

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ
MEZHEBLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Hazırlayan

Hamza KURTARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

Ağustos 2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ
MEZHEBLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Hazırlayan

Hamza KURTARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

Ağustos 2019

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Bildirimi	VI
Tez Kabul Ve Onay	VII
Önsöz	VIII
Özet	IX
Abstract	X
Kısaltmalar	XI
Tablo Listesi	XIII
Şekil Listesi	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANS KAVRAMI

1.1. İSLAMÎ FİNANS SİSTEMİ.....	4
1.2. İSLAMÎ FİNANSIN TANIMI.....	7
1.3. İSLAMÎ FİNANSIN TARİHÇESİ.....	8
1.3.1. İslamî Finansın Dünyadaki Gelişimi.....	9
1.3.2. İslamî Finansın Türkiye’deki Gelişimi.....	10
1.3.3. İslamî Finansın Ülkemizde ve Dünyada Uygulanabilirliği... ..	12
1.4. İSLAMÎ FİNANSIN KAYNAKLARI.....	16
1.4.1. İslamî Finansın Felsefi Dayanağı.....	16
1.4.2. İslamî Finansın Dini Dayanağı.....	16
1.4.2.1. Kur’an-ı Kerim.....	17
1.4.2.2. Sünnet.....	18
1.4.2.3. İcmâ.....	20

1.4.2.4. Kıyas.....	20
1.4.2.5. İctihad.....	21
1.5. İSLAMÎ FİNANSIN İSLAMÎ HUKUK ÇERÇEVESİ.....	21
1.5.1. Faizin Yasak Olması.....	21
1.5.2. Risk, Kâr ve Zarar Paylaşımı.....	22
1.5.3. Belirsizliğin Yasak Oluşu (Gharar)	22
1.5.4. İsrafın ve Lüksün Yasaklanması.....	23
1.6. İSLAMÎ FİNANSAL SİSTEMDE FAİZ.....	24
1.6.1. İslami Finansal Sistemde Faizin Yeri.....	25
1.6.2. Fıkhî Açıdan Faiz İle Riba.....	26
1.6.3. Fıkhî Mezheplerin Faize Bakışı.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANSTA UYGULANAN TEMEL FİNANSAL ARAÇLAR

2.1. İSLAMÎ FİNANSMAN MODELLERİNİN DAYANAĞI OLARAK AKİTLER	30
2.2. TEVERRUK.....	31
2.3. KARZ-I HÂSEN.....	32
2.4. MURABAHA (FİNANSAL ALIM SATIM).....	34
2.5. MUDARABA.....	35
2.5.1. Mutlak Mudaraba (Sınırsız Mudaraba).....	37
2.5.2. Mukayyet Mudaraba (Sınırlı Mudaraba).....	37
2.6. MÜŞARAKA (ŞİRKET-Î İNAN).....	38
2.7. SELEM.....	40
2.8. İSTİSNÂ.....	42
2.9. İCÂRA (LEASİNG).....	43

2.10. TEKÂFÛL (İSLAMÎ SİGORTA).....	45
2.11. SUKUK (İSLAMÎ TAHVİL).....	47
2.11.1. Murabaha Sukuku.....	48
2.11.2. Mudaraba Sukuku.....	49
2.11.3. Müşaraka Sukuku.....	49
2.11.4. Selem Sukuku.....	50
2.11.5. İcâra Sukuku.....	50
2.11.6. Hibrid Sukuku.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ MEZHEBLERE GÖRE ANALİZİ

3.1. FIKHİN TARİFİ.....	53
3.2. FIKHİN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ.....	54
3.3. MEZHEBLERİN TARİHSEL SÜRECİ.....	57
3.4. MEZHEBLERİN KAYNAĞI.....	59
3.5. MEZHEBLERİN İHTİLAFININ SEBEBİ.....	61
3.6. MEZHEBLERİN DAYANAĞI VE GELİŞİMİ.....	62
3.6.1. Şafî Mezhebi.....	62
3.6.1.1. İmam Şafî'nin Fıkıh Usûlünü Bir Araya Getirmesi.....	64
3.6.1.2. Şafî Fıkıhının Dayandığı Kaynaklar.....	65
3.6.1.3. Şafî Fıkıhının Âhâd Hadisi Delil Alması.....	65
3.6.1.4. İmam Şafî'nin Mürsel Hadisi Delil Alması.....	67
3.6.1.5. İmam Şafî'nin Sükûtî İcmâ'ı Delil Almaması.....	68
3.6.1.6. İmam Şafî'nin İstihsana Karşı Çıkması.....	68
3.6.1.7. İmam Şafî'nin Sahâbe Sözü Delil Alması.....	71

3.6.1.8. Şeriat İlminin Kısımları.....	72
3.6.1.9. Şâfiî Mezhebi'nin Yayılması.....	73
3.6.2. Hanefî Mezhebi.....	74
3.6.3. Hanbelî Mezhebi.....	76
3.6.4. Maliki Mezhebi.....	79
3.7. İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ MEZHEBLERE GÖRE ANALİZİ.....	80
3.7.1. Şâfiî Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi	80
3.7.1.1. Karz-ı Hâsen.....	80
3.7.1.2. Murabaha.....	81
3.7.1.3. Mudaraba.....	81
3.7.1.4. Müşaraka (Şirket-î İnan).....	83
3.7.1.5. Selemler.....	83
3.7.1.6. İcâra (Leasing)	85
3.7.2. Hanefî Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi.....	86
3.7.2.1. Karz-ı Hâsen.....	86
3.7.2.2. Murabaha.....	87
3.7.2.3. Mudaraba.....	87
3.7.2.4. Müşaraka (Şirket-î İnan).....	88
3.7.2.5. Selemler.....	89
3.7.2.6. İcâra (Leasing)	90
3.7.3. Hanbelî Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi	91
3.7.3.1. Karz-ı Hâsen.....	91
3.7.3.2. Murabaha.....	91
3.7.3.3. Mudaraba.....	92

3.7.3.4. Müşaraka (Şirket-î İnan).....	93
3.7.3.5. Selem.....	93
3.7.3.6. İcâra (Leasing).....	94
3.7.4. Maliki Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi	95
3.7.4.1. Karz-ı Hâsen.....	95
3.7.4.2. Murabaha.....	96
3.7.4.3. Mudaraba.....	96
3.7.4.4. Müşaraka (Şirket-î İnan).....	98
3.7.4.5. Selem.....	98
3.7.4.6. İcâra (Leasing).....	99
3.8. İSLAM FIKHI AÇISINDAN DİĞER FİNANS ARAÇLARININ ANALİZİ.....	107
3.8.1. Sukuk (İslamî Tahvil).....	107
3.8.2. Tekâfül (İslamî Sigorta).....	108
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	111
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	124

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [*İslamî Finansal Araçların Fikhî Mezheblere Göre Karşılaştırmalı Analizi*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

02/08/2019

İmza

Hamza KURTARAN

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Hamza KURTARAN] tarafından hazırlanan [İslamî Finansal Araçların Fikhî Mezheblere Göre Karşılaştırmalı Analizi] başlıklı bu çalışma, [02/08/2019] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [.oybirliği...] (başarılı/başarısız) bulunarak jürimiz tarafından [İşletme] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Adem LEVENT

İmza:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

İmza:

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Müslüm POLAT

İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../201.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İslamî Finansal Araçların Fıkhî Mezheblere Göre Karşılaştırmalı Analizi konusu; İslamî finansal araçların, günümüz reel ekonomisinin finansal sistemde ve bankacılık sisteminde önem kazanmasından dolayı üzerinde durulmaya değer görülmüştür.

Bu çalışmamın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN'a, çalışmamın yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen diğer tüm hocalarıma teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme ve özellikle tez yazım aşamasında bana yardımcı olan oğlum Muaz'a teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

02/08/2019

İmza

Hamza KURTARAN

ÖZET

Tezin Başlığı: İslamî Finansal Araçların Fıkhî Mezheblere Göre Karşılaştırmalı Analizi
Tezin Yazarı: Hamza KURTARAN
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN
Anabilim Dalı: İşletme
Kabul Tarihi: 02.08.2019
Sayfa Sayısı: 142
<p>İslam dünyasının kendisine maddeten terakki ve ruhen tekâmül olanağı sağlayabilecek temel öğretilerinden uzaklaşarak gerilemesi ile batı toplumunun, maddi olarak gelişme sürecini yaşaması eş zamanlı fakat ters orantılı olmuştur. Ancak dünyanın global bir şekil alması ve Batı'nın kültürel yapısı lehinde tektipleşen bir iktisadi-hukuki yapıya zorlanması, ciddi bir za'fiyet içerisinde olan müslüman toplumun buna karşı mukavemet göstermesine engel olmuş, dolayısıyla karakteristik yapısı farklı olan pek çok sorun ve sorun haline gelen batı modeli çözümlerin İslam toplumuna taşınmasına neden olmuştur. Ülkemizde 1913 Adapazarı İslam Ticaret Bankası ile başlayan İslamî finans piyasası, sonrasında ekonomik krizler karşısında göstermiş olduğu mukavemet dolayısı ile hızla büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Buna karşın İslam toplumu Karz-ı Hâsen, Murabaha, Mudaraba, Müşaraka, Selem, İstisnâ, İcara, Tekâfül ve Sukuk benzeri finansal araçlara mahiyetlerini tam olarak bilmemesi nedeni ile temkinli yaklaşmakta, İslamiyet'e uygunluğunu ve diğer finansal araçlardan farklılığını sorgulamaktadır. Finans kurumlarının içerisinde bulunduğu sistemin faiz barındırması nedeni ile İslamî esaslara uygunsuzluğu, bu tür finansal araçları gerekli kılmıştır. Bu nedenle çalışmada dünyanın birçok ülkesinde kullanılan ve ülkemizde de hâlihazırda ele alınan İslamî finansal araçların fıkhî mezhebler açısından nasıl ele alındığı ve uygulanmasında hangi esasların dikkate alındığı incelenmiş mahiyetlerinin ne olduğu İslam'a uygunluk ölçüsüyle ele alınarak mezheblere göre İslamî finansal araçlar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.</p>
Anahtar Kelimeler: İslamî Finans, Faiz, Finansal Araçlar, Fıkıh, Mezheb

ABSTRACT

Thesis Title: Comparative Analysis of Islamic Financial Tools According to Islamic Sects
Author of the Thesis: Hamza KURTARAN
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Yavuz TÜRKAN
Department: Buiseness
Acceptance Date: 02.08.2019
Number of Page: 142
<p>It has been synchronous and inversely proportional that Islamic World has regressed from its main principles that can provide a chance of materially increase and spiritually development, on the other hand that Western World has lived the development process. However, globalisation of the West for an economic-legal structure standardised in favour of its cultural nature have prevented Muslims, which are in a serious weakness, from showing resistance to them. Therefore, various problems or Western based solutions which have been a kind of problem transferred into Islamic society. Islamic finance market in Turkey established with Adapazarı Islamic Trade Bank in 1913 is getting enhanced and developed because of the resistance shown against economic crisis. Nevertheless, Islamic society approaches with caution to some Islamic financial tools such as benevolent loan (Karz-al Hasen), Murabaha, partnership (Mudaraba), Musharaka, Salam, Istisna, Islamic leasing (Icara), Takaful and Sukuk because they have information, thusly, asks its convenience to Islam and explores their differences from other financial tools. That the system of financial institutions is not appropriate to Islamic principles since it contains usury made use of Islamic financial tools essential. Therefore, in this study, Islamic financial tools used in many Islamic countries and being discussed in Turkey at the moment are comparatively analysed in terms of how they are handled by Islamic sects, which principles are considered when they are performed, and what their natures are.</p>
Key Words: Islamic Finance, Usury, Financial Tools, Islamic Law, Islamic Sect

KISALTMALAR

AAOIFI	:Accounting and Auditing Organization for İslamic Financial Institutions (İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı)
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
A.g.b.	:Adı geçen bildiri
A.g.e.	:Adı geçen eser
ANZ	:Avusturalya ve Yeni Zelanda Bankacılık Grubu
A.Ş.	:Anonim Şirket
B.	:Bin
C.c.	:Celle celaluhû
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
DJIM	:Dow Jones Islamic Market
Doç.	:Doçent
Dr.	:Doktor
EY	:Ernst ve Young
GIFR	:Global Islamic Finance Report (Küresel İslam Finansmanı Raporu)
GIIS	:Global Islamic Index Series
HSBC	:The Hong Kong and Shanghai Banking Corporation (Hong Kong ve Şanghay Bankacılık Şirketi)
H.z.	:Hazreti
ICD	:Interface Control Document (Arayüz Kontrol Belgesi)
IFSB	:İslamic Financial Services Board (İslamî Finansal Hizmetler Kurulu)
İKB	:İslam Kalkınma Bankası

İSEDAK	:İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
KAP	:Kamuyu Aydınlatma Platformu
Ö.	:Ölüm
Öğr.	:Öğretim
R.a.	:Radiyallahu anh
RNK	:Risale-i Nur Külliyyatı
S.	:Sayfa
S.A.V.	:Sallallahu Aleyhi Vessellem
SERPAM	:Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	:Tercüme
TKBB	:Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	:Türk Lirası
T.y.	:Tarih yok
UTESAV	:Uluslararası Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
Üye.	:Üyesi
Vb.	:Ve benzeri
Vd.	:Ve devamı
Y.y.	:Yayın yeri
BIST	:Borsa İstanbul

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1	: Bazı Ülkelerde Faizsiz Bankacılık Sektörünün Yıllık Büyüme Oranları.....	14
Tablo 3.1	: Fıkhî Mezheblere Göre İslamî Finansal Araçların Karşılaştırmalı Analizi.....	101

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No</u>		<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1	: Dünya Çapında İslamî Finans Sektörünün Büyüklüğü (Milyar Dolar).....	5
Şekil 1.2	: Faizsiz Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları.....	14
Şekil 1.3	: Bazı Ülkelerde Faizsiz Bankalarının Sayısı.....	15
Şekil 2.1	: Bazı İslamî Ülkelere Göre Sukuk İhracı Dağılımı (2016).....	47

GİRİŞ

İslamî finans sistemi, son dönem ekonomik piyasalarda İslam Devletleri'nin yanı sıra diğer piyasalarda da ayrı bir seçenek halini almıştır. İslamî finans sistemi 1913'lü yıllara kadar uzanmaktadır. İslamî bankalar ise esas olarak ilk modern İslamî finans kurumlarıdır. İslamî Finans Sistemi, petrolün yükselen fiyatları ile zengin olan, İslam Devletleri'ndeki yatırımı gerçekleştirenlerin istekleri doğrultusunda, İslam iktisadi kurallarına uygun olan finansal araçlarla değerlendirilmektedir. IFSB'nin 2017 yılı verilerine göre, İslami finans piyasası yaklaşık 2,3 Trilyon \$ büyüklüğe ulaşmıştır. Piyasanın büyüklüğü ile birlikte bu araçlara olan talep artmış ve alternatif İslami finans araçları ortaya çıkmıştır. İslami finans araçlarının kullanılmasıyla işletmeler; kendilerini esaret altına alan faizden kurtulmakta, atıl vaziyetteki fonlarından istifade etmektedirler. Ayrıca riskin tabana yayılması sonucu güven ortamı da elde edilmektedir. Buna karşın İslam toplumu bu tür finansal araçlara temkinli yaklaşmakta, İslamiyet'e uygunluğunu ve diğer finansal araçlardan farklılığını sorgulamaktadır. Sosyal ve İktisadî değişimlerin çok sık yaşandığı dünyamızda, her geçen gün insanların ihtiyaçları artarak farklılık arz etmektedir. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla geliştirilen çözümlerin, helâl ve haram çizgisindeki yerlerinin tesbit edilmek sureti ile İslam fihkî açısından hükmünün bilinmesi zorunlu bir hal arz etmektedir. Nitekim İslam dini; inanç, ibâdet ve ahlakî alanlarla ilgili kurallara sahip olduğu gibi, insanlar arasındaki ticarî hayatı düzene sokan kuralları da içine almaktadır.

Çalışmada İslami finansal araçlar ile ilgili fihkî mezheplerin görüşleri ele alınarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde; İslami finans kavramı üzerinde durulmakta, bu kavramın dini kaynağının ne olduğu Ayrıca İslami finansın İslam hukuku çerçevesinde nasıl ele alındığı ifade edilmektedir.

İkinci bölümde İslami finansal araçların kavramsal yapıları üzerinde durularak genel bilgiler verilmektedir.

Son bölümde ise fikhî mezheplere kısaca değinildikten sonra fikhî mezhepler açısından İslami finansal araçların karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANS KAVRAMI

İslâmiyet ortaya koyduğu kurallarla beşeri hayatın tamamını ve ahiret hayatını da kapsayan bir din olma özelliğine sahiptir. İslam dini; inanç, ibâdet, temizlik, âile hayatı, cezâ hukuku, savaş hukuku, yeme-içme, giyim-kuşam, insan psikolojisi, görünen görünmeyen âlemler hakkında insanlara sunmuş olduğu pek çok bilgi ve kural bulunmaktadır. Allah (c.c.) ve Peygamber Efendimiz'in (S.A.V.), hakkında kurallar ortaya koyduğu önemli bir alan da iktisadî hayattır. Nitekim Kur'ân'da ve Efendimiz'in (S.A.V.) sünnetinde açık ve net olarak ekonomik faaliyetler ve olgular ile ilgili açık uyarımlar yapılmakta; İslam dinine mensup olan kesimin ekonomik hayatlarında dikkat etmeleri gereken kurallar konulmaktadır. İslâm dini insanoğlunun dünyevi ve ûhrevî saadetine ulaşmasını amaç edinen, koyduğu düsturlarla yaratılmışların hukuklarını koruyan, eziyet ve kötülüğü ortadan kaldırmayı hedef alan bir dindir. Bu yönden İslam dininin koyduğu iktisadî düsturlar da bu amacı hedef almaktadır. Dinin iktisadî kuralları amaçsız olmadığı gibi aksine diğer ekonomik sistemlerde bulunmayan yüce amaçları da içinde barındırmaktadır. İslâm dini, kendisine inanların bu yüce hedefleri görmezden gelmemelerini, dünyevi hayatın geçici olduğunu, kendilerine lütfedilen nîmetlerin asıl olarak bir imtihan aracı olduğunu, elde ettikleri her bir kuruşun, işledikleri her bir âmelin hesabının sorulacağını bilmelerini ve bu kurallara göre hayatlarını düzene koymalarını emir buyurur.

Bir Âyet-i Kerime'de Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: *“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.”*¹

Kur'ân'da ve Efendimiz'in (S.A.V.) sünnetinde, ekonomi ile alakalı faaliyetlerin İslam dininin diğer farklı yönleriyle bağlantılı olduğunu gösteren açık delillerle karşılaşılmaktadır. Örneğin ticârî hayatın ibâdet hayatına engel teşkil

¹ Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi, 29. Ayet.

etmemesi emredilmektedir: “De ki: Allah’ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”², “Allah’ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticâretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar buralarda sabah akşam O’nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”³

Zengin hayat, kabul edilebilir olmakla beraber bu zenginliğin Allah (c.c.) hesabına harcanması emir buyurulmaktadır: “Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”⁴

Yenilmesi ve içilmesi haram olarak kabul edilen metanın alınıp satılması da haram olarak kabul edilmektedir: “Allah Teâlâ içkiyi ve ondan para kazanılmasını, ölmüş hayvan yemeyi ve ondan para kazanılmasını ve domuz eti yemeyi ve ondan para kazanılmasını haram kıldı.”⁵

Allah’ın (c.c.) görünen ve görünmeyen tüm şeyler ilminde var olduğu için müslümanların yapmak istedikleri şeylerin amacından da elbette haberdârdır. Dolayısıyla İslam dinine mensup olanlar ekonomik faaliyetlerini oluştururken niyetlerine göre bir değerlendirmeye tabi tutulacaklardır. Bundan dolayı yapıp ettikleri ticâretten neyi amaç edindiklerine dikkat etmek zorundadırlar. “Ameller niyetlere göredir.”⁶ ve “Allah sizin bedenlerinize ve mallarınıza değil kalplerinize ve yaptıklarınıza bakar.”⁷ hadisleri ile “Bir işin hükmü o işin yapılma amacına bağlıdır.”⁸ düsturu bu konumuza ışık tutmaktadır. Bu itibarla İslam dinine inan

² Kur’an-ı Kerim, Cuma Suresi, 10. Ayet.

³ Kur’an-ı Kerim, Nur Suresi, 36-37. Ayetler.

⁴ Kur’an-ı Kerim, Tevbe Suresi, 34. Ayet.

⁵ Ebû Dâvud Süleyman bin Eş’as es-Sicistani, *es-Sünen*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, Cilt. 3, s. 279; Ebu’l Kâsım Süleyman bin Ahmed et-Taberanî, *el-Mu’cemü’l- Kebîr*, Cilt. 1, s. 25. Musul: Mektebetü’z Zehrâ, 1983, Cilt. 11, s. 152. *el-Mu’cemü’l Evsat*, Cilt. 1, s. 10.(thk. Târik bin İvadullah ve diğerleri), Kâhire: Dâru’l-Haremeyn, Cilt. 1, s. 43. Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü’l Kübrâ*. Mekke: Mektebetü Dâri’l-Bâz, 1994, Cilt. 6, s. 12.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, Cilt. 1, s. 6. Beyrut: Dâr İbn Kesîr, Cilt. 1, s. 3. Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, Cilt. 1, s. 2. Beyrut: Dâru’l-Fikr, Cilt. 2, 1413; Ebû Dâvud, *Sünen*, II, 262.

⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Cilt. 1, s. 6. Mısır: Müessesetü Kurtuba, Cilt. 2, s. 284; Müslim bin Haccac el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, Cilt. 1, s. 5. Beyrut: Dâr İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, IV, 1986-1987.

⁸ Ali Haydar, *Dürerü’l-hukkâm şerhu Mecelleti’l Ahkâm*, I-IV, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I, 17.

birisi için dinin iktisâdî kuralları ile iman, ibâdet vb. hükümlerinin ayrı ayrı olarak değerlendirilmesi mümkün olamaz.⁹

1.1. İSLAMÎ FİNANS SİSTEMİ

İslamî Finans, İslam dininin ortaya koyduğu ve geliştirdiği bir sistem olup ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönlerden İslam dininden bağımsız olarak kabul edilemez. İslam dini, bütün erkânları birbirine bağlı olduğundan birbirinden ayrı değerlendirilmesi doğru olmayan sonuçlara sebebiyet verebilir. İslamî finans düzenlenirken, değerlendirilirken, İslam dininin diğer hükümleri de dikkate alınmalıdır. İslamî finansı, İslam'ın sosyal ve politik perspektiflerinden ayrı olarak değerlendirmek doğru olmayan sonuçlar verebilir.¹⁰

İslamî Finansı, geniş manada parayla ve ekonomiyle ilgili olarak hayatın her yönüne etki eden, iktisadi hayatın İslam hukukun kaideleri doğrultusunda bir hayat bulma alanı diye tanımlamak mümkündür. Başka bir ifadeyle İslamî finansı, faizin olmadığı finans sistemi diye de tanımlayabiliriz. Faizsiz finans, yalnız faizin olmadığı bankalardan meydana gelmeyip faizin olmadığı bankalar ile beraber, sermaye piyasası araçları, sigorta, finansal araçlar, araçlar ile menkul kıymet borsaları vb. finans sisteminin bütün alanlarını içine almaktadır. İslamî finasta bu finansman araçlarının geliştirilmesi, uygulamaya konulması, idaresinin ve devam etmesinin sağlanması İslamî esaslara göre olması gerekmektedir.¹¹

Yenidünya düzeni doğrultusunda oluşan unsurlar, devletlerarası finansal sistemin normal oluşumu içerisine İslamî finansın dâhil edilmesine büyük oranda etkili olmuşlardır. Bu aşamada, bilhassa dini sebeplerle dünya çapındaki finans sistemi dışında kalan İslamî bankacılık sisteminin klasik finans sistemine dâhil edilebilmesi amacıyla İslam Devletleri'nde, batı ülkelerindekinden ayrı olarak alternatif finans yöntemleri ve risk yönetimi metotlarının geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.¹²

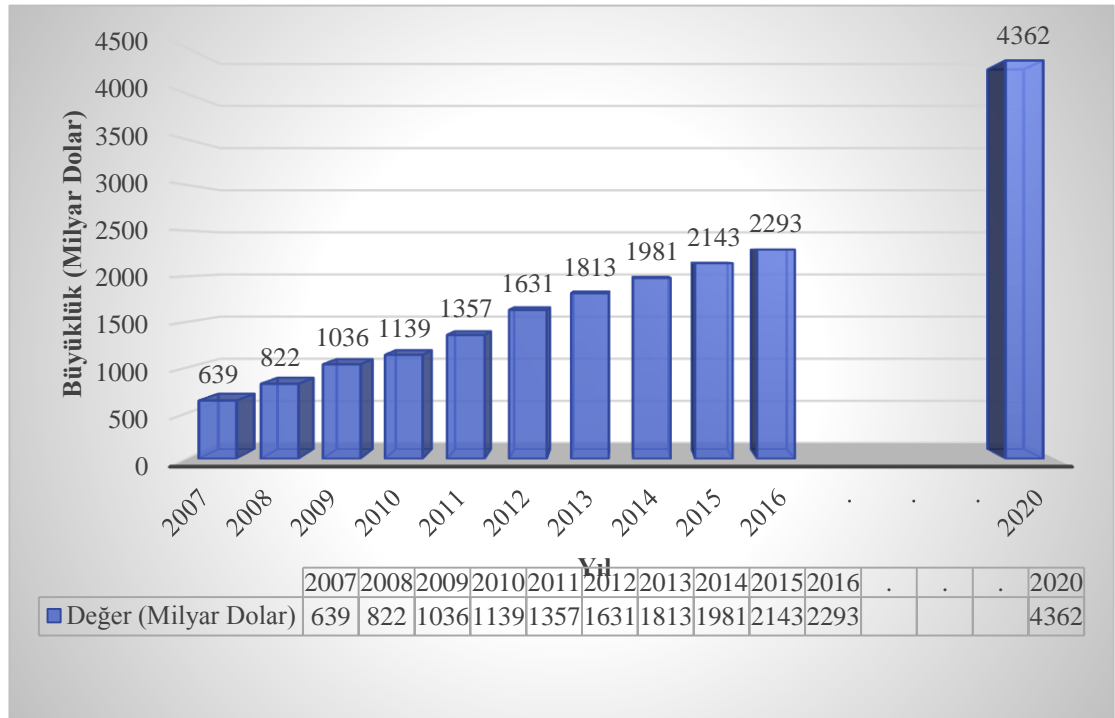
⁹ İshak Emin Aktepe, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, Erkam Matbaası, İstanbul 2010, s. 21-22

¹⁰ Cihangir Akın, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, Kayihan Yayınları, İstanbul 1986, s. 11.

¹¹ Mahmoud A. El-Gamal, *Islamic Finance Law, Economics and Practice*, Cambridge University Press, New York 2006, s. 2.

¹² Soner Yakar, Serkan Yılmaz Kandır, Yıldırım Beyazıt Önal, "Yeni Bir Finansman Aracı Olarak 'Sukuk-Kira Sertifikası' ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı. 84, İstanbul 2013, s. 73.

İslamî finans sisteminin 1970’li yıllardan sonra takribi yetmiş beş ülke çapında uygulandığı ve/veya uygulanmaya çalışıldığı sanılmaktadır. Bu ülkeler önceleri Orta Doğu ve Güneydoğu Asya’da yoğunlukta, şimdilerde ise İngiltere, Almanya, ABD benzeri ülkelerde de İslamî finans sistemine ait yöntemlerin hızlı bir şekilde yayılma gösterdiği görülmektedir. İslamî finans kurumları, fonların temin edilmesi, varlıkların dağılımı, ödemeler ve döviz işlemleri, risklerin yönetim şekli ve risk faktöründen korunma gibi farklı alanlara yönelebilmektedir. Riskin paylaşımı, kâr-zarar ortaklığı gibi klasik finans araçları ile birlikte, Sukuk, DJIM ve GIIS benzeri yeni finans araçlarının geliştirilmesi dikkati çekmektedir. Bunun yanında Malezya ve Körfez ülkelerinin kuruculuğunda öncülük ettiği, İslamî yatırım fonlarının, İslamî finans sisteminin gelişmesine ve büyümesine kayda değer ölçüde katkı sunduğu söylenebilir.¹³

Şekil 1.1: Dünya Çapında İslamî Finans Sektörünün Büyüklüğü (Milyar Dolar)

Kaynak: EDBIZ, GIFR(Global İslamic Finance Report) (Küresel İslam Finansmanı Raporu), 2017.

¹³ Mustafa Yıldırım, “Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması,” *Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 35, y.y., 2011, s. 110.

İslami finans ya da İslami finansın kaynağı diyebileceğimiz İslami bankacılık, kavram olarak İslami değerler ile uyumlu şekilde sürdürülen bankacılık faaliyetleri veya bankacılık sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Şer’i kurallara uygun bir hal ile sürdürülmesinin dışında, İslami bankacılığın aslında klasik bankacılık anlayışında olduğu gibi borç vererek para elde etme amacını gütmektedir. İslami finans, faizin tüm işlemlerde bertaraf edilmesi prensibine dayanmaktadır. Buradan hareket ile İslami finansın aslında, bu günkü bankacılık sisteminin temelini oluşturan sermayeden para kazanma ya da paranın değer yapması anlayışını oluşturmaktadır. Bu anlayış, paranın yalnız olarak herhangi bir değerinin olmadığı ve paranın sadece bir değiş-tokuş aracı olduğu kuralına dayanmaktadır. Klasik bankacılık sisteminin tersine, İslami finans sisteminde banka-müşteri veya alacaklı-borçlu muhataplığı bulunmamaktadır. Buradan faizin olgusunun finansman işlemlerinde istenmemesi anlayışı ile taraflar arasında finansmana konu olan yatırım şeklinin kâr-zar faktörlerinin paylaşılacağı bir ortaklık ilişkisi kurulmaktadır. Bu sebep ile İslami finans bünyesinde sürdürülen alım-satım veya kiralama işlemlerinin tamamının bu İslami finans sisteminin temellendirileceği bir varlığa dayandırılması esastır. Bundan dolayıdır ki İslami bankalar, sermayesini borç veren bir kuruluştan öte bir yatırımcı gibi hareket ederler. İslami değerler ile yasaklanmış olan yiyecekler (domuz eti, İslami kurallara göre kesilmemiş hayvan eti gibi) ya da alkollü içecekler ve silah gibi ürünlerin ticaretini yapan şirketler İslami sermayenin konusunu oluşturmazlar. Yine İslami kurallara göre bir sözleşmeye ait konu, fiyat, teslim edilme zamanı gibi unsurlarının sözleşme esnasında kesin bir şekilde belirlenmesi olduğundan, İslami finansın temelinde “Gharar” olarak adlandırılan belirsizlik yasağı da mevcuttur.¹⁴

¹⁴ Kasaroğlu Hukuk Bürosu, (2015), *İslamî Finans: Kavram ve Temel İslamî Finans Araçları*, Erişim Tarihi. 20.01.2018, <http://www.kasaroğlu.av.tr/tr/27997/İslami-Finans-Kavram-ve-Temel-İslami-Finansman-Araçları>

1.2. İSLAMÎ FİNANSIN TANIMI

İslamî Finans, finans sisteminin İslamî kurallar bütünlüğünde oluşturulmasıdır. Faizsiz finans diye ifade edeceğimiz sistem, bütün iktisadî hayatı İslam esaslarına göre oluşturma anlamını ifade etmektedir.

İslami finans, finansal kredi ile risk olgusunun taraflara dağıtılması olgusunu taşıyan, İslamî finans pazarı ve kurumlarla alakalı “Finans” ve “Finansın Sıfatı” durumunda olan “İslamî Finans” ve “Klasik Finans” sistemi arasındaki farkları belirten “İslam” kelimesinden oluşmaktadır.¹⁵

İslamî finans, İslamî değerler öncülüğünde istismarı, işlemlerde belirsizliği ve faizi yasak eden bir finans şekli olarak da tanımlanmaktadır.¹⁶

Diğer bir tanım ise İslamî finansı, konvansiyonel finans sisteminde olduğu gibi fon talebi ile fon arzı ihtiyacını karşılayan İslamî finans kurumlarından meydana gelen bir finans sistemi olarak açıklamaktadır.¹⁷

İslâmî finans esasında incelenmesi için yürütülen, yapılandırılmış bir çaba olmakla birlikte; üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetlerinde uygulanabilecek politikalar ile bunları faaliyete geçirecek olan müesseselerin alt yapılarının nasıl olması gerektiğini ve teorik olarak disiplin haline getirilmesi için gerekli bilimsel ortamın oluşturulmasını hedefleyen bir modeldir.¹⁸

¹⁵ Mahmoud A. El-Gamal, a.g.e., s. 2.

¹⁶ Neil D. Miller, Mark Morris ve Norton Rose, *İslamic Finance A Practical Guide*, Globe Law and Business, Londra 2008, s. 67.

¹⁷ Münevver İkbâl ve Asaf Ahmed, *İslamic Finance and Economic Development*, Palgrave Macmillan, New York 2005, s. 18.

¹⁸ Sabahattin Zaim, *İslam-İnsan-Ekonomi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1992, s. 46.

1.3. İSLAMÎ FİNANSIN TARİHÇESİ

Günümüz şartlarında İslâmî finans sisteminin ilk izleri 19. Yüzyılda görülmeye başlamıştır. Fikir temelinde bunu başlatan Pakistanlı bilim adamlarıdır. İslâmî bankacılık konusunda ilk araştırmayı gerçekleştiren bilim adamı profesyonel iktisatçı olan Muhammed Uzair olmuştur.¹⁹

Bu fikirsel akımı, yine aynı ülkenin batı kesiminde mudaraba sistemine göre faaliyet gösteren bir kooperatif tüzel kişiliğine göre kurulan banka takip etmiştir.²⁰

9 Mart 1913 yılında kuruluş izni alan taşra bankalarının ilki Adapazarı İslâm Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi'ydı. Bankanın kuruluş izni aldığı 1913 yılındaki sermayesi 13.629,69 Osmanlı Lirası'ydı. 1919 yılında anonim şirkete dönüşen bankanın kurucuları tamamen yerel tüccar ve girişimcilerden oluşuyordu. Faaliyet alanı bölgedeki ziraat ve ticaret kesimini finanse etmekte. 9 Ağustos 2002 yılında kapanmıştır.²¹

1960'lı yıllarda bazı Arap ülkelerinde finansal piyasaların alt grubu görünümünde ortaya çıkmış ve İslâm hukukuna uygun olan finansal faaliyetleri ile bir seçenek oluşturmuştur. Zaman içerisinde uygulandığı ülkelerde bir değer oluşturmasına rağmen ülkelerin siyasi sorunları sebebi ile bu etkilerin ölçümlenerek ifade edilmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte son dönemlerde İslâmî finansal faaliyetler; HSBC, Lloyds TSB, Citibank, ANZ Bank, Barclays Capital, Credit Suisse gibi çok uluslu finansal kurumlarda da kendine yer bulmuştur.²²

Ahmad en-Naccar liderliğinde uygulamaya konulan ve 1963 yılında kurularak tekstil endüstrisini fonlamak için kurulan Nil civarındaki Mit Gharm bankası, İslâm bankası olarak bilinmektedir. Bu banka, çalışmaya başlamasıyla birlikte hızla şubeleşerek katılımcılarına faaliyet konularının çeşitliliği sebebi ile yüksek kârlar sağlamıştır.²³ Bu uygulamanın temelini takâfül sistemi oluşturmakta

¹⁹ Akın, a.g.e., s. 113.

²⁰ Hülya Türker, *İslâmî Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yayınları, Ankara 2010, s. 11.

²¹ Erol Ortağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon", Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 326, İstanbul, 2018, s. 93-94.

²² Adel Ahmed, "Global Financial Crisis: An Islamic Finance Perspective", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Cilt. 3, Sayı. 4, y.y., 2010. s. 309.

²³ Akın, a.g.e., s. 113.

ve daha çok risk sermayesi adı verilen “venture-capital” ve “para vakfı” bileşimi özgün bir uygulama olarak faaliyet göstermiştir. Bu sistemde mudilere herhangi bir şekilde faiz ödemesi yapılmamış sadece küçük çaplı Karz-ı Hâsen anlamındaki kredi uygulamalarından faydalanmalarına imkân tanınmıştır.²⁴ Daha sonra siyasi nedenlerle faaliyetleri sona ermiştir.

1.3.1. İslamî Finansın Dünyadaki Gelişimi

İslamî finans kurumlarıyla ilgili ilk çalışmalar 1960’lı yıllarda başlamıştır. 1963’te Ahmed en-Neccar tarafından Mısır’da kurulan Mit Gharm bankası, İslamî bankanın bir örneğini teşkil etmektedir. Mısır’da 1971’de devlet desteği ile kurulan “Nasr Sosyal Bankası” faizsiz ticarî bankanın birinci örneğini teşkil eder. İslamî Kalkınma Bankası’nın 1974 yılında kurulmasının ardından, oluşmaya başlayan İslamî bankalar şu anda yaklaşık 2 trilyon doları aşan büyüklüğe ulaşmışlardır.²⁵

Değişik İslam Devletleri’nde; Kureyşî, Ebu’l-Â’la, Mevdûdî, Muhammed Hamidullah, M. Necâtullah Sıddîkî, Seyyid Kutub, Târıkullah Khan, Muhammad Akram Khan, Muhammed Bakır es-Sadr ve Ahmet en-Neccar gibi ilim erbabları İslam iktisadı alanında yaptıkları teorik ve felsefi çalışmalar ile bugünkü uygulamaların temellerini oluşturmuşlardır. Bu alandaki bankacılık sisteminin Almanya Devleti’nin büyümesindeki işlevden etkilenen en-Neccar, bu sistemi Mısır’da İslam iktisadı ve İslam’ın kültür değerleriyle bir araya getirerek uygulamaya çalışmıştır. En- Naccar’ın kurduğu faizsiz banka denemesi dört yıl faaliyetini sürdürebilmiş, 1967’de kapanmıştır. Fakat diğer faizsiz bankaların kurulmasına rehberlik etmiştir.²⁶

Bunlarla birlikte bankacılık sisteminin, İslâm finansal yapı içinde reel ekonomiye destek sağlaması amacı ile İslâmi bankacılık uygulamaları İslâm coğrafyasında hayata geçirilmeye başlamıştır. Özellikle 1975’te faaliyete geçen Dubai İslâm Bankası’nın sanayi, tarım ve emlak gibi önemli konularda finansman tedarik etmesi İslâmi bankacılık sisteminin ilk somut örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu banka, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların ellerindeki

²⁴ Munawar İqbal and Philip Molyneux, *Thirty Years of Islamic Banking History, Performance and Prospects*, Palgrave Macmillan, y.y., 2005, s. 37.

²⁵ Mehmet Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık Eğitim Notları*. İstanbul, 2011. s. 6-7.

²⁶ Abdülaziz Bayındır, *Ticaret ve Faiz*, Süleymaniye Vakfı Yayınları. İstanbul 2007, s. 40-41.

fonları toplayarak banka bünyesinde sermaye teşekkülü oluşturmaktadır. Bunları verimli reel sektörlerle ortaklık kurup transfer ederek dönem sonunda sektörlerin kârlarından alınan kâr payları ile mudilerine kâr payı dağıtmaktadır.²⁷

Bu hareketi dünya genelinde duyuran ilk uluslararası kuruluşun İslâm Kalkınma Bankası olduğu ifade edilmektedir. Bu banka Ekim 1975’de Cidde’de kurulmuştur. İslâm ülkeleri arasında ticareti artırmak, gelişmekte olan ülkelerin projelerini desteklemek, bu ülkelerin uygulamak istedikleri kamu yatırımı projelerine finansal kaynak sağlamak, eğitim ve araştırma projelerine destek sağlamak gibi ülkelerin yapısal yatırımların finansmanını gündemine almıştır. Bu bankanın faaliyete geçmesi, İslâm bankacılığının gelişmesi ve sayısının artması için temel güç olmuştur.²⁸

Çalışma modeli olarak, temelde klasik batı bankalarını dikkate almış olan İslâm Kalkınma Bankası, İslâm Konferansı Teşkilatına dâhil olan devletlerin büyüme hamlelerine destek sunan bir yapı kimliğine sahiptir.²⁹

Bankacılık alanında ve İslâmî finans uygulamalarının bilimsel alt yapısının oluşturulmasında öncülük yapan Pakistan’da, siyasi gelişmeler sebebi ile yapılanma sorunu yaşanmış ancak 1983 yılında İslâmî bankacılık sisteminin uygulanması için girişimler başlatılmıştır.³⁰

1.3.2. İslâmî Finansın Türkiye’deki Gelişimi

1913 yılında bir banka kurmak fikrinde ittifak eden ve sayıları 13’ü bulan Adapazarı müteşebbisler bir araya gelerek komandit şirket halinde 1 Kânunusani 1929-13 Ocak 1913 tarihli bir sözleşme ile banka kurmuşlardır. Banka kurucu isimlerden ibaret olarak “Hacı Âdem Beyzade İbrahim Sîpahizade Hamid Ve Şürekâsı Adapazarı İslâm Ticaret Bankası” adını almıştır. Kuruluş sözleşmesinde bankanın statüsü, süresi ve ne gibi işlerle alakalı olacağı belirtilmiş, ortaklık şekli komandit şirket olarak tayin edilmiş, faaliyet süresi de 12 yıla sınırlandırılmıştır.

²⁷ İsmail Çelik, “İslâm Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 49, y.y., 2016, s. 162.

²⁸ Türker, a.g.e., s. 11.

²⁹ Nalan Ece, “Dünya’da Ve Türk Bankacılık Sektöründe İslâm Bankalarının Gelişimi”, *Akademi Bakış Dergisi* Sayı. 25, Kırgızistan 2011, s. 3.

³⁰ Akın, a.g.e., s. 113.

Kurucuları kendi aralarında vazife taksimi yaparak bankayı 9 Mart 1913 tarihinde fiilen faaliyete geçirmişlerdir. 12 sene müddetle her biri 1472 kuruş değerinde 1000 hisse senedi çıkarılmış ve bu şekilde 13.629,69 Osmanlı Lirası sermaye ile banka faaliyete geçirilmiştir. Sermaye yerli esnaf ve tüccar tarafından ödenen haftada 5 ve üç ayda bir 27 şer kuruluşlarla toplanmıştır. Banka, birinci dünya savaşına rağmen varlığını korumuştur. Banka 1919 senesine kadar komandit şirket halinde faaliyetine devam etmiş ve bu süre zarfında sermayesini 74.545,00 Osmanlı Lirası'na mevduatını da 48.476,00 Osmanlı Lirası'na çıkarmayı başarmış ve hissedarlarına %162,5 temettü dağıtmayı başarmıştır. 1 Teşrinievvel 1335-1919 tarihinde bankanın bünyesinde önemli bir değişiklik yapılarak kurucular dışındaki kişilerin de katılımını sağlamak için banka anonim şirkete dönüştürülmüştür. Bu değişiklikte beraber bankanın sermayesi de çoğaltılmıştır. Sermaye 100.000 Osmanlı Lirası'na çıkarılmış ve bunun 20.000,00 Osmanlı Lirası tutarındaki kısmı hisse senedi halinde halka satılmıştır.³¹

1980'li yılların ortalarında İslamî Finans çerçevesindeki ilk uygulamalar ülkemizde görülmeye başlanmıştır. İlk olarak Özel Finans Kurumu ismi ile Bakanlar Kurulunun kararı sonucu kurulmalarına müsaade edilen, bankacılık kanununda 2005 yılındaki değişiklik ile "Katılım Bankası" adıyla ve İslamî finans sisteminin ilkelerine göre tüm bankacılık hizmetlerini vermeye yetkili kuruluşlar şeklinde tanımlanmışlardır.³²

Ülkemizde 1985 yılında kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. İslamî bankacılık sisteminin ilk örneklerini teşkil etmişlerdir. Bunları 1989'da Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991'de Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve 1995'de kurulan İhlas Finans Kurumu A.Ş. izlemiştir. Ülkemizde 2001'de yaşanan krizde İhlâs Finans iflas ederek kapatılmıştır. Ülker grubun 2001 yılında devraldığı Faisal Finans, Family Finans ismiyle 2005'te Anadolu Finansla bir olarak Türkiye Finans Katılım Bankası kurulmuştur.³³

³¹ Mahir Kutluata, "Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası", *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (Istanbul Journal of Sociological Studies) Sayı. 11, İstanbul 1970, s. 20-21-22.

³² Serpam (Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi), *İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği*, Araştırma Notları 1, Mayıs 2013, s. 6-7.

³³ İsmail Özsoy, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı," *TKBB Yayınları*, İstanbul 2011, s. 22-23.

2013'ün ilk çeyreğinde hedeflenen kamu katılım bankalarının kurulması, 2015'te Ziraat Katılım Bankası'nın açılmasıyla gerçekleşmiştir.³⁴

2016'da Vakıf Katılım Bankası faaliyetlerine başlamıştır. Kurucu ortaklarının arasında büyük bir pay sahibi olmasalar da eski vakıfların³⁵ bulunması sembolik bir önem arz etmektedir.³⁶

2019 yılında ülkemizde faaliyetine başlayan Emlak Katılım Bankası, tarihte ilk defa tasfiye hâlinde olan konvansiyonel bir bankanın, katılım bankası olarak yeniden faaliyete geçme başarısını göstererek Türkiye'deki katılım bankaları arasına girmiş ve banka sayısını 2019 yılı itibari ile altıya çıkarmıştır.³⁷

Katılım bankacılık sektörünün pazar payının 2025 itibariyle %15 düzeyine erişmesi ve sektörün dünya standartlarında finansal ürün ve hizmet sunar bir duruma ulaşması hedef edinilmiştir.³⁸

Türkiye son yıllarda İslamî finans alanında önemli organizasyonlara ve iş birliklerine imzasını atmıştır. 2015'te Türkiye, G20 ülkelerinin dönem başkanlığını üstlenmiş, İslamî finansın G20 gündemine alınması için çaba sarf edilmiş, bu bağlamda İstanbul'da önemli uluslararası organizasyonları gerçekleştirme fırsatını elde etmiştir. 2016'nın Kasım ayında İSEDAK 32. Bakanlar Toplantısı'na ev sahipliği yapılmış, sonrasında BİST ve İKB arasında stratejik iş birliği protokolü imzalanmıştır.³⁹

1.3.3. İslamî Finansın Ülkemizde ve Dünyada Uygulanabilirliği

Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerde geleneksel banka sisteminin faiz olgusuna dayalı altyapısı 1950'lilerden sonra sorgulanmaya başlanmış ve aşırı tartışmalı durumlara sebebiyet vermiştir. Bu tartışmalar ile birlikte 1970'lerin

³⁴ "Ziraat ve Halk'a Katılım Teminatı", *Sabah*, 9 Mart 2013.

³⁵ Bayezid Han-ı Sani Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdulhamid Han Evvel Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam Vakfı. Bu vakıfların Vakıf Katılım'ın sermayesi içerisindeki payları toplamda yüzde 1'dir.

³⁶ KAP, (2013), "Türkiye'de Faizsiz Bankacılık", Erişim tarihi: 23.12.2017, <https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/266010>

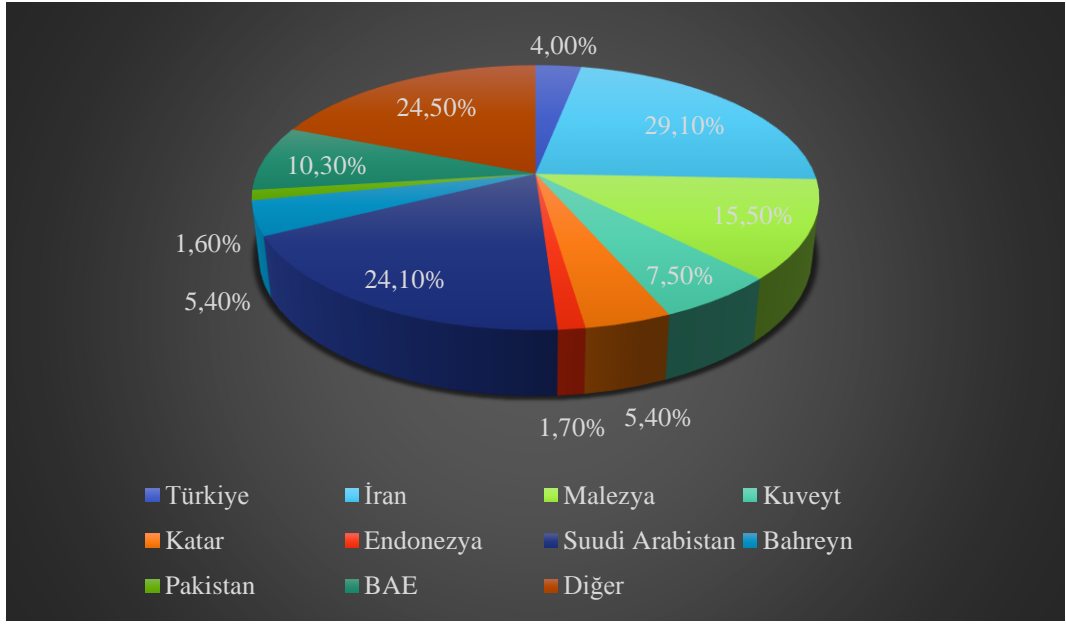
³⁷ Katılım Finans, (2017), "Gayrimenkul Sektörünün Finansal Çözüm Ortağı Emlakbank", *Tkbb Yayınları*, Sayı. 13, Erişim Tarihi: 20.07.2019, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Finans-Sayi-13.pdf>

³⁸ TKBB, *TKBB Strateji Belgesi 2015-2025*, İstanbul 2015, s. 3.

³⁹ Borsa İstanbul, (t.y.), *Borsa İstanbul ile İslam Kalkınma Bankası İş Birliğine Gitti*, Erişim Tarihi: 30.05.2017. <http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2016/11/24/borsa-istanbul-ile-islam-kalkinma-bankasi-isbirligine-gitti>,

ortalarında İslamî banka sistemine dayalı ilk adımlar atılmış; faizin olmadığı bankalar sisteme girmeye başlamış ve müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde geleneksel bankalar ile beraber İslamî bankalar da yer edinmişlerdir. Böylece faizin olmadığı İslamî bankacılık sistemi sistem içerisindeki etkisini arttırmış, 1990'lara gelindiğinde İslamî bankacılık sistemi uluslararası boyutlardaki banka gruplarının da yönünü kendisine çevirmiş ve uluslararası bankalar müslümanların yoğun yaşadığı ülkelerde İslamî kurallara göre bankacılık hizmetlerini sunmaya başlamışlardır. Bu finans sektörünün büyüme ve gelişme göstermesi ile beraber sistemin uygulamalarına yön verecek ve yasal düzenlemeler ile sektöre destek sağlayacak kuruluş ihtiyacı hissedilmiş ve sektörün temel kuruluşlarından AAOIFI kurulmuştur. Sektörün uluslararası arenada alaka görmesi ve büyümesini hızlandırması ise 2000'lerde mümkün olabilmektedir. Faizsiz bankacılığın sunduğu hizmetler uluslararası arenada da kabullenmeye başlamıştır. Ancak sektörün bugünkü rakamsal değerlerine erişmesindeki en önemli etken 2008'de küresel boyutta yaşanmış olan ekonomik kriz olmuştur. 2008 yılındaki ekonomik kriz döneminde geleneksel bankacılık sistemi kârlılık problemi yaşarken, İslamî bankalar krizin reel sektörü olumsuz şekilde etkilemesine kadar büyümelerini ve kârlılıklarını sürdürmüşlerdir. Özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomilerine ve uluslararası finans sistemine derinden etki eden kriz karşısında, İslamî bankacılık sisteminin reel ekonomiyle beraber faaliyet göstermesi sebebi ile daha sağlam ve dayanıklı olduğu görülmüştür. Son 5 yılda İslamî bankacılık sektöründe yasal düzenlemeler güçlü hale getirilmiş, gerekli olan standartlara ulaşmak amacıyla uluslararası üst otoriteler oluşturulmuştur. İslamî bankacılık sektörü; Londra, Dubai, Hong Kong ve Lüksemburg gibi dünyanın önemli finans merkezlerinin de ilgisini üzerine çekmiş ve sektöre olan yatırımlar giderek çoğalmıştır.⁴⁰

⁴⁰ TKBB, Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, *Küresel Faizsiz Bankacılığın Genel Durumu*, İstanbul 2015, s. 11.

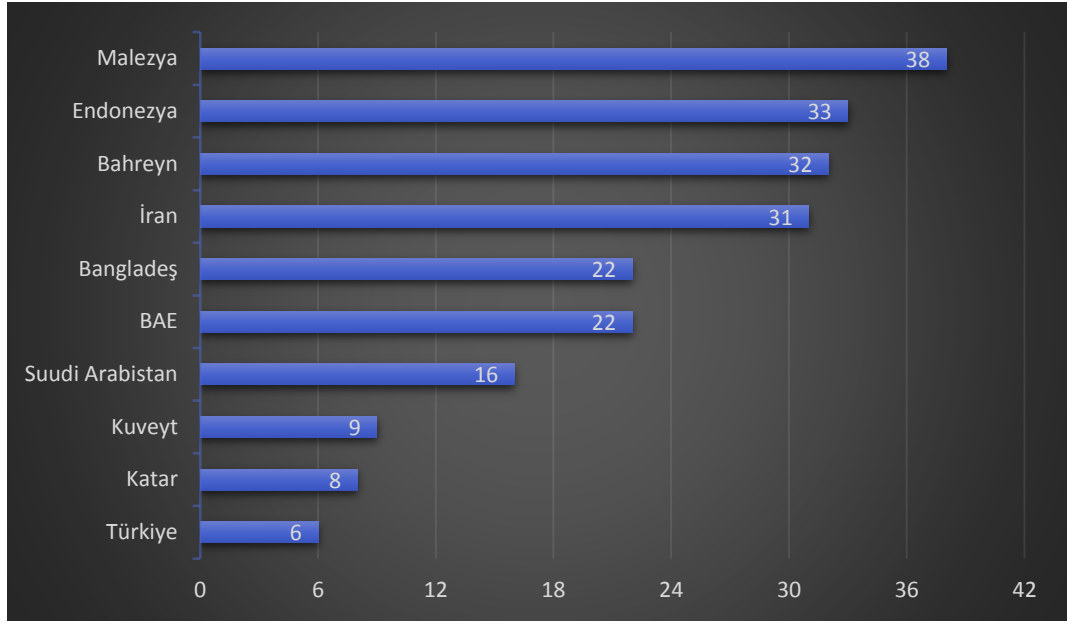
Şekil 1.2: Faizsiz Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları

Kaynak: TKBB, E&Y Küresel faizsiz Bankacılık Raporu 2015-2025.

Tablo 1.1: Bazı Ülkelerde Faizsiz Bankacılık Sektörünün Yıllık Büyüme Oranları

Endonezya	%43
Türkiye	%30
Katar	%26
Pakistan	%22
Malezya	%19
Suudi Arabistan	%17
BAE	%11

Kaynak: TKBB, E&Y Küresel faizsiz Bankacılık Raporu 2014-15.

Şekil 1.3: Bazı lkelerde Faizsiz Bankalarının Sayısı 2014

Kaynak: ICD Thomson Reuters Faizsiz Finans Gelişim Raporu.

İslamî bankacılık sektörünün önde gelen ülkelerinin banka sayıları ile aktif büyüklüklerinin birbirine paralel olmadığı görülmektedir. En fazla bankaya sahip ülke, aktif hacim büyüklüğünde 3. sırada olan Malezya iken, aktif büyüklükte 8. sıradaki Türkiye altı (2019 yılı itibari ile altı faizsiz banka ile sektörde hizmet vermektedir) İslamî banka ile listenin sonunda yer almıştır.

Faizsiz bankacılık sisteminin aktif büyüklüğüne bakıldığında İnan'ın ilk sırada olduğu görülmektedir. Türkiye 8. sırada yer almakta ve şu andaki nüfusu, ekonomik değerleri ile büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Aktif büyüklüğü en çok olan İnan'ın bir önceki yıla göre sektörünün küçüldüğü; ancak İnan dışındaki diğer ülkelerin önceki yıllara göre sektörlerinin büyüdüğü görülmektedir.

1.4. İSLAMÎ FİNANSIN KAYNAKLARI

1.4.1. İslamî Finansın Felsefi Dayanağı

İslamî finansın felsefesi, İslam iktisadına dayanmaktadır. İslam iktisadını oluşturan değerlerden biri Kur'an-ı Azim'de geçmekte olan; “*Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz, muhakkak ki Allah israf edenleri sevmez.*”⁴¹ Ayet-i Kerime'sidir. Bir diğer ayette Kur'an-ı Kerim, İslam dinine mensup olanlardan bahsederken onların hususiyetlerinden birinin de kendilerine bahşedilen rızıktan yerli yerinde sarf etme özelliklerini belirtir.⁴²

Ayette bahsedilen “rızk, sarf etme” kelimeleri “kazanç, harcama” olarak belirtebileceğimiz ekonomik faaliyetlerin dengeli ve ölçülü olması gerekliliğine işaret eder ki, bu da kazançla harcama arasındaki ölçülü dengenin korunmasına bağlıdır.⁴³

1.4.2. İslamî Finansın Dini Dayanağı

İslamî finansın dini dayanağını İslamî düsturlar oluşturmaktadır. Bu düsturları inceleyen alan İslam hukukudur. İslam hukuku, Allah (c.c.) tarafından vahiy yolu ile indirilen Kur'an-ı Azimüşşan'ın, Hz. Muhammed (S.A.V.) eliyle beşeriyete uymaları için indirilen ahkâmlar olarak tarif edilir.⁴⁴

Günümüzde İslam hukuku, İslam fihhi manasında kullanılmaktadır. “Fıkıh” Arapça bir kelime olup iyice anlamak, kavramak, tam bilgi sahibi olmak gibi manaları da taşımaktadır. Fıkıh, yaratılmış bir varlık olan İnsan ile onu yaratan Rabbi arasındaki münasebetlerini açıklama ve insanların toplumsal ilişkilerini düzene sokma görevlerini de görmektedir. Fıkıh, bu münasebetlere ait bilgileri Kur'an-ı Azim ve Efendimiz'in Sünnet'inden almaktadır.⁴⁵

⁴¹ Kur'an-ı Kerim, Araf Suresi, 31. Ayet.

⁴² Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 3. Ayet.

⁴³ Seyyid El Huvari, *İslam Bankaları Ansiklopedisi*, Terc. Nihad Yazar, Faisal Finans Kurumu Kültür Yayınları, İstanbul, t.y., Cilt. 5, s. 39.

⁴⁴ Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş Genel Hükümler ve Müesseseleri*, Terc. Ali Şafak, Sırdaş Yayınları, İstanbul 1976, s. 76.

⁴⁵ Hayrettin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993, s. 23.

1.4.2.1. Kur'an-ı Kerim

İslam kitabı Kur'an-ı Azimüşşan, İslam hukuk sisteminin temel kaynağını oluşturmaktadır. Allah-u Teâlâ'nın (c.c.) kendisinin bizzat belirlemiş olduğu kaideleri içermektedir.⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de, insanın davranışlarıyla alakalı hükümlerle beraber, beşeri hayatın ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerini kapsayan bütünsel kurallar da yer almaktadır.⁴⁷

Örneğin; istişare, adaletle iş görme, şahsi sorumluluk sahibi olma, suç-ceza dengesini sağlayabilme, dokunulmazlıklar, yardımlaşma adabı, borca sadıkiyet, kolaylık gösterme, zarûriyyât kesbeden durumlarda yasakları ortadan kaldırması vb.⁴⁸

Allah Teâlâ insanı değerli bir varlık olarak yaratmış ve insanı diğer varlıklardan ayrı olarak özel bir rızka tabi tutmuştur.⁴⁹

İnsanı diğer varlıklara göre üstün bir makama yerleştirmiş, onu halîfe-i arz kılmıştır.⁵⁰

Allah insanlara peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiş ve kendisine muhâtap addetmiştir. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki şeyleri insana hizmetkâr eylemiştir: *“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütuף olarak) size boyun eğdirmiştir.”*⁵¹ Yeryüzündeki tüm şeyleri beşer için halkêtmiş, sayılamayacak kadar çok nimet bahşetmiştir. İnsanın verilen nimetlere nankörlük etmemesini emir buyurmuş ve bu nimetleri sebepsiz bir şekilde kendisine haram etmesini men etmiştir.⁵² *“Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”*⁵³ buyurmuştur. Bunun ile birlikte insanın kendisine verilen nimetlere ulaşması için doğru ve helâl olan yollardan gitmesi gerektiğini ve bâtıl yollardan

⁴⁶ Stella Cox and Oliver Lawrence with Abdulkader Thomas, “Islamic Asset Management”, *Structuring Islamic Finance Transactions*, Euromoney Books, London 2005, s. 15.

⁴⁷ Bala Shanmugam, and Zaha Rina Zahari, *A Primer on Islamic Finance*, The Research Foundation of CFA Institute, 2009, s. 14.

⁴⁸ Hayrettin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul 1987, s. 114.

⁴⁹ Kur'an- Kerim, İsrâ Suresi, 70. Ayet.

⁵⁰ Kur'an- Kerim, Bakara Suresi, 30. Ayet, Fatır Suresi, 39. Ayet.

⁵¹ Kur'an- Kerim, Casiye Suresi, 13. Ayet.

⁵² Kur'an- Kerim, Maide Suresi, 87. Ayet.

⁵³ Kur'an- Kerim, A'raf Suresi, 31. Ayet.

gitmesini men eylemiştir. Bu anlayışla alışverişi helâl kılmış, haram olan her türlü mal, kazanç vs. gibi fâizi da yasak etmiştir.⁵⁴

Müslümanların birbirlerine karşı rıza kaidesine göre yapılan ticâretin haricinde bâtil yollara saparak birbirlerinin malını haksız bir şekilde kullanmalarını ise şiddetle yasaklamıştır.⁵⁵

Hz. Peygamber (S.A.V.): “*Bizi aldatan bizden değildir.*”⁵⁶ buyurmuştur. Allah ticârî bir mes’ele dolayısı ile dine saygısızlık ve dinini ihmal etmeyi kötü addetmiştir.⁵⁷

Peygamberlerin de çeşitli meslek erbabı ve sanatkâr olduklarından bahsetmiştir.⁵⁸

1.4.2.2. Sünnet

Sünnet, İslam hukuk literatürünün ikincil önemli kaynağı konumundadır. “Yol, adet, alışkanlık” manalarına gelmektedir.⁵⁹

Terim manası ise “Hz. Peygamberin (S.A.V.) tüm insanlara örnek olan sözleri ve fiilleridir.” diye beyan edilmektedir. Hâdis olarak geçen sözlü ifadeler, Kur’an-ı Azim’de bulunmayan veya görünmeyen bazı hükümleri açıklayıp, bunları doğrulayıcı ve açıklayıcı nitelik göstermektedir. Fiilleri ise Hz. Muhammed Mustafa’nın (S.A.V.) söz ile olmayan, sadece hareketleri gerçekleştirdiği hallerdir. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) yapılan bir işe şahit olup onu engellememesi, susma şeklinde cevap vermesi gibi durumlarda, onun bu fiiliyatının bu durumu doğru kabul ettiği anlaşılmıştır. Şahit olup suskunluk ile karşıladığı halleri de İslamiyet’e uygun kabul edilmiştir.⁶⁰

⁵⁴ Kur’an- Kerim, Bakara Suresi, 275. Ayet.

⁵⁵ Kur’an- Kerim, Nisa Suresi, 29. Ayet, Bakara Suresi, 188. Ayet.

⁵⁶ Dârimî, *Sünen*, II, s. 323; Müslim, *Sahîh*, I, s. 99; İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 749.

⁵⁷ Kur’an- Kerim, Cuma Suresi, 11. Ayet.

⁵⁸ Aktepe, a.g.e., s. 39.

⁵⁹ M.A. Mannan, *İslam Ekonomisi: Teori ve Pratik*, Çeviren: Bahri Zengin, Fikir Yayınları, İstanbul 1973, s. 38.

⁶⁰ Şakir Berki, “İslam Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilatı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1, Ankara 1957, s. 40-44.

Rivâyete göre Hz. Muhammed (S.A.V.) bir gün Amr bin el-Âs'a hitâben: “İyi bir kimsenin elinde iyiye kullanılan mal ne güzeldir.” buyurmuş.⁶¹ “Veren el, alan elden üstündür.” buyurmuştur.⁶²

İslam dininin, insanlar arasında ortaya çıkan iktisâdî faaliyetlerini düzene sokan esasları hadis ve fıkıh kitaplarında çokça ele alınmıştır. Mûteber hadis kaynağı olan İmam Tirmizî'nin “Sünen” adlı kitabında, alışveriş bahsinde yetmiş yedi başlık altında şunların ele alındığı görülmektedir: Şüpheli şeyleri terk etmek, fâiz, yalan yere yemin, veresiye satış, ölçüler-tartılar, köle satışı, şehirlinin köylü adına satış yapması, meyve satışı, muhâkale⁶³, müzâbene⁶⁴, habelü'l-habele satışı⁶⁵, gharar, bir satışta iki satış, teslim alınmamış malın satışı, velâ hakkının satışı, hayvan trampasında vâde, sarf, muhayyerlik, satışta aldatma, satışta ileri sürülebilecek şartlar, iflas, zimmîlerle ticâret, emânet, karaborsacılık, uyuşmazlıklar, köpek satışı, başkasının alıverişini bozmak, içki satışı, ölü hayvan derisi, putlar, hibeden dönmek, arâyâ satışı, neceş⁶⁶, dara düşmüş borçluya mühlet vermek, imkânı varken borcu geciktirmek zulümdür, mülânese⁶⁷, münâbeze⁶⁸, selem, ortak hisse satışı, muhâbere⁶⁹, muâveme⁷⁰, te'sîr⁷¹, borç alma, alışverişte müsamaha ve mescidde satış⁷².

Bu başlıklar bağlamında zikredilen Hâdis'lerden Efendimiz'in (S.A.V.) ticâret konusundaki temel eğiliminin, insanların alışverişlerini sağlam akidlere dayandırmalarını ve birbirlerini aldatmamalarını; fâizden uzak durmalarını, haram olan malı satmamalarını, muhtaç olanlara yardım etmelerini ve birbirlerine anlayış ile davranmaları gerektiğini buyurduğu anlaşılmaktadır.⁷³

⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, s. 467; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 202

⁶² Buhârî, *Sahîh*, II, s. 518; Müslim, *Sahîh*, II, s. 717; Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 122.

⁶³ Muhâkale: Başaktaki buğdayı eldeki buğday karşılığı satmak.

⁶⁴ Müzâbene: Yaş hurmayı kuru hurma karşılığında satmak.

⁶⁵ Habelü'l-habele: Hamile devenin karnındaki yavrunun yavrusu doğunca vâdenin dolacağı üzerinde anlaşarak veresiye satış yapmak ya da hamile devenin yavrusunu peşin satmak olarak yorumlanmıştır.

⁶⁶ Neceş: Gerçek alıcıyı aldatmak için satıcıyla bir sahte müşterinin satılan malın değerinin üstünde pazarlık yapmasıdır.

⁶⁷ Mülânese: Tarafların mübâdele edecekleri kumaşlara fazla incelemeksizin dokunmasıyla yapılan akid.

⁶⁸ Münâbeze: Tarafların fazla inceleme fırsatı bulamadan kumaşları birbirlerine atmalarıyla gerçekleşen satış.

⁶⁹ Muhâbere: Toprağı oradan alınacak mahsulün bir bölümüne karşılık kiralamak.

⁷⁰ Muâveme: Bir ağacın meyvelerinin iki üç yıllığına satılmasıdır.

⁷¹ Te'sîr: Yöneticilerin piyasaya müdahale etmesidir.

⁷² Tirmizî, *Sünen*, III, s. 511 vd.

⁷³ Aktepe, a.g.e., s. 41-42.

1.4.2.3. İcmâ

En temel anlamıyla İcmâ kelime olarak; birleşmek, anlaşmak, görüş birliğine varmak, gayret etmek, kastetmek anlamlarına gelmektedir. Efendimiz'den(S. A.V.) sonraki dönemlerde âmeli bir mes'elenin şer'î hükmünde İslam büyüklerinin birliğe varması manasına gelmektedir. İslâm hukuk sisteminde, müctehidlerin üzerinde ittifaka vardıkları dört aslî delil mevcuttur: Kur'an-ı Kerim, Efendimiz'in Sünneti, İcmâ, Kıyas'tır. Müctehidler İcmâ'nın hüccet kabul edilmesinde ittifaka varmaları ile beraber, İcmâ'ı yapacak müctehidlerin kimler olacağı konusundaysa ihtilafa düşmüşlerdir. Şiîler, kendi müctehid ve imamlarının İcmâ'nı delil kabul etmişlerdir. Müslümanların çoğunluğu da Cumhur-u Ulemâ'nın İcmâ'nı delil kabul etmişlerdir. İslâmiyet'te İcmâ, Sahâbîler döneminde başlayıp müctehid imamlar zamanına kadar derece derece, yavaş yavaş gelmiştir.⁷⁴

İslâm Âlimleri'nin dinî bir mes'elenin hükmü üzerinde ittifaka varmalarını ve tüm müslümanların benimsemiş oldukları dinî hükümleri beyan eden şer'î delildir. İslâm fihhında Kur'an-ı Kerim ile Efendimiz'in (S.A.V.) Sünneti'nden sonraki üçüncü kaynak olarak kabul edilmektedir.⁷⁵

İcmâ, Kur'an'ın doğru olan yorumunu, sünnetin sahih rivayetini, Kıyas'ın meşru olarak kullanılmasını ve bunların sonuçlarını kabul eder. İcmâ, İslam hukukunun bütün detaylarını içerir. İcmâ'yla kabullenilen tüm şeyler doğru kabul edilir ve başka bir hukuki kaynağa göre geçersiz sayılamaz.⁷⁶

Bir konu üzerinde bir İcmâ'nın oluşmasından sonra, bu konuda ayrılığın önü kapatılmış olur ve usulüne uygun şekilde iptal edilinceye kadar bağlayıcılığı esastır.⁷⁷

1.4.2.4. Kıyas

Kıyas, kelime olarak; takdir, eşitlik, karşılaştırma mânasına gelmektedir. Bu "mukayese" olarak da manalandırılır.

⁷⁴ Sorularla İslamiyet, (2016), *İcmâ Nedir*, Erişim Tarihi: 11.04.2018, <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/icma>

⁷⁵ DİA, İcmâ, Cilt. 21, Yıl: 2000, s. 417-431.

⁷⁶ S. M. Imamuddin, "İslam Hukukunun Prensipleri", Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Menderes Gürkan, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 15 Yıl: 2003, s. 15.

⁷⁷ Nicolas P. Aghnides, *İslam Hukuku'na Giriş*, Çeviren: Servet Armağan, Beta Basım, İstanbul 2001, s. 54.

Terim anlamları ise;⁷⁸

Kıyas: Bir şer'î mes'elenin hükmünü esas ittihaz ederek, o mes'eleye benzer diğer bir mes'elede hüküm çıkarmaktır.

Kıyas: şer'î hükmü bilinmeyen bir durumu, şer'î hükmü bilinen başka bir duruma benzetmek ile hüküm vermedir. Şöyle ki; iki durumdan birisinin sebebi olan herhangi bir sebep, diğer durumda da bulunur ise onun hükmüne benzer bir hüküm bu ikinci durum için verilebilir. Sahabe efendilerimiz ve Selef-i Salihin birçok mes'elede Kıyas ile âmel etmişlerdir. Bunu gören başka sahabî ve müctehidler de bunu kabul etmişlerdir. Böylelikle Kıyas hakkında bir İcmâ gerçekleşmiş ve Kıyas'ın delil olması İcmâ ile sabit olmuştur.

1.4.2.5. İctihad

Bilinenin söz ve anlamından hareketle, bilinen bir durum olmadığında da farklı istinbat yöntemleri kullanılarak şer'î hüküm hakkında zannedilen bir bilgiye erişme gayretinin ismi olarak açıklanmaktadır.⁷⁹

İctihad, toplumda bazen meydana gelen herhangi bir durum ile oluştuğundan, hükmü her vakit geçerli değildir. Zaman ile beraber sosyal ihtiyaçlar değiştiğinden, Kur'an-ı Azim ve Sünnet'in temel esaslarını korumak kaidesiyle yeni yorumların yapılması mümkün ve kaçınılmaz da olmaktadır.⁸⁰

1.5. İSLAMÎ FİNANSIN İSLAMÎ HUKUK ÇERÇEVESİ

1.5.1. Faizin Yasak Olması

Katılım bankalarının diğer bankalardan farklı olan bir özelliği, çalışma şartları içerisinde faiz olgusuna yer vermemektir. Yani toplamış oldukları fon kaynaklarına faiz ödemez, kullandırmış oldukları fon kaynaklarının karşılığında müşterilerinden faiz ödemesi talebinde bulunmazlar. Bundan dolayıdır ki katılım bankalarının kurulma amacı, dini hassasiyetleri icabı faize bulaşmak istemeyen insanlara ve bu insanların sahibi oldukları şirketlere hizmet vermektir. İslamiyet'e

⁷⁸ Sorularla İslamiyet, (2006), *Kıyas*, Erişim Tarihi: 11.04.2018, <https://sorularlailslamiyet.com/kiyas-nedir-izah-eder-misiniz?>

⁷⁹ DİA, İctihad, Cilt. 21, Yıl: 2000, s. 432-445.

⁸⁰ Mannan, a.g.e., s. 44.

göre; sermaye, üretimin sebeplerinden biri ve bir maliyetinin olması demektir ki; bu sebeplerin bir sonucu olarak önceden belirlenmiş bir getiri veya faizi kabul etmez. Başka manada ise; paradan para elde etmek yoktur.⁸¹

1.5.2. Risk, Kâr ve Zarar Paylaşımı

Faizsiz bankacılıkta faizin yasak olmasından dolayı alternatif finans araçları bulunmaktadır.⁸²

Faizsiz finans araçlarının temel özelliği; önceden belli edilmiş getiri olgusunun olmaması sebebi ile karşılaşılabilecek kâr-zarar durumuna göre getiri ve riskin eşit olarak dağılmasını sağlamaktır. Faizsiz finans enstrümanlarını kullanarak müşteriye fon sağlayan bankalar, sabit faiz ile kredi sağlamaktan ziyade, müşterisinin yapacağı işe ortak olan yatırımcı benzeri riskine ortak olmaktadır.⁸³

Faizsiz bankacılık sisteminin dayanmış olduğu kurallar, kâr elde etmenin doğru yolunun, risk ve zarar olgularına katlanmak, yani sorumluluk halini üstlenmek olarak kabul ederler.⁸⁴

1.5.3. Belirsizliğin Yasak Oluşu (Gharar)

İslamî finans modelinde yasaklanan uygulamalardan biri de Gharar'dır. "Gharar" kelimesi; "tehlike, risk, kişinin bilmeden canını ya da malını tehlikeye atması" manalarını taşımaktadır.⁸⁵

Terimsel manası ise, "sonuçlarla ilgili belirsiz şey"⁸⁶ "bir sözleşmenin, kesinlik taşımayan, şüpheli, olası bir ögeye veya konuya dayanması ve bağlı bulunması"⁸⁷ şeklindedir.

⁸¹ Sami Uslu, "Faiz Haksız Fazlalık, Tarihi Süreç İçinde Faiz ve İslam'da Faiz Yasağı", *Zafer Bilim Araştırma Dergisi*, y.y., 2004, s. 1.

⁸² Muhammad Ayub, "Understanding Islamic Finance", 1.Edition. West Sussex, John Wiley & Sons Publishing, y.y., 2007, s. 81.

⁸³ Hüseyin Tunç, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010, s. 123.

⁸⁴ Ayub, a.g.e., s. 81.

⁸⁵ DİA, *Gharar*, Cilt. 13, Yıl:1996, s. 366.

⁸⁶ Mohamed Ali Elgari, "Credit Risk in Islamic Banking and Finance", *Islamic Economic Studies*, Cilt. 10, Sayı. 2, y.y., 2003, s. 17.

⁸⁷ Hayrettin Karaman, (2003), *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, Erişim Tarihi: 27.12.2011. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0237.htm>

Gharar yasağıyla ilgili bilginin tamamı ile açıklanması, akidlerde asimetrik bilginin ortadan kaldırılması ve belli olmayan risk halini almaktan uzak durma amaç edinilir.⁸⁸

İslamî finasta Gharar'dan korunma, batı toplumunda kullanılan pazar ve tüketici korunma prensiplerine benzemektedirler. Borçlanma ve menkul kıymet pazarlarında kullanılmakta olan bilgi verme yolları yoğun bir düzenlemeye konu olmuşlardır. İslamî ürünleri ve hizmet tüketicilerini korumak üzere ilgili bilgilerin açıklanması gerekliliği İslamî finasta yoğun olarak teşvik edilmektedir.⁸⁹

Gharar'ı ortadan kaldırmak için; anlaşmanın şartlarını, özellikle anlaşmaya konu malın tam tarifini ve malın satış bedelini belli edecek şekilde dikkat ile hazırlamak gerekmektedir. Bir satışta mal satıldı ve fiyatı da açık olarak belirtilmedi ise o satış akdinin Gharar içerdiği kabul edilir.⁹⁰

1.5.4. İsrafın ve Lüksün Yasaklanması

Eldeki kaynakların ve verilen bütün nimetlerin aşırı bir şekilde kullanılması ve bu şekilde kullanılarak tüketilmesi israfın kapsamındadır. Gelecek olan neslin var olan kaynaklar üstündeki haklarının korunması israf yasağının en genel amaçlarından biridir. İslamî finans sisteminde, kişilerin emri altına verilen tüm kaynakların ve imkânların, kendilerine verilmiş bir emanet olması dolayısı ile sınırsız bir şekilde tasarrufta bulunamayacağı kabul edilir.⁹¹

Aynı şekilde tüm harcamaların da orta derecede olması istenir ve gösteriş yapma gayesiyle lüks olan malların satın alınarak elde edilmesi yasaklanmıştır.

⁸⁸ Alsadek Gait and Andrew Worthington "An Empirical Survey Of Individual Consumer, Business Firm And Financial Institution Attitudes Towards Islamic Methods Of Finance", *International Journal of Social Economics*, Cilt. 35 Sayı. 11. y.y., 2008, s. 785.

⁸⁹ Abdulkader Thomas, "Examining the Role of Islamic Law", *Structuring Islamic Finance Transactions*, Euromoney Books, y.y., 2005, s. 23.

⁹⁰ Shanmugam and Zahari, a.g.e., s. 9.

⁹¹ Sabri Erdoğan, "İslam Ekonomisinde Tasarruf ve Ekonomik Gelişme", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* Sayı. 61, İstanbul 1992, s.24.

1.6. İSLAMÎ FİNANSAL SİSTEMDE FAİZ

Faiz(Riba), sözlükte “fazlalık” anlamındadır. Faiz fıkıh ıstılahında genel anlamıyla, değiştirilen mallardan birinin alışverişi ve borçlanmada meşru bir hak olmaksızın arttırılması demektir.⁹²

İşletmek için borç verilen paraya bedel, elde edilen fazlalığa faiz denir. Diğer manada; kiralanan paranın kira bedeli, paranın fiyatıdır.⁹³

Faiz, borç parayı veya malı belirli bir vade sonucunda belli bir fazlalık ile veya borç ilişkisinden doğan ve süresi içerisinde ödenmeyen bir alacağa ayrı bir süre verilip bu süreye bağlı olarak parayı veya malı fazlalık ile geri almanın yahut bu şekilde alınan fazlalığın ismidir.⁹⁴

Faiz, ekonomik birimlerin harcanabilecek olan gelirlerinin tasarruf edilen kısmını, paradan para elde etme amacıyla, sahip olunan paranın değerini enflasyon karşısında muhafaza etme bahanesiyle, para ihtiyacı olan diğer ekonomik birimlere şahsi veya aracı kurumlar ile belli bir vadeyle vermiş olduğu borca karşılık aldığı fazlalık, şeklinde tanımlanabilir.⁹⁵

Faiz, kredi kullanan girişimin kâr ile sonuçlanıp sonuçlanamayacağı veya kâr ile sonuçlanacak ise kârın hangi oranda gerçekleşeceği önceden bilinmemesine karşın, faizinin önceden tespit edilmesi dolayısıyla, bu kredinin kullanımı ile ortaya çıkan sonucun taraflar arasında eşit şekilde pay etme imkânının ortadan kalkmasıdır. Sonuçta, faiz, ister alan olsun ister veren olsun, bir tarafın mutlak şekilde zarar etmesi ve bu zararın herhangi bir şekilde önlenemesinin mümkün olamamasından dolayı haram olarak kabul edilmiştir.⁹⁶

Faiz genel olarak paradan para kazanma ya da paranın kirası olarak kabul edilmektedir. Finans sektöründe ise sermayenin getirisi olarak kullanılmaktadır. İlk olarak tapınaklarda rahipler tarafından ortaya atılan faiz, günümüz kapitalist sistemi içerisinde birçok güçlü ülkenin ve zengin olarak nitelendirilen sermaye sahiplerinin

⁹² İsmail Ahmed et-Tahan, *Karşılaştırmalı Dört Mezheb Fıkıhı*, Karınca-Polen Yayınları, İstanbul 2016, s. 612.

⁹³ TDK, (2015), *Faiz Kavramı*, Erişim Tarihi: 21.06.2017, <http://tdkterim.gov.tr>

⁹⁴ İsmail Özsoy, “*Faiz ve Problemleri*”, Nil Yayınları, İzmir 1994, s. 110.

⁹⁵ Kıvanç Özyurt, *Banka Kredilerine Alternatif olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2015, s. 18.

⁹⁶ İsmail Özsoy, “*Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*”, TKBB Yayınları, Antalya 2010, s. 11.

en önemli gelir kaynağı ve sömürü aracı olarak kullanılmaktadır. Arapça'da "Faiz" kavramı yerine daha çok ziyadeleşmek, çoğalmak anlamına gelen "Riba" kavramı kullanılmaktadır. Ödünç ya da borç olarak verilen herhangi bir ürün için fazlasının talep edilmesi riba yani faiz kavramını doğurmaktadır. Örneğin; borç olarak verilen 1000 TL için talep edilecek 1050 TL veya 1100 TL'deki 50 ya da 100 TL faiz olarak nitelendirilmektedir.⁹⁷

Faiz iki çeşittir:

- 1- Fadl Faizi
- 2- Nesîe Faizi

Fadl faizi, alışverişte olur ve değiştirilen aynı cins mallardan birinin peşin alışverişte arttırılması anlamına gelmektedir.

Nesîe faizi, hem alışverişte hem de borçlanmada olur. Alışverişte, bedeli sonradan ödenecek olan malda arttırma yaparak veya yapmadan değiştirilen aynı cins mallardan birinin ödenmesinin ertelenmesidir. Borçlanmada, yapılan ertelemeye karşılık şart koşulan arttırma ile birlikte borcun ödenmesinin ertelenmesidir.⁹⁸

1.6.1. İslami Finansal Sistemde Faizin Yeri

Faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasının en birincil sebebi, İslâmiyet'in faize karşı koyduğu yasaklardan kaynaklanmaktadır. İslam dini, yapısına ve sebeplerine bakmadan borç edinmedeki faizi yasak etmiştir. Ticari hayattaki kâr ve faizi birbirinden ayırmak amacıyla bazı değerler kullanılabilir.

Bu değerleri sıralamak gerekirse;⁹⁹

- a) Ticarete satıcı, bir defa kâr etmekte; fakat faiz, aynı borç üzerinden birden fazla kez alınabilmektedir.
- b) Ticari hayatta çıkarların farklılaşması, alıcı-satıcı mabeyninde eşit olarak ortaya çıkabilmektedir. Hâlbuki faizde satıcı, işine yarayacak bir fazlalığı

⁹⁷ Yavuz Türkan, *İslami Finans*, Ed. Mehmet Güven, *Küreselleşen Dünyada İşletmelere Etki Eden Temel Faktörler*, Eğitim Yayınevi, Konya 2018, s. 178-205.

⁹⁸ et-Tahan, a.g.e., s. 612.

⁹⁹ Mustafa Uçar, *Türkiye'de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, İstanbul 1992, s. 22-23.

alabilmesine rağmen alıcı taraf yalnızca süre ertelemesini elde edebilmekte ve borcundan kendisi için oluşacak kârı bilememektedir.

- c) Ticari işlemlerde tâcîr, imkân ve zaman harcamakta karşılığını almaktadır; ancak faizli işlemlerde, bir çaba harcamamakta, pek bir riski olmamakta ve bundan dolayı mutlak şekilde belli olan nisbette ve sürede kâr elde etmektedir. Bundan dolayıdır ki İslamiyet'in faizi haram kabul etmesi ve faizin haram olduğuna inananların ellerindeki fonlarını değerlendirme düşüncesi faizsiz bankacılık sisteminin doğmasına sebebiyet vermiştir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) faiz hakkında aşağıda belirttiği hakikatler de faizin durumu kısaca özetlenmektedir.¹⁰⁰

“Beşerin hayat-ı içtimaîsinde bütün ahlâksızlığın ve bütün ihtilâlâtın menşei iki kelimedir:

Birisi: “Ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne!”

İkincisi: “Sen çalış, ben yiyeyim.”

Bu iki kelimeyi de idame eden, cereyan-ı ribâ ve terk-i zekâtıdır. Bu iki müthiş maraz-ı içtimaîyi tedavi edecek tek çare, zekâtın bir düstur-u umumî suretinde icrasıyla, Vücub-u Zekât ve Hurmet-i Ribâ'dır.”

1.6.2. Fıkhî Açıdan Faiz İle Riba

Dilimizde, “Borca karşılık belirli bir süre sonunda alınan belli bir tutar ve belli olan süre içerisinde borcun getirdiği kazançtır.” anlamında kullanılmaktadır. Dilimizde bu anlamda kullanılan faiz sözcüğünün son harfi “dad” dır. Arap dilinde son harfi “z” olan faiz sözcüğü de bulunmaktadır. Bu sözcük ise, “elde etmek, kurtulmak, dileğine kavuşmak, başarı elde etmek” anlamına gelen feyz kökünden gelen bir sıfattır. Kur'ân-ı Azim'de, “Borç metanı belirlenmiş bir fazlalık karşılığında geri almak” anlamında olan ve feyz kökünden gelen fâiz “فَائِض” kelimesi bulunmamaktadır. Bunun yerine Furkan-ı Hâkim'de “Ribâ” kelimesi zikredilmiştir. Feyz kökünden gelen fâiz ”فائز” kelimesi Furkan-ı Hâkim'de zikredilmektedir. Bu kelimelerin bazen birbirine karıştırıldığı görülebilmektedir.

¹⁰⁰ Said Nursi, *Mektubat, Yirmiikinci Mektup, ikinci Mebhas*, RNK Neşriyat, İstanbul 2013, s. 292-293.

Zira İzmir’de Türkiye 2. İktisat Kongresi’nde Türkiye Ziraat Odaları Birliği adına sunumu yapılan bir tebliğde, bu şekildeki bir yanlışla düşülmüş; “Faiz” kelimesine Furkan-ı Hâkim’de övgü ile yer verildiğinden bahis ile faizin İslâm dininde haram olmadığını, haram addedilen mevzunun tefecilik olduğu öne sürülmüştür. Burada öne sürülen haram olmama mevzusunun yanlış olduğu açık bir şekilde ortadadır. Türkçemizde kullandığımız “Faiz” kelimesi ile Kur’an-ı Azim’de bahsedilen “Faiz” kelimesinin (üstte açıklandığı şekli ile) hiçbir alâkası bulunmamaktadır. Bundan dolayı faizin haram olmadığı iddiasının hakikatsizliği açıkça görülebilmektedir. Dilimizde kullandığımız (Kur’an-ı Kerim’deki şekli ile) anlamdaki “Faiz” kelimesinin karşılığı, “Ribâ” kelimesidir. Ribâ, sözlükte; “çoğalma, artma ve büyüme” anlamındadır. Kur’an-ı Azimüşşan’ın nazil olduğu devirde bu sözcük, “Borç alandan, belli bir vâde sonunda alınan fazlalık” manasında kullanılmaktaydı. Bu bakımdan “Riba” dilimizde kullanmakta olduğumuz “Faiz” kelimesinin tam karşılığıdır.¹⁰¹

1.6.3. Fıkhî Mezheplerin Faize Bakışı

Hakkında faiz hükmü cereyan eden eşya delilde bildirildiği üzere altıdır:

- 1- Arpa
- 2- Buğday
- 3- Hurma
- 4- Tuz
- 5- Altın
- 6- Gümüş

“Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla başa baş misliyle, peşin olarak satılır. Kim arttırır veya arttırılmasını talep ederse faize girmiş olur. Bu işte alan da veren de aynıdır.”¹⁰²

Altın ve gümüşte faizin haram olmasının illeti¹⁰³, İmam Şafî’ye göre tektir, o da altın ve gümüşün para cinsinden olmasıdır. Ebu Hanife’ye göre bunlarda illet

¹⁰¹ Sorularla İslamiyet, (2002), *Faiz ile Riba*, Erişim Tarihi: 08.05.2018, <https://sorularlailslamiyet.com/kaynak/faiz-riba-tefecilik>

¹⁰² Müslim, Müsakat 82.

¹⁰³ Burada illetin anlamı “gerekçe” gibi düşünülebilir. Bir örnek verilirse; Altın’daki illet bir başka maddede bulunursa altın için verilen hüküm o madde için de verilebilir.

tartılır olmalarıdır. Buna göre (altın ve gümüş olmadıkları halde) diğer tartılan eşyada da faiz haram olur. Malikilere göre bu maddelerde illet, azık ve depolanabilir cinsten ve azık olmaya elverişli olmaktır. Maliki mezhebine göre; “bir hayvan için iki hayvan, aynı cinsten ve aynı amaç için -kesmek vs. gibi- olmak üzere satmak caiz değildir.” demiştir. Ahmet bin Hanbel’e göre; “ekmeğin ekmekle, her ikisi de taze veya birisi taze olmak üzere satışı caiz değildir. Her ikisi de birbirinin benzeri olmak üzere caizdir.” demiştir. Buraya kadar zikredilen bilgiler ışığında; Müslümanlar, aynı ağırlıkta, bir diğerinin aynı ve peşin olmadıkça süs eşyası olsun, sikke halinde olsun, toz halinde olsun, gümüşü gümüşle, altını altınla satmak, caiz olmadığında icma etmişlerdir ve bunlardan hiçbiri elde yok olan elde olan karşılığında satılamaz.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Abdurrahman Ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafîî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 236-237.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANSTA UYGULANAN TEMEL FİNANSAL ARAÇLAR

Tarih boyunca insanlar bazen birlikte bazı çalışmalar veya hareketler ortaya koyarak bunun sonucu ortaya çıkan kazanımı veya kaybı bölüşebilmişlerdir. Örneğin savaş, bu şekildeki bir duruma örnektir. Savaşta insanlar beraber savaşır, savaşın kaybedilmesi halinde beraber bedelini öderler; kazanırlar ise ganimeti yine beraber paylaşırlardı. Ticârî hayatta da sermayesi belli olan bir malı satın almaya gücü yetmeyen kimse veya bir işletmeyi hayata geçiremeyen kimse, başka biri ile ortak olarak istediği malı alabilmekte veya işletmesini kurabilmektedir. İşte bu noktadan hareketle İslamî finansman modelleri olan; Teverruk, Karz-ı Hâsen, Murabaha, Mudaraba, Müşaraka, Selem, İstisnâ, İcâra, Tekâfûl ve Sukuk finansman modellerinin İslamî finansal sistemdeki rolleri ele alınmıştır.

Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz kudsî bir Hadis-i Şerif'te, Allah-u Teâlâ'nın bize şu şekilde buyurduğunu haber vermiştir: *"Ben, birbirlerine ihânet etmedikleri sürece iki ortağın üçüncüsüyüm. Hâinlik ederlerse aralarından çıkarım!"*¹⁰⁵

İslamî finansal araçlar; Murabaha, Mudaraba, Müşaraka, İcâra (Finansal Kiralama-Leasing), Sukuk, Selem, İstisna', Teverruk, Tekâfûl şeklinde ifade edilmektedir. Ancak ülkemizde Katılım Endeksi, Murabaha, Sukuk, Tekâfûl ve İcâra gibi belli finansal araçlarda yoğunlaşmıştır. Bunun nedeni fikhî açıdan tereddütlerin olması tasarruf sahiplerinin ihtiyatlı yaklaşımı ve katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin yeteri seviyelerde bulunmaması olarak görülmektedir. Kullanılmayan finansal araçların altyapılarının sağlam bir şekilde kurulması ve İslamî hükümlere uygun bir şekilde oluşturulması sonucunda bu finansal araçların da etkin bir şekilde kullanılacağı düşünülmektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 256; Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II, s. 60; Beyhakî, *es-Sünenü'lkübrâ*, VI, s. 78.

¹⁰⁶ Türkan, a.g.e., s. 193.

2.1. İSLAMÎ FİNANSMAN MODELLERİNİN DAYANAĞI OLARAK AKİTLER

Hukukî olan bir sonucu teşekkül etmek amacı ile birden fazla kişinin veya kuruluşların karşılıklı olarak birbirlerine uygun irade beyanlarıyla oluşan işlem, sözleşme, anlaşma, kontrat olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁷

“Ortaklık” ifadesi şu şekilde tanımlanır: “Herhangi bir metâ üstündeki hakkın iki veya daha fazla kişiye âit olması durumudur.”¹⁰⁸

Akitler genel olarak dayandıkları esas, hedef aldıkları mevzu, ayırıcı özellikleri, ihtiva ettikleri vasıf ve hükümler, İslam hukukunun diğer ölçüleri bakımından birbirinden ayrılırlar. Her grup akit ve onlara bağlı küçük alt gruplar, bazı bakımlardan aralarında farklar ve aykırılıklar olsa da, bazı açılardan ve kıstaslarda aynı özelliklere sahip olup ortaklırlar. Örneğin vedia, ariyet, kira ve şirket, emanet akitlerinden olma bakımından ortaklırlar; yani, akdin mevzuu, üzerine akdin yapıldığı ve icra edildiği mal, vediayı alan (vedi’), ariyeti alan (müsteir), ortağın elinde emanettir ve korumada tecavüz (teaddi) veya kusuru olmadan vukua gelen telef ve hasardan mes’ul değildir. Ama satım, kasame (taksim), sulh ve ödünç (karz) akitleri, zaman (tazminat) akitlerindedir ve bu sebeple mücerret teslim edilerek icra edilmesiyle, akdin üzerinde icra edildiği mal, teslim alan akit tarafın mes’uliyetine girmiş olur. Bu sebeple, semavi bir afet ile de olsa, telef ve hasar ortaya çıkarsa bu onu teslim alan akit tarafın mes’uliyetine dâhildir. Tazminat bakımından bu iki ayrı grup akitlere dâhil akitler, bir diğer bakımdan bir başka grup içinde birleşebilir. Mesela, vedia, ariyet ve ödünç (karz) akitleri yukarıda belirtildiği gibi, ancak icra (tenfiz) ve teslim ile tamamlanan aynı akitlerdendir. Hâlbuki satım, kasame, sulh, kira ve şirket aynı akit sayılmazlar, hükümleri, icraya bağlı olmaksızın tamamlanır ve hüküm ifade eder. Mücerret icap ve kabul ile müşteri, mebie (satılan) şey ve kiracı menfaate malik olur. İslam hukuku, diğer mevzularda taşmaya engel olan muayyen mevzularda akit yapmaya inhisar etmez. İslam dini hükümlerinde, akitler mevzuunda, dinin koyduğu genel kaide ve şartlara aykırı olması dışında, akitlerin çeşitleri ve mevzularını sınırlayan

¹⁰⁷ TKBB, (2016), *Akit*, Erişim Tarihi: 13.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1570>

¹⁰⁸ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, IX, s. 169.

bir hüküm mevcut değildir. Bu konudaki genel kural Furkan'ı Hâkim'in şu ayetidir: “*Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) ifa ediniz.*”¹⁰⁹Bu, modern hukuk teorisinin kabul ettiği bir esastır.¹¹⁰

2.2. TEVERRUK

Vadeli bir bedel ile alınan bir malın başka birine spot piyasada peşinen satılması durumudur. Yani kırk sekiz ay vade ile 130 bin TL'ye sahiplenilen bir arazinin peşin bedel ile 110 bin TL'ye satılması halidir. Eğer 110 bin TL'lik satış, satış işleminin başında yapılan bir anlaşma ile ilk satıcıya yapılır ise burada “İne” satışı gerçekleşmiş olur. “İne” satışı meşru görülmez iken Teverruk meşru olarak görülmektedir. Zira Teverruk'ta satışa konu olan mal satıcı kimseden tamamıyla farklı bir kimsenin mülkiyeti altına geçmektedir. Bu geçiş işlemi gerçek bir işlemdir, göstermelik bir alım-satım işlemi değildir.¹¹¹

Teverruk'un mekruh veya haram olduğunu söyleyenler kadar mübah olduğunu söyleyenler mevcuttur. Teverruk'un mekruh ve haram olduğunu söyleyenler sıkıntılı durumdaki kimseye mal satma halinin ortada olduğunu; bu durumun da Hz. Muhammed'ce (S.A.V.) yasak edildiğini söylemişlerdir. Çünkü borç verebilme kuvvetine sahip olan karşısındaki kimseye Karz vermekten uzak durup onu öncesinde zor duruma sokmakta; sonrasında ise o kimseye taksit ile mal satmaktadır. Bu ise zor durumdaki kişiden yararlanmaktır şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. İbnü'l-Kayyim mes'eleyi özetle şu şekilde açıklamaktadır: Ahmed bin Hânel'den bu mes'ele hakkındaki görüşü şöyle nakledilmiştir. “Mekruh olduğunu söylediği görüşte, zora düşmüş kişiye bir mal satma işleminin ortada olduğunu ileri sürmüştür. Zira bu durumdaki bir alım-satım işlemi ancak zor duruma düşenler yapmaktadırlar. İbn Teymiye de fâizin haram kabul edilme sebebinin teverruk işleminde de bulunduğu düşüncesi ile bu gibi bir alım-satım işlemi gerçekleştirilmeyi câiz görmemiştir. İbn Teymiye'ye göre bu şekildeki bir satış işleminde alınan malın zararına satılması işlemi söz konusu olmaktadır. Şer'i

¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi, 1. Ayet.

¹¹⁰ Mustafa Ahmed Ez-Zerka, *El-Fıkhü'l-İslami fî sevbihi'l Cedid, El-Medhalu'l-Amm*, Cilt. 1, Dimaşk Yayınları, 1967-1968. Terc. Servet Armağan, “İslam Hukuku'nda Akitlerin Sınıflandırılması”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 17, İstanbul 1988, s. 51-54.

¹¹¹ TKBB, (2016), *Teverruk Satışı*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1570>

kurallar bu gibi durumlarda küçük olan zararları haram kabul edip daha büyük olan zararları kabul edilebilir bulmaz”¹¹²

Mustafa Zerka, konuya ilişkin bir soruya verdiği cevapta şöyle der: “Bu konu fukaha tarafından ‘teverruk problemi’ diye isimlendirilir. Çünkü malı satın alanın niyeti gerçekten de bu mala sahip olmak değildir. Onun asıl niyeti, nakde yani paraya sahip olmaktır. Kısaca onun maksadı sermayedir. Bu işlemin hükmüne gelince; şayet satıcı ile müşteri arasında, yüksek fiyatla alınan malın daha düşük bir fiyatla satıcıya dönmesi şeklindeki daha önceden yapılan bir anlaşmaya dayanıyor ise bu işlem İslam âlimlerine göre caiz değildir. Zira bu açık bir faiz işlemi yani “İne” satışıdır. Ancak, nakit sermayeye ihtiyacı olup da Karz-ı Hâsen’le borç verecek birini bulamayan kişi, çarşıya gider vadeli olarak bir malı satın alır, daha sonra ihtiyaç duyduğu sermayeyi faizli krediye bulaşmaksızın elde edebilmek için, önceden bir anlaşma olmaksızın, bu malı daha düşük fiyatla peşin olarak satarsa caiz olur. Hatta faize düşmekten kaçındığından bu eylem, iyi bir davranış olarak da nitelendirilebilir.”¹¹³

2.3. KARZ-I HÂSEN

Karz, sözlükte “kesmek” manasındadır. Karz-ı Hâsen; ihtiyacı olan bir kimseye güzel bir şekilde karşılıksız borç verme durumudur. Karz isteyen kimseye “mukteriz”, ödenen mala “karz” adının verilmesinin nedeni mukrizin (karzı verenin) malından bir parça olmasından dolayıdır. Karz, sünnet ve icma ile sabittir. Müslümanlar karzın caiz olduğuna dair görüş birliğine varmışlardır. Karz, karzı veren hakkında mendup, karz isteyen kişi için ise mubah olmaktadır. Karz, ancak üzerinde tasarrufu caiz olan biri tarafından yapılır ise sahihtir. Çünkü mal üzerine gerçekleştirilen bir akit olma özelliğine sahiptir. Karz ancak icap ve kabul ile bir sözleşmeye konu olur. Çünkü karz, maddi bir karşılık beklemeden ödünç verme durumudur. Satış ve hibe gibi icabiyeti ve kabul olma şartı doğmadan doğruluğu sabit olmaz.¹¹⁴

¹¹² İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkîn*, I-IV, (thk. Muhammed Abdusselâm İbrâhim), Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut 1991, s. 135.

¹¹³ Hüsameddin Affâne, *Fıkhî ve Ahlakî Yönleriyle İslam’da Ticaret*, Terc. Servet Bayındır, Polen Yayınları, İstanbul 2007, s. 220-221.

¹¹⁴ Vehbe Zühaylî, *İslam Fıkhî Ansiklopedisi*, Risale Yayıncılık, İstanbul 1990, Cilt. 6, s. 9-10-11.

Faiz olayının olmaması, verilen borçtan herhangi bir beklentisi olmamak. Örneğin 50.500 TL borç verip 50.500 TL olarak geri almak.¹¹⁵

Faizin olmadığı bir borç durumudur. Borç edinme ihtiyacı hisseden birine, para veya piyasada benzeri olan birbirine denk bir metaı borç olarak vermek ve bu borç işlemi ile herhangi bir menfaat elde etmemektir.¹¹⁶

Altın, gümüş, arpa, buğday, yağ, yumurta, nakit para ve ceviz gibi tartılabilir, ölçülebilir ve piyasalarda misli bulunan şeylerde karz işlemi uygulanabilir. Bir kimse karz'la elde ettiğinin sahipliğini elde eder, borç verene borç ettiği şeyin mislini ödemekle sorumludur. Karz haricindeki her türlü borcu verme konusunda geciktirme vardır. Ancak karz'da bu muamele geçerli olmamaktadır. Borç veren istediği zaman vadesi bitmeden ödünç verdiği şeyi isteyebilir. Borç alana ise hemen bu istenen şeyin iadesi gerekir. Burada borç olan malın ödenmesi, miktarı miktarına olmaktadır. Kıyemîyat adı verilen ve piyasada misli olmayan ya da olsa bile ölçü ve değer olarak farklı olan mallarda karz işlemi yapılamaz.¹¹⁷

Kur'an-ı Azimüşşan'ın çeşitli yerlerinde Karz-ı Hâsen'den bahsedilmektedir. Ancak Allah'ın Kitabı'nda "Karz-ı Hâsen" ifadesini tefsir âlimleri: "Allah'ın yolunda mal harcama" olarak açıklamaktadırlar.

*"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz."*¹¹⁸

*"Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım."*¹¹⁹

"Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca onun çok değerli bir mükâfatı da vardır." "Sadaka veren

¹¹⁵ TKBB, (2016), *Karz-ı Hâsen*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1545>

¹¹⁶ TKBB, (2016), *Karz-ı Hâsen*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>

¹¹⁷ Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt. 6, İstanbul 1986, s. 94-104.

¹¹⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 245. Ayet.

¹¹⁹ Kur'an- Kerim, Maide Suresi, 12. Ayet.

erkeklerle ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat ödenir ve onlara değerli bir mükâfat vardır.”¹²⁰

“Eğer Allah’a (rızası uğruna) ödünç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar; Allah çok mükâfat verendir, ceza vermekte acele etmeyendir.”¹²¹

2.4. MURABAHA (FİNANSAL ALIM SATIM)

Murabaha sözlükte "ribh" kelimesinden gelme bir mastardır. Ribh, fazlalık demektir. Fıkıhçıların ıstılahındaysa bir malı, mezheplerde anlatılan ayrıntılı şartlar çerçevesinde maliyet fiyatına ek bir kâr ile satmaktır.¹²²

Murabaha, bu gün İslamî bankaların en fazla kullanmış olduğu finansal araçtır. Murabaha sistemi ihtiyaç duyulan ürünün satın alınıp belli bir kâr payı eklenerek satılması işlemidir.¹²³

Malın maliyetinin ne kadar olduğu alıcıya bildirilmesi ve maliyete kârı eklenmek sureti ile satılması işlemidir. Yani alıcı aldığı maldan satıcı kimseye ne kadar kâr verdiğini bilmektedir. Katılım bankaları asıl parayı bugün murabaha yönteminden kazanmaktadırlar. Peşin alınan mal, vadeli kârlı satım, şeklinde bir sistem bu bankalarda işlemektedir. İşleme konu malın satıcı konumundaki kişiden veya işletmeden bankanın adına alınması esnasında, bankanın müşterisi, bankayı vekâleten temsil etme imtiyazına sahiptir. Malla alakalı belgelerin müşterinin ismi üzerine düzenlenmesi İslam hukuku açısından önemlilik arz etmemektedir.

Katılım bankaları finansal alım-satım yapmak amacıyla:

- 1- Ortada alım ve satım işlemine konu olan mal veya hak var mı? Yoksa borcu verip fazlası ile geri alamaz.
- 2- Alınıp satılacak mal veya hak, satma işlemine uygunluğu tam mı? Yani mütekavvim¹²⁴ bir mal özelliğine sahip mi?

¹²⁰ Kur'an- Kerim, Hadid Suresi, 11-18. Ayet.

¹²¹ Kur'an- Kerim, Teğabün Suresi, 17. Ayet.

¹²² Abdurrahman Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, Çağrı Yayınları, Cilt. 3, İstanbul, 1993, s.70

¹²³ Türkan, a.g.e., s. 193.

¹²⁴ Sözlükte "kıymetli, fiyatı belirlenmiş" manasına gelen mütekavvim, fikhî bir kavramı olarak, dinen ekonomik değeri olan mal demektir. Bu kavram iki anlamda kullanılmıştır: Birincisi, müslüman kimselerin faydalanması helâl ve serbest olan ve ekonomik bir değeri olan mal. Buna göre akan kan, domuzun eti vb. mütekavvim mal değildir. İkincisi, elde edilmiş, kazanılmış, tasarruf konusu olabilecek mal. Örneğin, denizdeki balık, havadaki kuş mütekavvim mal değildir. Ancak yakalandıkları zaman mütekavvim mal olur.

- 3- Alım ve satım işlemine konu olan mal taksit ile satma işlemine uygun mu? Paranın vadeyle satılma işlemi kâr doğurmaz aksine, faizi meydana getirir.
- 4- Alıcı ve satıcı konumundaki kimseler birbirleri ile sözleşme yapmışlar mı? Sözleşmesi tamamlanmış olan işlemlerde katılım bankaları dâhil olmaz. Zira ortada alım ve satıma konu olan mal bulunmamaktadır.
- 5- İşlemin doğruluğu kesin mi? Katılım bankaları gerçek işlemlere dâhil olabilirler. Doğru olmayan işlemler ile finansman ihtiyacını gidermek isteyenler ile çalışamazlar.¹²⁵

Bir malın maliyet boyutunun alıcıya bildirilmesinden sonra maliyetin üzerine kâr koyularak satılması işlemidir murabaha. Örneğin maliyeti alıcıya bildirilen 30.000 TL'lik bir aracın üstüne kâr koyularak peşin veya vadeli olarak 50.500 TL'ye satılması işlemi “Murâbaha” ismini alır. Katılım bankalarının fon değerlendirme usullerinin en önemli olanı bu şekildeki alım satım işlemleridir.¹²⁶

2.5. MUDARABA

Mudaraba, Arap dilindeki “darb” sözcüğünden doğmuş olup “yol tepmek” manasındadır.¹²⁷

Terim olarak; iki taraftan birinin sermaye ortaya koyması diğerinin ise işletmeyi üstlenmesi ile kurulan, kâr paylaşımı prensibine dayanan bir ortaklık şeklidir.¹²⁸

Diğer bir söyleyiş ile geleneksel finans sistemine ayrı bir seçenek olarak ortaya çıkan İslami finansın temelini oluşturan, geleneksel finans sistemindeki faiz olgusunun yerine geçen bir düzenlemedir.¹²⁹

Bir tarafın sermayeyi koyduğu (rab al-mal/sahip al-mal), öbür tarafın da girişimci (mudarib) olarak emeğini koyduğu şeklindeki bir ortaklıktır. Sermayedar

Mütekavim olmayan malın ortadan yok edilmesi, tazmini gerektirmez. Ayrıca alışverişte akdin konusunun mütekavim mal olması gerekir. Mütekavim olmaması halinde, kurucu şartlarını taşımadığından akit batıl olur.

¹²⁵ TKBB, (2016), *Murabaha*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1556>

¹²⁶ TKBB, (2016), *Murabaha*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>

¹²⁷ DIA, Cilt. 30, s. 359.

¹²⁸ M. Kabir Hassan ve Mervyn K. Lewis, *Handbook Of Islamic Banking, Massachusetts*, Edward Elgar Publishing, USA 2007, s. 51.

¹²⁹ Halil İbrahim Bulut ve Bünyamin Er, “Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi”, *TKBB Yayınları*, İstanbul 2012, s. 144.

ile mudarib mabeyninde mudaraba anlaşması yapılır. Girişimci tecrübesi ve yetenekleri ile sermaye sahibinin ortaya koyduğu fonlardan kârı amaç edinir. Kârın elde edilmesi halinde mudaraba anlaşmasında belirlenmiş olan oran üzerinden kâr paylaşımı yapılır. Anlaşmada yalnızca kâr paylaşımı oranı belli edilir, sabit olan bir tutar burada belirlenmez. Fakat zararın oluşması halinde, sermayeyi koyan kimse zararı üstlenir, girişimcinin de emeği zarar dolayısı ile boşa gitmiş olacaktır. Ancak girişimcinin bu oluşan durum ile ilgili herhangi bir kasd veya ihmali var ise bu miktarda zararı karşılaması gerekmektedir. İslami bankaların, girişimci üçüncü kişilere fon kullandırması müşterek mudaraba anlaşması dâhilinde gerçekleşir. Burada, İslami bankalara banka müşterilerince getirilen fonlar müşterilerin adına sermayedar sıfatı ile banka tarafından girişimcilere kullandırılır ve oluşan kâr hesap sahiplerine verilir. Ancak girişimcilere verilen projelerin çözümlenmesinin ve takip edilmesinin zahmetli olması ve titiz bir çalışma gerektirmesi ve ayrıca hesap sahiplerinin kısa vadede kâr payı beklentilerinin olması ile bu şekildeki projelere sağlanan fonlardan kâr getirisinin ancak uzun bir vade ile gerçekleşebilmesi gibi sebeplerle diğer İslami finans yöntemlerine göre daha eski ve daha fazla kabullenilmiş bir teknik olmasına rağmen uygulamada daha az sıklıkta kullanılmaktadır.¹³⁰

Mudaraba, taraflardan birinin sermayesini diğerinin ise sadece emeğini koyduğu bir ortaklık türüdür. Kıyad olarak da adlandırılmaktadır. Sermayedar “Rabb’ül Mal” işleten kişi ya da kurum ise “Mudarib” olarak nitelendirilmektedir.¹³¹

Mezheb imamları; Kur’an-ı Kerim, Sünnet, Kıyas ve İcmâ’dan bürhanlar getirerek mudarabanın caiz olduğu üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Ancak bu akid Gharar ve meçhul İcâra’dan ayrı addedilmiştir.¹³²

Çağımız mudaraba uygulamalarından bir İslamî bankaların, müdâfilerin sermayeleri ile kâr-zarar ortaklığı kaidesi üzerine yaptıkları mudaraba akitleridir. Taraflar belli bir oranda kârı paylaştıkları gibi zararı da yüklenirler. İslamî bir bankanın müdâfisine büyük bir kâr elde edeceğine veya büyük bir zarara karşı onun

¹³⁰ Hülya Türker, *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye için Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2010, s. 7.

¹³¹ Türkan, a.g.e., s. 195.

¹³² Zühayfî, a.g.e., Cilt. 6, s. 110.

korunacağına dair garanti vermesi helâl değildir; çünkü bu, adaletten uzaklaşma, emek harcamadan ve riske girmeden garantili para kazanma tutkusunu körükleme anlamına gelir ki bunda haram kılınmış olan faiz belası bulunmaktadır.¹³³

2.5.1. Mutlak Mudaraba (Sınırsız Mudaraba)

Zaman ve mekân ve bir nevi' ticaret ile ve bayi' ve müşteriye tayinle mukayyed olmayan mudarabadır.¹³⁴

Sermaye sahibinin anaparayı, işletmeciye verirken, onu ticaretinde serbest bırakması, sadece kâr paylaşma şeklini belirlemek ile yetinmesi durumudur. "Bu sermayeyi al, yılsonunda oluşan kârını eşit şekilde paylaşmak üzere mudaraba yolu ile çalıştır." Sözleri ile ortaklığın şekli doğmuş olur. Burada işletmeci, sermayeyi çalıştırır iken, İslâmî esaslara da uymuş olmaktadır. Kastı, kusuru veya ihmali bulunmadığı sürece oluşacak zarar durumuna yalnız verdiği emeğin karşılığını alma şeklinde katlanmış olur. Çünkü mudarib burada güvenilir kimse konumundadır.¹³⁵

2.5.2. Mukayyet Mudaraba (Sınırlı Mudaraba)

Sermayedar, anaparayı mudarabaya verir iken özel bazı şartları öne sürebilir. Abbas b. Abdülmuttalib'in mudarabada öne sürdüğü bazı şartları Efendimiz'in (S.A.V.) doğru bulduğunu belirtmek gerekir. Hz. Ömer'in (r.a.) yetimin malını, Hâkim b. Hizâm'ın kendisine ait olan malları mudarabaya verir iken de, özel bazı şartlar koydukları nakledilmektedir.¹³⁶ Diğer taraftan Hz. Peygamber (S.A.V.): "*Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak helâli haram, haramı helâl kılan şart müstesnadır.*" buyurmuştur.¹³⁷

Tarafların düzenleme yapmadıkları mevzularda örf var ise, örfe göre hareket edilir. Mecelle'de bu esaslar şöyle ifade edilmektedir:

"*Örfen ma'ruf olan, şart kılınmış gibidir.*"¹³⁸ "*Beynettüccâr ma'ruf olan şey beynlerinde meşrûr gibidir.*"¹³⁹ "*Örf ile tayin nass ile tayin gibidir.*"¹⁴⁰

¹³³ et-Tahan, a.g.e., s. 571.

¹³⁴ Mecelle, Madde 1407.

¹³⁵ El-Kâsânî, *Bedâiyü's-Sanâyi*, Beyrut 1974, VI, s. 80.

¹³⁶ Es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, t.y., XXI, s. 18.

¹³⁷ Buhârî, *İcâra*, s. 14; Tirmizî, *Ahkâm*, s. 17; Ebû Dâvud, *Akdiye*, s. 12.

¹³⁸ Mecelle, Madde 43.

¹³⁹ Mecelle, Madde 44.

¹⁴⁰ Mecelle, Madde 45.

2.6. MÜŞARAKA (ŞİRKET-Î İNAN)

Tarafların birlikte sermaye koymalarını, beraber iş yapmalarını ve oluşacak kâr ya da zararı paylaşmalarını esas alan ortaklık türüdür.¹⁴¹

Müşaraka kelimesi paylaşma, bölüşme ve ortak kullanma gibi manalara gelen Arapça dilindeki “şerik” sözcüğünden çıkmıştır ki birlikte yapma manasına da gelmektedir.¹⁴²

Terim olarak ise iki ya da daha çok kişinin kâr-zarara ortak olma kaydı ile bir ticari işlemi başlatmak maksadıyla her birinin belirli oranda sermayeye iştirak ettiği ortaklık türü olarak tanımlanmaktadır.¹⁴³

Müşaraka, iştirak etme, şerik olma, herhangi bir şirketin sermayesine dâhil olarak şirkete ortak olma manasına gelmektedir ve genel manada hem sermayeyi, hem ortaklığı öngören bir oluşumdur. İslam hukuku dilinde ise bu oluşuma “*Şirket-î İnan*” denilmektedir.¹⁴⁴

Müşaraka sisteminde, gerçek olan sermayenin ve ortaklığın bir arada olması olayıdır. Sermayeyi koyan, işletmeye koyduğu sermaye ile ortak olur, sonrasında ise işletmenin kârını ve zararını diğer ortaklar ile birlikte paylaşır. Müşarakanın mudarabadan ayrı olan yönü, mudarabada işletme içerisinde aktif olarak bulunmayan sermayeci ile diğer tarafta emeği ve çalışması ile işletme içerisinde aktif bir şekilde bulunan girişimci olduğu halde; müşarakada sermaye sahibinin ve girişimcinin birlikte aktif bir şekilde bulunduğu bir ortaklık türü mevcuttur. Yine mudaraba ortaklığında mali zarar sadece sermaye sahibine ait olmasına karşın, Müşaraka ortaklığında zarar, her iki taraf arasında paylaşma esasına dayanmaktadır.¹⁴⁵

İslam Hukuku’nda Şirket-î İnan olarak ifade edilen Müşaraka sermayedarların bir araya gelerek oluşturdukları ortaklık türüdür. Müşaraka’da taraflardan biri sermayesini koyarken diğeri hem sermayesini hem de emeğini ortaya koymaktadır. Türkiye’deki İslamî bankalar genellikle inşaat vb. projelerde

¹⁴¹ TKBB, (2016), *Müşaraka*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 22.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>

¹⁴² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 442.

¹⁴³ Mustafa Uçar, *Türkiye’de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 129.

¹⁴⁴ İsmail Özsoy, *Özel Finans Kurumları*, Asya Finans Kültür Yayınları, İstanbul 1997, s. 147.

¹⁴⁵ Mehmet Takan, *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s. 17.

finansman taleplerini Müşaraka ile karşılamaktadır. Müşaraka sisteminde kâr elde edilmesi durumunda başta anlaşılan oranlarda kâr payı dağıtımını gerçekleştirilirken, zarar hâsıl olması durumunda her bir ortak sermayesi oranında zarardan hissedar olmaktadır.¹⁴⁶

Müşaraka'nın manası ortaklık yapmaktır. Bunu da iki çeşit olarak belirtebiliriz:

1. Mülk Şirketi

2. Akid Şirketi

Mülk Şirketi; intikal etme, bağış vb. bir şekilde iki ya da daha fazla kişinin bir şeye sahip olma durumlarıdır. Böyle bir şirkette ortaklardan hiç birisi diğer ortağın veya ortakların rızası olmadan ortak mal üzerinde tasarruf hakkına sahip olmaz.

Akid Şirketi; İki veya daha fazla kimsenin sermaye, emek ya da kredi imkânlarını belirli ölçüler içinde birleştirmek ve meydana gelecek kârı paylaşmak üzere anlaşmaları suretiyle oluşan ortaklığı ifade eder.¹⁴⁷

Akid şirketi şu kısımlara ayrılmaktadır:

- 1- Şirketü'l Â'mal veya Şirketü'l Ebdân, yani iş şirketi: Örneğin; terzi, marangoz, hammal benzeri beden ile çalışan kişiler bir araya gelip yapacakları çalışma sonucunda elde edecekleri üründe ortaklık kurma amacıyla akid yaparlar. Bu şekildeki şirket çeşidi uzun vadeli olabileceği gibi kısa vadeli de olabilmektedir. Bu tür bir şirketin sermayesi, para ya da başka çeşit mal değildir. Sermayesi ise beden ve emektir.
- 2- Şirket-î Mufaveze: Bu çeşit şirket, tasarruf, sermaye ve kârda eşit haklara sahip olma şeklinde ortakların yapmış oldukları akittir. Bu ortaklık türünde ortak olanlardan herhangi birisinin üzerine gasb ve kefalet benzeri bir neden ile bir şey gerekli olursa diğer ortak olanlara da bu şey gerekli olur. Zira bu şirket türü hem yükümlülük, hem vekil olma akidlerini bünyesine alır. Bu çeşit ortaklığın sermayesi de maldır.
- 3- Şirket-î İnan: Bu şirket, ticaret yapmak amacı ile iki veya daha fazla kişinin bir araya gelerek ortak bir sermaye oluşturarak bunun üzerinden akid

¹⁴⁶ Türkan, a.g.e., s. 196-197.

¹⁴⁷ TDV İslam Ansiklopedisi, *Şirket*, Cilt. 39, s. 199.

yapmaları olarak tanımlanır. Bu şirket türünde ortakların koymuş oldukları hisse ve ortaklar için istenilen kazanç oranı eşit olabileceği gibi farklı da olabilmektedir. Ortaklardan herhangi biri yönetici ya da muhasebeci tayin edilir ise; İmam Şafî'nin kavline göre bu ortağa maaş bağlanabilir, İmam Ebu Hanife'nin kavline göreyse bu ortağa maaş bağlanmaz. Fakat kazançtan payı daha fazla tutulabilir. Örneğin; on kişi bir araya gelip her biri ellişer bin Türk lirası ortaya koyup şirket kurar ve içlerinden birisini yönetici yaparlarsa belli bir oranda bu kişiye maaş bağlanamaz. Fakat yönetici kimse için kazancın % 40'ı, diğer ortakların her birisi içinde % 15'i olmak üzere akid yaparlar ise bu işlem caiz olur. Şafî Mezhebi'ne göre yukarıdaki şirketlerden sadece "Şirket-î İnan" caizdir. Ayrıca herhangi bir ortak diğer ortakların rızası haricinde borç veremez, ortak olunan malı bir yere götüremez. Geleneksel bankacılık piyasasında bulunan limited, kollektif ve komandit şirketlerine değinilir ise; bu şekildeki şirketler İslamî olmayan bir çerçevede doğup büyüdüklerinden bütün yönleri ile İslam'a uygundurular diyemeyiz. Bunlardan yarar sağlayabilmek amacı ile bunları gözden geçirip ayırt etmek gerekmektedir.¹⁴⁸

2.7. SELEM

Selem, Kur'an-ı Kerim, Hâdis ve Ümmetin İcmâ'ı ile sabit olan akid şeklidir. Zira Allah'u Zülcelal, Bakara Sûresinin iki yüz seksen ikinci ayetinde bu akid türüne işaret etmektedir. Hz. Abbas (r.a.) bu âyetle alakalı şöyle demektedir: "*Ben şahitlik ederim ki, Allah-u Teâlâ, müeccel(süreli) selem muddeti hakkında ferman buyurarak Kur'an-ı Kerim'in en uzun ayetini indirmiştir.*" Peygamber Efendimiz (S.A.V.), Medine şehrine avdet ettiklerinde Medine halkı bir, iki ya da üç yıl sonraki hurma için selem yapıyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdular: "*Kim selem yolu ile alışveriş yapar ise, belli bir zamana kadar belli bir ölçüyle bu muameleyi yapsın.*"¹⁴⁹

¹⁴⁸ Halil Güneç, "Faiz, Finans Ve Borsa İle İlgili Bazı Meseleler", II. Oturum; Finans ve Borsa [Yayınlanmış Bildiri], I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad Yayınları, Konya 25-29 Eylül 1996, s. 261.

¹⁴⁹ İmam Gazali, *İhya'u ulum'id-Din*, Terc. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul 1993, s. 227.

Selem, vadeli bir malı peşin mala satmak veya hazır olmayan vasıflı bir malın peşin mal ile değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. İslam Hukuku'nun ihtiyaç halinde bu duruma cevaz verdiği belirtilmektedir. İslamî bankalar da ihtiyaç sahibi çiftçilerden güvenilir mudfilere ihtiyaçları nispetinde para ödeyerek ürünlerini ileriki bir tarihte satın alarak bu malların satışını gerçekleştirebilmektedir. Böyle bir durumda çiftçiler faizli işlemlere bulaşmaktan kurtulmuş olmaktadır.¹⁵⁰

Selem, belli bir malın veya belli bir hizmetin ücretinin tamamının peşinen ödenerek ileri bir tarihte satın alınması işlemidir. Banka peşin ödeme yaparak sonraki bir tarihte üretilecek malı satın almaktadır. Ancak üretilecek olan malı satmak için ise zamanının gelmesini beklemek durumundadır. İslam hukukunca; altın, gümüş, para ve para gibi varlıkların bu şekildeki satışı, oluşacak olan gelir faiz olarak değerlendirileceğinden kesin bir şekilde yasaklanmıştır.¹⁵¹

Selem uygulamasında ödeme, sözleşme yapıldığı zaman peşin yapılmakta, satın alınan metanın teslimi sözleşmeye esas olarak ileriki bir zamanda yapılmaktadır. Finans sağlayıcı kuruluşlar çoğunlukla risklerini dağıtmak amacıyla selem sözleşmesiyle beraber paralel selem sözleşmesine de girmektedirler. Paralel selem uygulamasında finansör, bir sözleşmede varlığı satan konumunda iken aynı varlık için alıcı konumunda olduğu başka bir sözleşme yapmakta ve bu şekilde ikili bir rol olarak ters pozisyon oluşturmaktadır. Selem sözleşmesi “forward” sözleşme şekline benzemekte ve vadeli işlem niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.¹⁵²

Selem, süreli bir mal üzerine peşin para vermek yöntemi ile yapılan bir akid şeklidir. Asıl olarak satılan şeyin elde hazır olması gerekmektedir. Selem uygulamasında satılacak olan mal, elde hazır bulunmadığı halde ihtiyaç dolayısı ile uygun kabul edilmiştir. Hükmü Kur'an-ı Kerim ve Sünnetle sabit olmuştur.

Selem uygulamasının sıhhat şartları:

- 1- Bedelinin bilinmesi
- 2- Akid hey'etinde teslimi, Maliki âlimlerince üç gün içerisinde teslim edilmesi gerekmektedir.

¹⁵⁰ Türkan, a.g.e., s. 198.

¹⁵¹ Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Serpam), İslamî Finans (İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği), Araştırma Notları-1, Mayıs 2013, s. 5.

¹⁵² Türker, a.g.e., s. 9.

- 3- Karşılık ile Müslemün fih'in¹⁵³ itibari para ile altın ve gümüş olmaması,
- 4- Müslemün fih'in cinsi ve nev'inin biliniyor olması,
- 5- Müslemün fih'in benzer olması, yani ölçü ve tartıya tabi olması ya da fabrika çıkışlı ürün olması,
- 6- Teslim edilme zamanı ile teslim edilme yerinin belli edilmesi,
- 7- Müslemün fih'inin tesliminin mümkün olması,

Bu koşullardan herhangi birisinin olmaması halinde selem işlemi caiz olmaz.¹⁵⁴

2.8. İSTİSNÂ

Bir kişinin belli bir ücretle özellikleri önceden belli edilmiş herhangi bir eseri üretmesi amacıyla yapılan sözleşme manasında bir fıkıh terimidir.

Sözlükte “san’at ve beceriyi gerektiren bir şey yapmak, üretmek, meydana getirmek” manasında “sun” kökünden çıkan “istisnâ” kelimesi örfte “bir san’atkârdan sanatı ile ilgili bir şeyi ortaya çıkarmasını, üretmesini istemek, san’atkâra siparişte bulunmak” anlamına gelmektedir. Fıkıhta bu kapsamda terim haline gelen “istisnâ“, İslâm borçlar hukukunda san’atkâr ile sipariş veren mabeyninde yapılan ve belli bir ücretle özellikleri önceden belli edilmiş herhangi bir eseri üretmesini konu alan akid nev'inin ismidir. Siparişi verene “müstasnî“, siparişi kabul eden san’atkâra “sânî“ ve ısmarlanan, elde edilen, üretilen esere de “masnû“ denilir.¹⁵⁵

İstisnâ akdi yapımı gerekli olan ürünleri konu alır. Taraflardan biri yapımı gerekli olan bir işi, işi üstlenen kişiye yapımı için sipariş verir. Bu sözleşmelerde ürünün, işin yapılması için gerekli olan malzemeleri de işi üstlenen tarafından temin edilir. Sipariş edilen ürün veya iş ortaya çıkarılmadığı, üretilmediği sürece siparişi alanın herhangi bir maddi hakkı bulunmaz. Üretilecek olan ürünün; özellikleri, miktarı ve iş ile bedel vâdesinin belli edilmesi gerekmektedir. Müteahhite daire yaptırmak, marangoza masa yaptırmak ve terziye giysi diktirmek eser

¹⁵³ Selem konusu mal.

¹⁵⁴ Güneç, a.g.b., s. 264-265.

¹⁵⁵ TDV İslam Ansiklopedisi, *İstisna*, Cilt. 23, s. 393.

sözleşmelerine birer örnektirler. Katılım Bankaları konut projelerinde ve alt yapı üst yapı projelerinde selem uygulamasından yararlanırlar.¹⁵⁶

İşi üstlenenin bizzat işi yapıp yapmaması akdin içeriğine bağlıdır. Yani işi üstlenen, işi başka birisine ya da birilerine de yaptırabilir. Malın istenen özelliklere sahip olmaması halinde siparişi veren seçme hakkına sahiptir. Yapılan işin kusurlarından işi üstlenen sorumlu olmaktadır. Herhangi bir sorumsuzluk şartını öne süremez.¹⁵⁷

2.9. İCÂRA (LEASİNG)

Kiralamak, menfaatin satışı anlamındadır. Mesela; bir aracın kullanımındaki menfaatinin belli ücret karşılığında belli vade ile başka birine devredilmesi işlemidir. İnsanların gayret, emek ve çalışmalarını kiraya vermeleri de mümkün olmaktadır. Aslında İcâra akitlerinin bu gün yapılan iş sözleşmeleri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵⁸

Müşterinin ihtiyaç duyduğu menkul ya da gayrimenkulün banka tarafından satın alınarak müşteriye kiralanması ve sözleşmede aksine hüküm yoksa müşterinin kira müddeti sonunda malın sahibi olması durumunu kapsamaktadır. Kiralama işlemi daha çok orta ve uzun vadeli bir finansman türü olmakta ve sanayici KOBİ'lerin makine, tezgah ve ekipman gibi, Murabaha finansmanına nazaran daha yüksek tutarlı ihtiyaçlarının karşılanmasında yararlanılmaktadır.¹⁵⁹

İslâm borçlar hukuku; İcâra'yı, menfaatin bir ücret karşılığında verilmesini mevzu edinen, günümüzde iş, kira, kısmi olarak da İstisnâ akdine karşılık gelen akittir. Daha çok dünyadaki karşılığıyla kullanılan "ücret" ve ahiretteki karşılığıyla kullanılan "ecîr" kelimeleri ile aynı anlamda olan "İcâra" sözlükte: "işin karşılığında verilen şey, amelin karşılığı" manasındadır. İnsan toplumundaki mal ve hizmet ihtiyacının ve arzının doğal bir sonucu olan ve İslam borçlar hukukunun önemli akidlerinden birini konu alan İcâra akdinin "bey" akdi benzeri uzun bir

¹⁵⁶ TKBB, (2016), *İstisna'*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>

¹⁵⁷ Sorularla Katılım Bankacılığı, (2015), *İstisna' Akdi Nedir?*, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <https://www.katilimbancaciligi.com/istisna-akdi-nedir/>

¹⁵⁸ TKBB, (2016), *İcâra*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsizfinans-sozlugu#1537>

¹⁵⁹ Türkan, a.g.e., s. 197.

tarihî geçmişe sahip ve farklı insan toplumlarında farklı hukukî isim ve şekiller ile de olsa mevcudiyetini muhafaza ettiği bilinmektedir. Roma hukukunda çift taraflı bir iyi niyet akdi olan “locatio conductio”, çağdaş hukuktaki hâsılat kirası ve adı kira akitleri ile istisnâ‘ ve hizmet akidlerini kapsayacak şekilde geniş bir alana sahipti. İslâmiyet’ten evvel Hicaz-Arap toplumlarında menkul ile gayrimenkulün, hayvanın ve kölenin ücret ile kiraya verilmesi ve ücret ile emek istihdamı davranışının fazla olması sebebi ile İslâm dininin bu konuda kalıcı ve sağlam bir değişim yaparak, dinî ve ahlâkî öneme sahip kurallar koyarak Gharar’a ve harama sebebiyet veren sözleşme tiplerine müdahalede bulunduğu bilinmektedir.¹⁶⁰

Katılım bankalarının sık kullandığı, içerisinde faiz barındırmayan finansal tekniklerden birisi olup finansal kiralama diye bilinen metodun ülkemizdeki uygulamasıdır.¹⁶¹

Bu yöntem, mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalan yatırım malının, belli olan kira karşılığında kullanım hakkının kiracı tarafına verilmesi ve sözleşmede belirlenen bedel üzerinden kiracı tarafına geçmesini sağlamaktadır. Satın alınması gereken yatırım mallarının, kiralanarak kullanılmasını sağlayan işletmelerin ve kurumların işletme sermayelerini başka ihtiyaçlarını karşılamalarına sebebiyet vererek verimlilik ve kârlılık artırımında önemli bir rol alır.¹⁶²

Alışverişte para yerine geçen her kıymetin, İcara’da da ücret olması caizdir. Menfaatler bazen müddet bakımından bilinir; oturmak için evlerin ve ziraat için tarlaların kiralınması gibi. Bu gibi menfaatlerde hangi müddet olursa olsun, akid sahih olur.¹⁶³

İcara akdi, satış (bey’) gibi İslam şeriatının akdin niteliğine göre özel hükümlerini açıklamaya önem verdiği, ismi belirlenmiş akid türlerindedir. Bunun ile birlikte İcâra akdinin süresinin geçici olması dolayısı ile bey’ akdinden ayrılmaktadır. Bey’ akdi geçiciliği kabul etmez, ebedi bir akiddir. Çünkü bey’ akdi malın sahipliğinin başkasına geçmesini gerektirir.¹⁶⁴

¹⁶⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, *İcara*, Cilt. 21, s. 379.

¹⁶¹ Hüseyin Tunç, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010, s. 217.

¹⁶² Feridun Kaya vd., *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 177.

¹⁶³ Ali Fikri Yavuz, *İslam İlmihali İslam Fıkhı ve Hukuku*, Çile Yayınları, İstanbul 1982, s. 464.

¹⁶⁴ Zühayfî, a.g.e., Cilt. 6, s. 19.

2.10. TEKÂFÛL (İSLAMÎ SİGORTA)

“Tekâfûl” kelimesi, Arapça bir kelime olan “*Kefalet (El-Kafaleh)*” kelimesinin kökünden gelmekte ve ortak fayda, ortak sorumluluk anlamındadır.¹⁶⁵

İslami sigorta uygulamasının diğer adıdır. Yardım etme, birbirine dayanma, hibe ve ortak olma kuralına dayanır. Ödenen her sigorta primi sigorta şirketinin değil katılımcı olan prim sahiplerininindir. Bu ödenen primler ile katılımcılara sigorta tazminatları ödenir. Ayrıca bu fonlar katılımcılara kâr sağlama maksadı ile faizsiz yatırım alanlarında değerlendirilir.¹⁶⁶

Tekâfûl uygulamasının kökeni eski Arap kabilelerinde Peygamber Efendimiz (S.A.V.) dönemine kadar uzanmaktadır. O dönemde de İslam dini dayanışmaya büyük önem vermiş Diyet (Kan parası), zekât sistemleri ve Hicret’ten sonra Ensar-Muhacir dayanışması ile sigorta sisteminin öncüleri olmuşlardır. 14.Yüzyılda Avrupa’da deniz sigortalarının yaygınlaşmasına kadar sigorta sözleşmeleri yeteri kadar bilinmiyordu.¹⁶⁷

Tekâfûl uygulamasının amacı belli risk gurubundaki şahısları bir araya getirerek karşı karşıya kalınan tehlikelerde zararı asgari düzeye indirmek ya da bireylerin toplumsal hayatlarını altüst etmelerine müsaade etmeden zararlarının karşılanmasını sağlamaktır. Burada amaç kârdan öte, oluşan/oluşacak riskin diğer kişi/kişilerin hesabına üstlenilmesi koşulu ile ortaklaşa bir güvencenin elde edilmesidir.¹⁶⁸

İbn Âbidîn bu konuyu ilk ele alan olmuş ve bu tür bir akdin sadece savaş zamanında Gayr-ı Müslimler ile yapılabileceğini ifade etmiştir. İbn-i Abidin’e göre sigorta, borç olmayan metaı borç edinmek şeklinde değerlendirmiştir. Sonrasında gelen pek çok âlim ve heyet de fâiz, kumar, gharar vb. gerekçeler ile sigorta sözleşmelerini doğru bulmamışlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ W. Jean Kwon, “Islamic Principle and Takâfûl Insurance: Re-Evaluation”, *Journal of Insurance Regulation*, Cilt. 26, y.y., 2007, s. 62.

¹⁶⁶ TKBB, (2016), *Tekâfûl*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsizfinans-sozlugu#1569>

¹⁶⁷ V. K. Reicher, “Dokapitalisticheskoye strakhovaniye (Pre capitalist Insurance) ”, *Strakhovoye Pravo (Insurance Law)*, Sayı. 4, y.y., 1999, s. 65.

¹⁶⁸ Ahmet Karayazgan, “Takâfûl (İslamî Sigorta)”, *Sigorta Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, İstanbul 2008, s. 109.

¹⁶⁹ Sorularla Katılım Bankacılığı, (2015), *Sigorta Caiz midir?*, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <https://www.katilimbanciligi.com/sigorta-caiz-midir/>

Çağımız fıkıhçılarının özel fetvalarında veya fıkıh konferanslarında dile getirdikleri görüşleri, sigortanın İslam'a göre bütün çeşitleriyle caiz olmadığı yönündedir. Onlar bu görüşlerine delil olarak şu hususları getirmişlerdir:¹⁷⁰

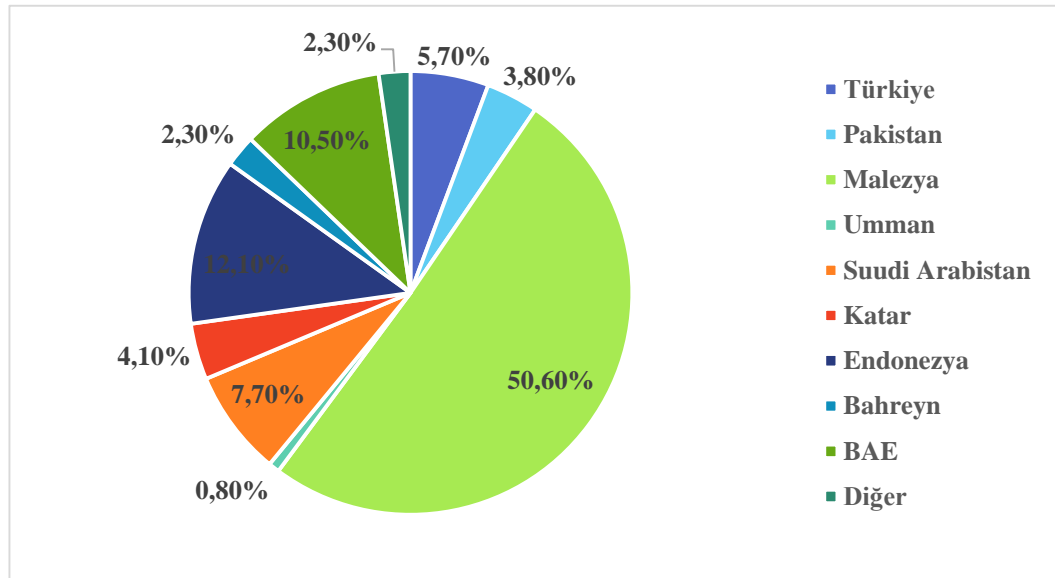
- 1- Sigorta akdinin tarafları tazminat ve tazminatın ödenmesi gereken durum hususunda bilinmezlik üzerine kurulu bir akit gereğince muamelede bulunmaktadır; onlardan her biri ödeyeceği ve alacağı miktarı bilmemektedir. Üstelik bu durum, sigortalı getirisi ile birlikte ödenen meblağı aldığı anda faiz şüphesinin bulunduğu hayat sigortasında daha belirgindir.
- 2- Sigorta akdinde taraflar kumar oynayanlar gibi bir ilişki içindedirler. Onların akitleri risk ve tehlike üzerine kuruludur; zira taraflardan herhangi biri bu akdin neticesinin kâr mı, yoksa zarar mı olduğunu bilmez. Bunun yanında bu akitte ödediği miktardan daha az alan kimsenin aldatılmış olması da söz konusudur.
- 3- Sigortalının ödediği miktara denk bir karşılık alma hakkı vardır. Ancak burada karşılık alma belirsiz olup tersi bir ihtimal söz konusudur. Karşılık alma durumu bazen meydana gelir bazen ise meydana gelmez. İşte bu aldanmanın ta kendisidir.
- 4- Sigorta şirketleri sigortalıların kendilerine ödediği paraları uygun yerlerde çalıştırmakla birlikte bazen faiz ile ilgili alanlarda da kullanılmaktadırlar.
- 5- Sigortalının taksitleri zamanında ödeyememesi halinde onun aleyhine gecikme faizi işlemektedir. Şayet taksitleri ödeyemez ise ödemiş olduğu paraların hepsi veya bir miktarı zayi olmaktadır. Bu da insanların mallarını batıl yolla yemenin bir türüdür.
- 6- “Taraflar, yani şirket ve sigortalı, yaptıkları akitten razıdırlar ve her ikisi de kendi maslahatlarına neyin uygun olduğunu çok iyi bilmektedir.” sözünün hiçbir kıymeti yoktur. Faiz alıp veren ve kumar oynayan kimselerde de karşılıklı rıza bulunmaktadır; ancak onların buna razı olmaları itibara alınmaz. Çünkü karşılıklı rıza, haramı helâl, batılı hak, yasak olanı mübah kılmaz.

¹⁷⁰ et-Tahan, a.g.e., s. 607-608.

2.11. SUKUK (İSLAMÎ TAHVİL)

Sukuk, kelimesi Arap dilindeki “sakk” kelimesinin çoğuludur. Sertifika, vesika, tahvil gibi manalara gelir. Arap dilinde “Senet” kelimesi tahvil ve bonolar için kullanılır iken, İslami tahvil manasında ise “sukuk” kelimesi kullanılmaktadır. Terimsel anlamı; finansman elde etmek amacıyla İslami finans kaideleri doğrultusunda çıkarılan menkul kıymet olarak tanımlanabilmektedir.¹⁷¹

Sukuk, eldeki mal, menfaat, belli bir proje veya özel yatırım faaliyeti olan varlıklar üstündeki sahip olma hakkını da ifade eder.¹⁷²

Şekil 2.1: Bazı İslamî Ükelere Göre Sukuk İhracı Dağılımı (2016)

Kaynak: Katılım Finans, (2017), Global Sukuk ihracı, Erişim Tarihi: 25.06.2018, <http://katilimfinansdergisi.com.tr/sukuk-kira-sertifikasi/>

Sukuk, bir borç edinme aracı olmamak ile beraber, temelde dayandığı bir varlık bulunmaktadır. Sertifika sahibine dayandığı varlıktan elde edilen gelirden yararlanma hakkını tanımaktadır. Klasik borç edinme enstrümanları faiz barındıran menkul kıymetlerden oluşur iken, sukuk ise temel olarak varlık sepetinde sahip

¹⁷¹ Muaz Güngören, *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Sekürütizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 95.

¹⁷² AAOIFI, Bahreyn 1991, s. 370.

olma hakkından meydana gelen bir yatırım sertifikasıdır. Bölünmeyen hisseler ile sahip olma yetkisini gösterirler ve faizsiz bono diye tanımlanabilmektedirler. Faizsiz bono denilmesinin sebebi, dünyada bu zamana kadar ihraç edilen sukukların tahviller ve bonolar gibi sabit bir kazanç getirmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar birçoğunda kazanç kesin olmasa da, bir varlığa dayalı olarak çıkarılırsa, çoğunluk ile kazancın sabit olması sebebiyle sukuk fiyatının hesap edilmesinin tahvil ve bono benzeri olması bu şekilde ifade edilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁷³

Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi), ayn (mal), menfaat, hizmet, belirli bir proje veya yatırımın varlıkları üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden vesikalar olarak tanımlanmıştır. Sukuk bir menkul kıymetleştirme olarak değerlendirilmektedir. Ancak katılım bankalarının uyguladığı sukuk -yani faizsiz menkul kıymetleştirme- ile konvansiyonel sistemdeki menkul kıymetleştirme arasında bazı temel farklar vardır.¹⁷⁴

- ✓ Konvansiyonel sistemde menkul kıymetleştirmeye esas olan varlık “alacak” ya da “faiz” ken sukukta ise mevcut bir varlık, menfaat ya da ortaklık hissesidir.
- ✓ Faizli uygulamada ihraç eden açısından alacağın tahsili riski yokken, faizsiz sistemde ticaret veya ortaklık riski bulunmaktadır.
- ✓ Faizli uygulamada tüm menkul kıymetleştirme türlerinin ikinci el tedavülü varken, faizsiz sistemde Selem, İstisna’ ve Murabaha’ya dayalı sukuk için ikinci el söz konusu değildir.

2.11.1. Murabaha Sukuku

Murabaha’da İslamî banka, malı peşin olarak alıp, satın aldığı fiyata birtakım maliyetleri ve kâr payını da ekleyip müşteriye vadeli olarak satar. Bu sukuk şeklinde sertifikayı ihraç eden taraf, emtianın satıcısı; murabahayı alan, emtianın alıcısı; fon, emtianın satın alma maliyetini oluşturur. Bu tür sertifikanın sahibi olanlar murabaha emtiasına sahiptirler ve murabaha emtiasının bir dahaki satışında en sondaki satış fiyatı hakkına da sahip olurlar. Murabaha tabanlı sukukun hukuk

¹⁷³Katılım Finans, (2017), *Global Sukuk ihracı*, Erişim Tarihi: 25.06.2018, <http://katilimfinansdergisi.com.tr/sukuk-kira-sertifikasi/>

¹⁷⁴ Türkan, a.g.e., s. 197.

noktasındaki geçerliliği için yalnız birincil piyasada işlem görmesi gerekmektedir. İslam hukukunda sukukun ciro edilmesine veya ikincil piyasalarda işlem altına alınmasına müsaade edilmemiştir. Zira bu tür sertifikalar, emtianın alıcısının sertifikanın sahiplerine borçluluğunu gösterdiğinden dolayı bu borcun vadeli şekilde işleme girmesi faiz ile sonuçlanacağından ikincil piyasalarda alınıp satılmalarına müsaade edilmemiştir.

2.11.2. Mudaraba Sukuku

Mudaraba, paylarında eşit değerlerde sahip olmayı gösteren, sahipliğin tam olduğu, murabahanın alıcılarının isimlerinin kayıt edildiği, kazancın sahip olunan paya uygun dağıtım işlemine tabi tutulduğu yatırım sukuklarıdır. Bu türden sukuk alanlar malın sahibi olurlar. Büyük yatırım projelerinde geniş kitlelerin katılmasını arttırmak amacıyla mudaraba sukuku kullanılmaktadır.

Mudaraba Sukuku'nun sarıh olan hususiyetleri şu şekildedir:¹⁷⁵

- 1- Mudaraba sukuku, ortaklık mülkiyetini gösterir ve sukuku satana karşı özel projelerde sukuku alana pay hakkını vermektedir.
- 2- Mudaraba sukuku sözleşmesi, satışla alakalı sermayenin şekli, kazanç oranı ve diğer koşulların şer'i kaidelere uygun olduğunu göz önüne seren bütün bilgilerin bulunduğu satışın tanıtımındaki resmi bildirimde dayanmaktadır.
- 3- Mudaraba sukuku; alıcısına, sözleşmeyi menkul kıymet piyasasında satışa sunarak mülkiyetini başka biri veya birilerine devretme hakkını vermiştir.

2.11.3. Müşaraka Sukuku

Müşaraka, iki veya daha çok kişinin sermayesi ile beraber emeğini de ortaya koyarak meydana getirdikleri bir ortaklık şeklidir. Meydana gelen bu girişim sonunda kâr ve zarar ortaklara eşit oranlarda dağıtılır.

Müşaraka sukuku, belirli bir projenin yapılması, yapılma aşamasında olan bir projenin geliştirilmesi ya da ticari bir faaliyete finansman desteği sağlanması amacı ile satışa sunulan sertifikalardır. Sukukları satın alan yatırımcılar sukuk tarafından destek sağlanan proje ya da ticari faaliyete de ortak olmaktadır. Bu sukuk şekli

¹⁷⁵ Faizsiz Menkul Kıymet Kullanımı, *Sukuk*, Erişim Tarihi: 25.06.2018, <http://www.cgscenter.org/doc/sukuk%20nedir.pdf>

varlık esasına dayalı olduğundan ikincil piyasalarda işlem görebilecek bir şekle sahiptir.¹⁷⁶

2.11.4. Selem Sukuku

Selem sözleşmelerinde ödemeler peşin olarak yapılarak, sözleşmeye konu olan mal ileri bir tarihte teslim edilmektedir.¹⁷⁷

Selem sözleşmesine göre yapılan sukuk türünde, selem sukukunu ihraç edenler, malların satıcısı konumundadırlar. Bu belge türünü alan kişi veya kurumlar/işletmeler, malın mülkiyetine sahip; üyeler malın alıcıları konumuna gelmektedirler. Malların satış fiyatını üyelik ücretleri oluşturmaktadır. Selem sukukunu ihraç edenler, selem sukuku konusu malları, ihracı edilen selem sukuku belgeleri ile satışını yapma yetkisine sahip olmaktadır.¹⁷⁸

2.11.5. İcâra Sukuku

İcâra sukuku, yukarıda konu edinilen İcâra finansman yöntemine dayandırılan sukuk yöntemidir. Bu icâra sukuku şekli; kendisine sahip olanların, gayrimenkulün mülkiyet hakkını, kira kazancından fayda edinme hakkını ve kiracı kimseyi etkilemeyecek şekilde elden çıkarma hakkını tanımaktadır.¹⁷⁹

İcâra sukuku, kaynak firmayla ilişkili şekilde sabit ya da farklılaşan bir kazanç sağlayan yöntem olabilmektedir.¹⁸⁰

İcâra sukuklarının ikincil piyasalarda alınabilme ve satılabilme özellikleri bulunmaktadır.¹⁸¹

¹⁷⁶ Muhammet Fatih Canbaz, *Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2013, s. 29.

¹⁷⁷ Önder Doğan, *İslami Sermaye Piyasası Araçları - Dünyadaki Büyüklüğü -Türkiye'deki Uygulanabilirliği ve Geliştirilebilmesine Yönelik Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu Ortaklıklar Finansmanı Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2011, s. 44.

¹⁷⁸ Ahmet Tok, *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2009, s. 21.

¹⁷⁹ Shariq Nisar, "Bir Hukuk, Maliye ve Ticaret Terimi Olarak SAK", Recep Şentürk (Ed.). *Ekonomik Kalkınma ve Değerler içinde*. UTESAV(Uluslararası, Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı), İstanbul, 2008, s. 178.

¹⁸⁰ Ali Arslan Tariq, *Managing Sukuk Risks*, Loughborough University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İngiltere, 2004, s. 20.

¹⁸¹ Yavuz Akbulak ve Erkan Özgüç, "Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler", *Active Dergisi*, Sayı. 39, Kasım-Aralık 2004, s. 2.

2.11.6. Hibrid Sukuku

Hibrid sukuku, yukarıda açıklanmaya çalışılan sukuk türlerinin bir araya toplanılarak varlık havuzu oluşturulması ile meydana çıkan karma bir sukuk şeklidir. Mesela; İcâra, murabaha sukuku türlerinin bir araya toplanılarak varlık havuzunun oluşturulması işlemi hibrid sukuku türünü oluşturabilmektedir. Hibrid sukuku yönteminin tercih sebebi olmasında iki temel amaç söz konusudur.

Bunlar;

- 1-** Proje ve yatırımların benzer zamanlarda değişik bir finansmana ihtiyaç duyması halidir.
- 2-** Yatırımların devam etme/akışkanlık özelliklerinin artırılması ve ikincil piyasalarda iş görebilir bir şekilde getirilmesi isteğidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ MEZHEBLERE GÖRE ANALİZİ

İslamî finans, “*Riba*” olarak da isimlendirilen faiz olgusunun bütün iktisadi işlemlerden bertaraf edilmesi kaidesine dayanmaktadır. Faizin iktisadi olsun veya olmasın herhangi bir işlemde olması halinde burada sermaye borç olarak verilemez. İslamî finans genel itibari ile geleneksel bankacılık sisteminin tabanını oluşturan sermayeden para elde etme veya paranın değer yapması zihniyetinin zıt yönünü oluşturmaktadır. Bu sonuç, paranın yalnız başına bir değerinin olmadığı ve paranın sadece bir değiş-tokuş aracı olduğu kuralına dayanmaktadır. Modern finansman yöntemlerinin, özellikle klasik bankacılık sisteminin tersine, İslamî finans sisteminde bankacı-müşteri ya da alacaklı-borçlu münasebeti yoktur. Bu sebepten dolayıdır ki İslamî finans kapsamında yürütülen alım-satım ya da kiralama işlemlerinin tümü finansmanın temellendirileceği bir varlığa dayandırılmalıdır. Bu sebepten İslamî bankalar, sermayesini borç veren bir kuruluştan öte bir yatırımcı gibi hareket etme sistemine sahiptirler. İslamî hükümler kapsamında yasak edilmiş olan (haram yiyecekler, domuzun eti, İslamî kurallara göre kesilmemiş hayvan eti veya alkollü içecekler vb.) ürünlerin ticaretini yapan şirketler İslamî sermayenin konusunu teşkil edemezler. Yine İslamî hükümlere göre bir sözleşmenin konusu, fiyatı, teslim edilme zamanı gibi unsurların sözleşme esnasında kesin bir şekilde belli edilmesi gerekli olduğundan, İslamî finansın temel kaidelerinden biri de “Gharar” olarak adlandırılan belirsizlik yasağıdır.

Buradan hareketle bu üçüncü bölümde İslamî finansal araçların fikhî mezheblere göre karşılaştırmalı analizleri yapılarak bu araçların fikhî mezheblere göre farklılıkları ve benzerlikleri İslamî kaideler perspektifinde (faiz belasından uzak) ele alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1. FIKHİN TARİFİ

Fıkıh kelimesi sözlükte anlamak, kavramak gibi manalara gelir. Mesela fıkıh ve fıkhetme kelimesi şu ayeti kerimelerde bu anlamda kullanılmıştır.

“Bu topluma ne oluyor ki, bir türlü laf anlamıyorlar!”¹⁸²

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halimdir, bağışlayıcıdır.”¹⁸³ diye, Rabbimiz olan Allah (azze ve celle) bu şekilde buyurmuştur.

İstilahta fıkıh kelimesi; tafsili delillerden elde edilen şer’i-ameli hükümleri bilmek anlamına gelmektedir.¹⁸⁴

Bu tariftan anlaşıldığı üzere fıkıh kelimesi, akıllı ve ergen kimselerin yerine getirmesi istenen, şer’i kaynaklardan elde edilen hükümleri bilmek ve idrak etmek demektir. Mesela eda etmek için namazın farz, sakınmak için adam öldürmenin haram, beslenmek için yemek yemenin mubah, namazı onunla kılmak için abdest almanın şart olduğunu bilmek gibi. Şeyh İbrahim eş-Şirazi, genelde bütün ilimlerin, özelde fıkıh ilmini öğrenen kimsenin, öğrendiklerini pratiğe aktarması, yani ilmi ile amel etmesi gerektiğini ifade etme babında şöyle demiştir.

“Mevla’nın helâl kıldıkları ile haram kıldıklarını öğrendin.

Öğrendiklerinle amel et. Doğrusu ilim, amel ile (değerli)dir.”¹⁸⁵

Fıkıhî bilginin Kur’an ve sünnet nassları ile diğer şer’i kaynakların araştırılıp incelenmesi neticesinde yapılan ictihada dayanması ve fakihin de müctehid olması şarttır. Müctehidleri taklid eden ve fikhî hükümleri hıfz eden kimse, fikhın tedvin edildiği ilk dönemde fakih sayılmazdı. Ancak sonraki dönemlerde fıkıh, meydana gelen olaylarla ilgili hükümleri nasslardan istinbat ederek veya yüzeysel bir araştırma ve inceleme yaparak yahut sadece bir mezhepten de olsa bir yerlerden hıfzederek öğrenmek anlamında kullanılmaktadır. Fakih kelimesi de, şer’i hükümleri insanlara öğretmek için belirli bir mezhepten öğrenip hıfzeden kimse

¹⁸² Kur’an-ı Kerim, Nisa Suresi, 78. Ayet.

¹⁸³ Kur’an-ı Kerim, İsrâ Suresi, 44. Ayet.

¹⁸⁴ Şeyh İbrahim eş-Şirazi, *El-Mühezzeb*, Cilt. 1, y.y., t.y., s. 7.

¹⁸⁵ Eş-Şirazi, a.g.e., s. 6.

anlamında kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle fıkıh, Yüce Allah'ın helâl kıldığı şeyleri –kişinin kendi hayatına yansıtması-ve haram kıldığı şeyleri-de bunlardan uzak durması için- öğrenme yöntemidir. Çünkü fıkıh, hayatın her alanında insan için en doğru yolu çizen bir ilimdir. Bu sebeple Resulullah (S.A.V.) Efendimiz, insanları fıkıh öğrenmeye teşvik etmiştir.¹⁸⁶

*“Allah bir kimseye hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”*¹⁸⁷

3.2. FIKHİN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

Fıkıh, öğretilmesi ve gereğince amel edilmesi için şer'i ahkâmı bilmektir. Bu durum, vahiy çağı dediğimiz Hz. Peygamber'in (S.A.V.) zamanında da bu şekildeydi. Şer'i ahkâmla ilgili ayetler iniyor, Peygamber Efendimiz (S.A.V.) de kendisine inen ahkâm ayetlerini insanlara detaylı olarak açıklıyor, şartlarını belirliyor, uygulanması için doğru yolu çiziyordu. Bunu da bazen sözlü (kavli), bazen eylemsel (fili) sünnetiyle yapıyordu. Bazen de sahabîlerin dini hükümlerle örtüşen hareketlerini onaylayarak yapıyordu.

Saadet asrında dini hükümlerin kitap ve sünnetten ibaret olmak üzere sadece iki kaynağı vardı. Sahâbîler dini hükümleri öğrenmek, bu konuda derinleşmek, fetva almak, aralarında anlaşmazlıkları çözüp karara bağlamak amacıyla Efendimiz'e (S.A.V.) müracaat ediyor onun yaptığı irşadlara, verdiği kararlara uyuyor, gereğini yapıyorlardı. Böylece kısa zamanda erdemli bir toplum oluştu ve reisi de Hz. Peygamber (S.A.V.) olan bir İslam Devleti kuruldu. Böylece İslam ahkâmı hem bireysel hem de toplumsal planda uygulanır hale geldi. Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz İslam davetini tebliğ etmiş ve üzerindeki emaneti teslim etmiş oldu.

O'nun (S.A.V.) vefatından sonra Sahâbîler de görevlerini en güzel bir şekilde yerine getirdiler. Aralarında fakihler, müctehidler, kadılar yetişti. O'ndan (S.A.V.) almış oldukları şer'i hükümlere dayandılar, Kur'an'ın nüzulü sürecinde müşahede ettikleri tecrübeden yararlandılar, nebevi terbiyeden elde ettikleri fikhî melekeden istifade ettiler.

¹⁸⁶ Mehmet Keskin, *Şafîî Fıkıhı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt. 1, Ankara 2016, s. 27-28-29.

¹⁸⁷ Buhârî, İlim, 10.

Sahabîlerin önde gelenleri fıkıhla işigal ediyor, bunu yaparken de Allah'ın Kitabı'na müracaat ediyorlardı. Karşılaştıkları bir mes'elenin hükmünü Kitap'ta bulunca onu alıyor ve başka bir kaynağa müracaat etmiyorlardı. O'nda bulamadıklarında Sünnet'e başvuruyorlardı. Peygamber Efendimiz'in (S.A.V.) bahsedilen mes'ele hakkında bir şey söylediğini duyan ve bilen kimselere müracaat ediyorlardı. Böylelikle Sünnet'te de bulamadıklarında Kıyas'a ve genel kaidelere dayanarak kendileri hüküm çıkarıyor ve icthadda bulunuyorlardı. Bunu yaparken de Muaz Bin Cebel (r.a.) hadisinde belirtilen şekilde hareket ediyorlardı. Hz. Peygamber Efendimiz (S.A.V.), Muâz bin Cebel'i (r.a.) Yemen'e vali olarak göndereceği zaman ona bir soru sormuş ve aralarında şu şekilde bir konuşma geçmişti:

- *Sana bir dava arz edildiği zaman nasıl hüküm verirsin?*

- *Allah'ın Kitabı ile hüküm veririm.*

- *Allah'ın Kitabı'nda çözüm bulamazsan ne yaparsın?*

- *Resûlullah'ın (S.A.V.) Sünneti ile hüküm veririm.*

- *Resûlullah'ın (S.A.V.) Sünneti'nde ve de Allah'ın Kitabı'nda çözüm bulamaz isen ne yaparsın?*

- *Kendi görüşümle icthad ederim. Bunu yaparken var gücümü harcamaktan da çekinmem.*

Muaz (r.a.) böyle deyince Resûlullah (S.A.V.) eli ile onun göğsüne vurdu ve şöyle buyurdu: *“Resûlullah'ın (S.A.V.) elçisini Resûlullah'ı (S.A.V.) memnun edecek işi yapmaya muvaffak kılan Allah'a hamd olsun.”*¹⁸⁸

Sahâbîler bir hükümde görüş birliğine vardıklarında bu görüş birliği İcmâ oluyordu. İcmâ şer'i hükümlerin üçüncü kaynağıdır. Görüş birliğine varamamaları halinde yaptıkları çıkarsamalar istinbat ve icthad çerçevesinde bireysel görüşler olarak kalırdı. İşte bu dönemde sahabî kavilleri ve icthadları ortaya çıktı. Bu kaviller ve icthadlar bir araya gelince de mezheb veya ekole benzer kaviller ve icthadlar yığına meydana geldi.

¹⁸⁸ Ebu Davud, *Akdiye*, y.y., t.y., s. 11.

Bu fikhî birikim Asr-ı Saadet'ten ve sahabe döneminden Tabiun dönemine intikal etti. Tabiun fakihleri karşılaştıkları yeni mes'eleler hakkındaki görüş ve ictehadlarını bu fikhî birikime ilave ettiler. Tabiun döneminde, hicri birinci asrın ortalarından ikinci asrın başlarına kadar meşhur fıkıhçılar ve büyük müctehidler ortaya çıktı. Medine-i Münevvere'nin yedi büyük fakihî; Said b. Müseyyib, Urve b. Zübeyr, Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Ebubekir b. Abdırrahman b. Haris b. Hişam, Süleyman b. Yesar ile Ubeydullah b. Abdillan b. Utbe b. Mes'ud bu dönemde yetişen büyük fakihlerdir. Medine-i Münevvere'de bunların yanı sıra Abdullah b. Ömer'in (r.a.) azadlısı Nâfi ve başka fakihler de yetişmiştir.

Yine bu dönemde Kûfe'de Alkame b. Kays, İbrahim en-Nehai, Basra'da Hasan el-Basri, Mekke'i Mükerrreme'de Abdullah bin Abbas'ın (r.a.) İkrime, Ata b. Ebi Rebah ile Tavus, Şam'da Mekhul eş-Şami, Ebu İdris el-Havlani, Mısır'da Leys b. Sa'd ve diğer bazı fakihler yetişmiştir. Bu sayılanların yanı sıra Tabiun'dan Muhammed b. Sirin, Esved b. Yezid, Mesruk, A'rec, Şa'bi, Şüreyh ve Said b. Cübeyr benzeri büyük fakihler de bu dönemde yetişmişlerdir.

Bu müctehidler her birinin ictehadları, ortaya koyduğu fikhî kuralları ve kendisini mezhebin ıstılahlarına yaklaştıran yöntemi vardı. Bu esnada fıkıh ve ictehadla ilgili iki güçlü yönelim de ortaya çıkmıştı. Bu yönelimlerden birini genellikle Hicaz'daki hadis ekolü, diğerini de Irak'taki rey ekolü temsil ediyordu.

Hicretin ikinci asrında o zamana kadar gelen fikhî birikimden yararlanan, kendileri için açık ve anlaşılır yöntemler belirleyen, çok değerli fikhî çalışmalar yapan, etraflarında talebeler toplanan büyük fıkıh âlimleri yıldız gibi parlamaya başladı. Yöneticiler ve halk bunlara soru soruyor, verdikleri cevaba göre hareket ediyor, bunların görüşlerini toplayıp bir araya getiriyor, mezheplerini başka âlimlerinkinden ayrı ve müstakil bir şekilde tedvin ediyorlardı. Bu fakihlerin önde gelenleri şunlardı: Mekke'i Mükerrreme'de Süfyan b. Uyeyne, Medine'i Münevvere'de Malik b. Enes, Basra'da Hasan el-Basri, Kûfe'de Ebu Hanife, Süfyan es-Sevri, Şam'da Evzai, Mısır'da Muhammed b. İdris eş-Şafîi, Leys b. Said, Nisabur'da İshak b. Raheveyh, Bağdat'ta Ebu Sevr, Ahmed b. Hanbel, Davud ez-

Zâhiri, İbn Cerir et-Tâberî. Bu dönemin sonraki yıllarında Tabiun'dan olan bazı fakihlere nisbet edilen başka bazı fikhî mezhebler de doğmuştur.¹⁸⁹

3.3. MEZHEBLERİN TARİHSEL SÜRECİ

Hız. Peygamberimiz Resûl-i Kibriya (S.A.V.) döneminde müslümanlar iman mevzularında ve içtimai hayatta bir ve beraber olmayı başarmışken O'nun (S.A.V.) vefat hastalığı esnasında ortaya çıkan ve kaynaklarda "Kırtâs Olayı" diye geçen hadise, mezheblerin oluşması sırasında değişik şekillerde yorumlanmıştır. Resûl-i Ekrem'in (S.A.V.), hastalığının şiddetlendiği bir esnada kâğıt ve kalemin getirilip söyleyeceklerinin kayıt altına alınmasını istemiştir. Hız. Ömer'in de içerisinde bulunduğu Ashab'tan bazı kimseler bunun gereğinin olmadığını, Allah Resûlü'nün, hastalığının şiddetlenmesi dolayısı ile bu şekilde bir istekte bulunduğunu, Allah'ın kitabının ve Resûlü'nün sünnetinin kendilerine yeteceğini söylemişlerdir. Diğer bazılarıysa tam tersi bir yönde kanaat belirtmişlerdir. Bunun üzerine Resûl-i Kibriya (S.A.V.), kendisinin yanlarında tartışmalarını buyurarak kendisini yalnız bırakmalarını bildirmiştir.¹⁹⁰ Kırtâs hadisesi kaynaklarda farklı şekillerde nakledilmiştir. Şifî gruplar, "Eğer talebi yerine getirilse idi Resul-i Ekrem (S.A.V.) kendilerinden sonra Hız. Ali'nin (r.a.) ümmetin başına geçmesini emir buyuracaktı." derken, Sahâbe efendilerimizin ve müslümanların çoğunluğu, İslâm dininin tamama erdiğini belirten âyet ile bir çıkarımda bulunarak gerekli olan her şeyin tebliğ edildiğini, Resûlullah'ın (S.A.V.) yanındaki tartışma dolayısı ile vazgeçtiği tavsiyenin dinin özü ile ilgili olamayacağını, aksi halde O'nun (S.A.V.) hiçbir engel tanımadan bunu ümmetine kesinlikle bildireceğini belirtmişlerdir.¹⁹¹ Efendimiz'den (S.A.V.) sonra ortaya çıkan ilk önemli ihtilâf şüphesiz ki hilâfet ile alakalı olan tartışmadır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (S.A.V.) Rahmet'i Rahman'a erdiğini duyan Ensar'dan bazıları, Benî Sâide çardağında Hazreçlilerin reisi Sa'd bin Ubâde'ye biatte bulunmak üzere bir araya gelmişlerdi. Bundan haberdar olan Hız. Ebû Bekir-i Sıddık'ın (r.a.), Hız. Ömer'in (r.a.) ve Ebû Ubeyde bin Cerrâh'ın toplantıya gelmesi ile olayın gidişatı değişmiş, sonucunda Hız. Ebû Bekir'e biatte bulunmuşlardır. Toplantıya katılamayan Hız. Ali (r.a.) başta olmak üzere Hâşimî'ler

¹⁸⁹ Mehmet Keskin, a.g.e., s. 30-31-32

¹⁹⁰ Buhârî, İlim, 39; Müslim, Vaşiyye, 22.

¹⁹¹ Fığlalı, *İmâmiyye Şiâsi*, y.y., t.y., s. 17-22.

de Hz. Ebû Bekir-i Sıddık'ın hilâfetinin doğruluğunu onaylamışlardır. Bu andan, fırkaların şekillendiği ana kadar, fikrî ve siyasî konular ile alakalı ayrılıklar oluşmaya devam etmişlerdir.¹⁹²

İslamiyet'te ilk ayrılık, halifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman bin Affan (r.a.) döneminde meydana gelmiştir. Hz. Ömer'in (r.a.) halifeliği döneminde başlayan büyük açılma/başarı hareketleri Hz. Osman (r.a.) döneminde de süregeldiğinden ve İslâm orduları Güneydoğu Asya'da Türkistan ve Çin sınırlarına, Kuzey Afrika'nın batısında Atlas Okyanusu'nun kıyılarına, kuzey yönünde ise Kafkaslar bölgesine kadar ulaşarak büyük bir ganimet elde edildiğinden bu anlaşmazlık/ayrılık gizli olarak devam etmek ile beraber Miladi 656 yılına değin pek ortaya çıkmadı. Hz. Osman Zinnureyn, akrabalarından olan Emevi soyundan kimselere devlet işlerinde öncelik tanımış, önemli kademelere getirmişti. Örneğin: Şam Valiliğine Muaviye b. Ebî Süfyan'ı, Mısır Valiliğine Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i, Kûfe Valiliğine Said b. el-As'ı, başvekillik düzeyindeki kâtipliğine de Mervan b. Hakem'i getirmişti. Muaviye önceleri yalnız Şam'ın valisiyken, Humus, Cezire, Kınnesrin vilâyetleri valisi Umeyr bin Said el-Ensari'nin istifa etmesinden sonra ve Filistin valisi Abdurrahman bin Alkame'nin vefat etmesiyle bu yerleri Hz. Osman (r.a.), Muaviye'nin bünyesine katmıştır. Böylelikle Muaviye'nin emri altında Şam, Humus, Kınnesrin ile Filistin ve Ürdün vilayetleri toplanmış, hükmü tüm Suriye topraklarına yayılmıştı. Emeviler bu ayrıcalıklardan kibirlenip birçok vilâyette, hattâ Medine'de bile yoldan geçerken halka "savulun" şeklinde çıkışmakta insanların nefretine ve küskün olmalarına sebebiyet vermekteydiler. Kûfe valisi Sa'id bin el-As, Kûfe'nin ileri gelenlerini bir gece huzuruna alıp yaptığı konuşma esnasında "*Irak bölgesi Kureyş'in mezraası'dır.*" demesi üzerine, Eşter hiddetini ve nefretini dışa vurduğu gibi Sabit bin Kays el-Hemdani, Kümeyl bin Ziyâd, Zeyd bin Suhan Abdi ve kardeşi Şaa'sa Cündüb bin Ezdi, Urve bin Ca'di, Amr bin el-Huzai ve İbn-i Kevva da Said'in kötü idaresinden Hz. Osman'a şikâyetle bulunmuşlardı. Diğer taraftan Suriye topraklarında avdet eden Ebû Zerr-i Gıfari (r.a.), Muaviye'yi açık bir şekilde eleştiriyor, Mısır valisi Abdullah bin Sa'd'ın idaresinden hoşnutsuzluk bildiriliyordu. O esnada Medine'deki Hz. Osman

¹⁹² TDV İslam Ansiklopedisi, *Mezheb*, Cilt. 29. s. 529

Zinnureyn'in eniştesi Amr bin As, halkın kendilerinden hoşnut olmadığı valilerin azledilmesi ile ilgili dedikodulara engel olmak amacıyla halkları savaşa yönlendirme tavsiyesinde bulundu. Hz. Osman, bunu değerlendirmek üzere hatırı sayılır kimselerden Muhammed bin Mesleme'yi Kûfe'ye, Üsame bin Zeyd'i Basra'ya, Ammar bin Yasir'i Mısır'a, Abdullah bin Ömer bin Hattab'ı Şam'a gönderdi. Geri döndüklerinde, şikâyetlerin söylendiği kadar olmadığını söylemişlerse de, vaziyeti kötü gördüklerini söylemişlerdir. Diğer taraftan, zenci anneden ve yahudi bir babadan olma Sanalı Abdullah bin Sebe¹⁹³ ismindeki kişi, Hz. Ali ve Âl'i Beyt'e aşırı bir sevgiyle başlayıp Hz. Ali'nin ilahlığı iddiasında bulunan sapkın bir mezheb ile vücuda gelmiş, sapkınılığını da Mısır ve El-Cezire'de epey yaymış. Sonraları abartılı/ölçsüz Hz. Ali sevgisi ve taraftarlığı suretinde ortaya çıkan Şiîliğin kaynağı da burdan başlamıştır.¹⁹⁴

3.4. MEZHEBLERİN KAYNAĞI

Mezheblerin meydana gelmesi birden fazla nedenle yakından alakalıdır. Değinilen konuların anlaşılması kolay olmayan niteliklerde bulunması, bu mes'elelerle ilgilenen kişilerin istek ve arzularının farklı olması, eğitim seviyesi ve ilgi odağının farklı olması, klasik sosyal yapının sağlıklı bir şekilde sorgu edilmeden benimsenmesi ve bazı kişilerdeki lider olma hırsı bu nedenlerin başında gelmektedir. İslâmiyet'in temel, değiştirilemez ve vazgeçilemez kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Efendimiz'in Sünnet'inde, dinin zaruretleri olan ana hükümler genel çerçeveleriyle anlaşılır olmak ile beraber bunların detaylarıyla alakalı mevzular naslarda görünür şekilde yer etmemiştir. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de âyetlerin muhkem ve müteşâbih kısımlara ayrıldığı, müteşâbih ayetlerin yalnız ilim noktasında çok fazla ilerlemiş kimselerce anlaşılabilceği ifade edilmiş.¹⁹⁵ Hangi Kur'an âyetlerinin muhkem, hangilerinin ise müteşâbih olduğu belirtilmemiştir.

¹⁹³ Abdullah İbn-i Sebe, annesinin zenci olması dolayısı ile İbn-i Sevda lakabı ile de anılır. Müslüman olmadan önce Yahudi olan Abdullah bin Sebe, Hristiyanlığı da iyi bildiğinden, ulûhiyetin bir insanda tecellisini (incarnation) kabul ediyor ve bu nedenle uluhiyetin Hz. Ali'de tecelli ettiğini söylüyor ve bu fikrini cahil Araplar arasında yayıyordu.

¹⁹⁴ Neşet Çağatay, İbrahim Ağâh Çubukçu, *İslam Mezhepleri Tarihi*[Elektronik Sürüm], Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985, s. 7-8.

¹⁹⁵ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân Suresi, 7. Ayet.

Meselâ Allah'a “el,”¹⁹⁶ “yüz,”¹⁹⁷ “arş,”¹⁹⁸ “gelme,”¹⁹⁹ gibi sıfatlar isnad eden âyetlerin; cennet, cehennem, sırat, mîzan vb. mahiyeti bilinmeyen âhîret hayatı ile alakalı mevzuların ve bazı sûrelerin başındaki Hurûf-ul Mukattaa'nın te'vil edilmesi bazı âlimler tarafından uygun görülmez iken diğer bazı âlimler ise te'vile tâbi tutulabileceklerini söylemişlerdir. İlk zamanlardan başlayarak Selefiyye ve hâdis ehli, Müşebbihe sonrasında halef şeklinde anılan kelâmçıların oluşmasında bu husus önemli konulardan birisini oluşturmuştur.²⁰⁰

İslamiyet'in temel kaynakları, Rabb'ül Âlemin'in Kitabı Kur'an-ı Azimüşşan ve Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Sünneti'dir. Peygamber Efendimiz (S.A.V.) yaşadığı sürece müslümanların gerek inanç gerek ibadetleri hakkındaki tüm problemlerine çözümler bulduğu için müslümanlar arasında dini konularda tefrikaya sebep olacak durumlar meydana gelmemiştir. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) vefat etmesi ile beraber müslümanlar arasında siyasi ve dini sorunlar ve bu sorunlara getirilen farklı cevaplar sonucunda değişik yorumlar ortaya çıkmıştır. Zira Resûlullah'ın (S.A.V.) yaşadığı dönemde ne itikadi ne fikhî ne de siyasi ve ameli mezheplerden söz edemeyiz. Peygamber Efendimiz'in (S.A.V.) vefat etmesinden sonra ortaya çıkan mezhepler İslam dininin anlaşılması ve uygulanması ile ilgili olarak meydana gelen fikri ve beşeri oluşumlardır. İslam tarihinde ortaya çıkan ilk mezheb Haricilik'tir. Haricîliğin ortaya çıkmasından sonra Mürcie, Mutezile, Şia gibi itikadi görüşleri daha ağır olan mezhepler oluşmuştur. Hicri ikinci asır ve sonrasına baktığımızda ise fikhî ve ameli mezheplerin oluştuğunu görürüz. Ehl-i sünnetin oluşum aşamasına baktığımız zaman ise onu Haricilik, Şiilik mezhepleri gibi bir mezheb olarak kabul etmemiz mümkün olmayacaktır. Ehl-i sünnet mezhebine baktığımızda bu saydığımız, Haricilik, Mürcie, Mu'tezile ve Şia gibi büyük mezhepler dediğimiz tüm mezheb oluşumlarının fikirlerini sistemli bir şekle sokmuştur. Buna bağlı olarak müslümanların büyük bir kısmını oluşturan bu mezhebe mensup fertlerden farklı düşünen ve farklı oldukları konuları açık bir şekilde ifade edip ortaya koyan çoğunluğun düşüncelerinin sistemli hale getirilmesi süreci sonrasında oluşmuştur.

¹⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, 10. Ayet.

¹⁹⁷ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 115. Ayet.

¹⁹⁸ Kur'an-ı Kerim, Tâhâ Suresi 5. Ayet.

¹⁹⁹ Kur'an-ı Kerim, Fecir Suresi, 22. Ayet.

²⁰⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, *Mezheb*, Cilt. 29. s. 528.

Mezheblerin ortaya çıkmasına sebep olan etkenlere baktığımızda ana etkenin “insan” olduğunu görmekteyiz. Çünkü dinin muhatabı olan, dini anlayan ve dini hayatına yansıtan, din ile hayatını yönlendiren, dini kurumsal hale getiren insandır. Mezheblerin ortaya çıkmasına sebep olan bir diğer etkenin de siyasi problemler olduğunu görmekteyiz. Özellikle dört halife döneminde ve daha sonra yaşanan bazı olaylar ve bu olaylar ile beraber ortaya çıkan iman ve amel ilişkisi gibi mes’eleler fertlerin düşünce yapısı ve dini yorumlama tarzları üzerinde son derece etkili olmuştur. İslamiyet’in, fetih hareketleri ile beraber farklı coğrafyalara yayılması ve buralardaki eski kültürlerle karşılaşması ile beraber dinin anlaşılmasında ve yorumlanmasında yeni fikirler ve görüşler meydana gelmiştir. İslam düşünce sisteminde farklı yorumlar getirme ve düşünceyi zenginleştirme haliyle meydana gelen mezheblerin oluşum sürecini incelediğimizde temel nedenlerin başında; toplumsal, kültürel, coğrafi, siyasi, insanî farklılıklar ve birey olarak farklı anlayışlardan kaynaklanan nedenler gelmektedir.²⁰¹

3.5. MEZHEBLERİN İHTİLAFININ SEBEBİ

Mezhebler arasında uyuşmazlığın fazla olmasının başlıca üç nedeni mevcuttur:²⁰²

- 1- Hz. Resûlullah (S.A.V.), ahiret âlemine irtihal ettiğinde Kur’an-ı Kerim ve Sünneti’nden başka herhangi bir şey bırakmamıştır. Bunun ile birlikte İslam ülkesi kısa bir zaman içinde çok fazla genişlemiştir. Bu genişleme ile beraber Ashab-ı Kiram da İslam âleminin farklı yerlerine dağılmışlardır. Kimisi Irak’a, kimisi Mısır’a, kimisi Şam’a yerleşmiştir. Hepsisi Hz. Peygamber’den (S.A.V.) ne duydu ya da gördüyse onu nakledip insanlara anlatmıştır. Tabii olarak Ashab-ı Kiram’ın her birisi Hz. Peygamber’in (S.A.V.) sözlerinin hepsini duymamış, fiiliyatının tamamını görmemiş olduğundan ettikleri rivayetler ihtilaflara neden olmuştur.
- 2- Bazı hadislerde birlik olduğu halde kabullenme ve yanlış anlama mevzuundan ittifak olmamıştır. Örneğin Hz. Peygamber (S.A.V.)

²⁰¹ Mehmet Atalan, (2015), *Mezheblerin Doğuşuna Tesir Eden Sebepler*, Erişim Tarihi: 06.07.2018, <https://www.beyz tarih.com/islam-tarihi/mezheplerin-dogusuna-tesir-eden-sebepler>

²⁰² Halil Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yayınevi, Cilt. 1, İstanbul t.y., s. 111-112.

buyuruyorlar ki: “Köpek ağzını sizden birisinin kabına koysa biri toprakla olmak üzere yedi defa onu yıkasın.” İmam Şafî bu hâdisi bu hali ile kabul eder. Hanefî âlimleri birisi toprak ile olmak üzere kabı yedi kere yıkamayı emir buyuran hâdis zayıftır ve bu hadis İslamiyet’in ilk zamanlarında olan bir haldir demişlerdir.

- 3- Farklı milletler İslamiyet’e girdiklerinden bu milletlerin her birinin kanunu ve nizamı ayrı, âdeti ayrıydı. İmam-ı Azam ve arkadaşları Irak, Evza’i ve arkadaşları Şam, İmam Şafî ve arkadaşları Mısır bölgesinde bulunuyorlar idi. Bunun gibi benzer âlimler de buldukları memleketlerin kanun ve adetlerini alıp İslamiyet’in süzgecinden geçirerek o konuda farklı hükümlerde, çıkarımlarda bulundular ki bu nedenle ayrılıklar, uyuşmazlıklar ortaya çıktı.

3.6. MEZHEBLERİN DAYANAĞI VE GELİŞİMİ

3.6.1. Şafî Mezhebi²⁰³

İmam Şafî’ye (Ö. 204/819) dayandırılan fıkıh yöntemidir. İmam Şafî’nin künyesi; Ebû Abdillâh Muhammed bin İdris el-Kureyşî el-Hâşimî el-Muttalibî bin Abbas bin Osman bin Şafî olup Hicri 150’de Filistin Devleti’nin Gâzze şehrinde dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) dördüncü kuşaktan dedesi Abdulmenâf’ın dokuzuncu kuşaktan torunudur. İmam Şafî’nin doğumu Ebû Hanîfe’nin vefat ettiği yıla rastlar. Babası İdris bir iş dolayısıyla Gâzze şehrine gitmiş oradayken vefat etmiştir. Doğmasından iki yıl sonra annesi kendisini alıp baba vatanı Mekke’ye getirmiştir. Küçük yaşlarda Kur’an-ı Azimüşşan’ı hafızasına almıştır. Açık ve berrak bir Arapçayı konuşan Huzeyl kabilesinin içerisinde şiiri ve edebiyatı öğrenmiştir. Daha sonrasında Mekke’nin müftüsü Müslim bin Hâlid ez-Zenâ’dan ders alarak, ez-Zena’nın yanında fetva verebilecek bir hale ulaşmıştır. O zamanlarda on beş yaşlarındaydı. Daha sonra ise Medine şehrine gitmiştir. Medine’de İmam Mâlik bin Enes fıkıh ilminde üstaddı. İmam Mâlik, kendisinin eseri olan el-Mûvatta’ı, İmam Şafî’nin hıfzettiğini görünce hayretini gizleyememiştir. Hicri 187’de Mekke’de, hicri 195’te Bağdât’ta Ahmed bin

²⁰³ Hamdi Döndüren, (t.y.), *Şafî Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.enfal.de/orta24.htm>

Hanbel’le görüşmüştür. Bu suretle Hanbelî fihhına, usûlüne, nâsih-mensûh konuları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Sonrasında ise Bağdât’ta “İmam Şafî’ nin eski mezhebi” diye bilinen görüşlerini ortaya koymuştur. Hicri 200’de Mısır’a gitmiş ve “yeni mezheb” diye bilinen fikirlerini kitap haline getirmiştir. Hicri 204, Miladi 819’da vefat ederek Mısır’da Karafe mevkiine defin edilmiştir. İmam Şafî ilk olarak fıkıh usulüne ait mevzuları bir araya getirerek bu konuda “er-Risâle” adlı kitabı kaleme almaya muvaffak olmuştur. “El-Hûcce” adlı kitabı Irak’taki, “El-Ümm” ise Mısır’daki fikirlerini içinde bulundurur. İmam Şafî, fıkıh, hadis ve usûl konularında imamdı. Ahmed bin Hanbel İmam Şafî hakkında; “*Şafî, Allah’ın kitabı ve Resûlü’nün sünneti konusunda insanların fıkıh ilmini en iyi bilenlerindendi.*” demiştir.²⁰⁴ Şafî Mezhebi’nin Usûlü, delil olarak; Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyas’a dayanmaktadır. İmam Şafî, Hanefî ve Malikî’lerin kabul ettiği “İstihsan’ı”²⁰⁵ kabul etmez ve “*herkim istihsan yapar ise şer’i bir kural koymuş olur.*” demiştir. Bağdatlılar kendisine “Sünnetin Yardımcısı” lakabını vermişlerdi. İmam Şafî’nin “eski mezhebini” kendisinden, dört Iraklı arkadaşı nakletmiştir. Bu dört arkadaşı; Ahmed bin Hanbel, Ebû Sevr, Za’ferânî ve Kerâbîsî’dir. El-Ümm’de kaleme aldığı “yeni mezhebini” Mısırlı arkadaşları nakletmişlerdir. Bunlar; el-Müzenî, el-Buveytî, er-Rabû’l-Ceyzî, er-Rabî’ bin Süleymân’dır. Şafî Mezhebi’nde fetvaya esas telakki edilen, İmam Şafî’nin “yeni mezheb” fikirleridir. Nitekim İmam Şafî eski görüşlerinden vazgeçmiş ve “*Benden kim bunları rivayet eder ise ona hakkımı helâl etmem*” demiştir. Fakat on beş kadar basit mes’ele bunlardan hariçtir. Diğer taraftan İmam Şafî’nin, “*Hâdis sâhîh olunca, benim mezhebim odur. Bu şekildeki bir halde, hâdis ile uyuşmayan bana ait sözü duvara çarpın.*”²⁰⁶ dediği bildirilmektedir.²⁰⁷

²⁰⁴ Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhu’l İslâmi ve Edilletüh*, Dimaşk Yayınları, Cilt. 1, y.y., 1985, s. 36,37.

²⁰⁵ İstihsan, fıkıhın delillerindendir. İstihsan, müctehidin bir mes’elede, özel bir delil sebebi ile o mes’elenin benzerlerinde verdiği hükümden vazgeçip başka bir çözümü benimsemesi veya iki farklı kıyas imkânı bulunduğu anda, ilk bakışta dikkat çekmeyen kıyası (kapalı kıyası) gerekçe birliği açısından daha güçlü bulunduğu için açık kıyasa tercih etmesidir

²⁰⁶ ez-Zühaylî, a.g.e., Cilt. 1, s. 37; Muhammed Ebû Zehra, *Kitabü’s- Şafî*, İstanbul 1978, s. 149 vd.

²⁰⁷ Hamdi Döndüren, (t.y.), *Şafî Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.enfal.de/orta24.htm>

3.6.1.1. İmam Şafî'nin Fıkıh Usûlünü Bir Araya Getirmesi

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden ve Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hadislerinden hüküm çıkarmada, Ahkâm-ı cüz'iyeye gibi şer'î problemleri çözmede Ashab-ı Kiram dönemi itibari ile bir takım usûl hükümlerine uyulmaktaydı. İlk müctehid imamların döneminde de sözlü haldeki öğüt kuralları, kat'î, sınırlı, genel, usul gibi yöntemle alakalı bilgiler, hüküm çıkarmada kaynak alınmaktaydı. Fakat bunlar bir araya getirilerek yazılı bir kaynak şekline sokulamamıştır. İmam Şafî ilk olarak usul konularını yazılı halde olarak "er-Risâle" eserini meydana getirmiştir. Zira İmam Şafî, Ashab-ı Kiram, tâbiîn ve kendisinden evvelki fıkıh âlimlerinden gelen fıkıh servetini hazır olarak elde etmiş, İmam Mâlik bin Enes'ten öğrendiği Medine fikhî ile İmam Muhammed'den öğrendiği Irak fikhini bir araya getirme gibi bir yol takip etmiştir. Kendisinin gelişme imkânını elde ettiği çevre olan Mekke fikhini de iyi bildiğinden fıkıh ilmindeki bu muhkem altyapı nedeni ile fikhin kapsamlı yöntemlerini belirleme yeteneğini elde etmiş ve bunların sonucunda da fıkıh usûlünü bir araya getirme olanağını elde etmiştir. İmam Şafî'nin, dili de iyi derecede biliyor olması onun âyetlerden ve hadislerden hüküm çıkarabilmesini kolaylaştırmıştır. Kur'an-ı Kerim'i en iyi tercüme eden Abdullah bin Abbas'ın ilminin ulaştığı Mekke şehrinde yetiştiğinden Nesih konusunu da iyice kavramıştır. Şafî Mezhebi'nin fıkıh usûlüne mütakellim (kelamcılar)lerin usûlü de denmiştir. Mezheb gayreti, yöntemlerini etkileme olanağı bulmamıştır. Örneğin; İmam Şafî, Sükûfî İcma'ı kabul etmez. El-Âmidî bu mezhepten olduğu halde "el-İhkâm" eserindeki Sükûfî İcma'ı kabul eder.²⁰⁸ Bu usûl, kelâm ilminin yöntem ve konusundan yararlandığı, felsefik ve mantık cihetleri bulunduğu "mütakellimlerin yöntemi" diye nitelendirilmiştir. Örneğin; kelâm konusundan olan, kötü ve iyinin aklen bilinip bilinmeyeceği, peygamberlikten önce peygamberlerin ismet (günahsız, masum) sıfatına sahip olup olmadığı vb. konular da tartışılmıştır.

²⁰⁸ el-Âmidî, *el-İhkâmî Usûli'l-Ahkâm*, Cilt. 1, Kahire t.y., s. 265.

3.6.1.2. Şafî Fıkhının Dayandığı Kaynaklar

İmam Şafî ictihadlarını dayandırmış olduğu delilleri “el-Ümm” eserinde şu şekilde belli etmiştir: “İlim farklı safhalara ayrılır. İlki, Kitap ve Sünnettir. İkincisi, Kitap ve Sünnet’te hükmü olmayan mes’elelerde İcmâ’dır. Üçüncüsü, Ashab-ı Güzin’in sözleridir. Fakat bu Ashab-ı Güzin’in sözleri arasında tutarsızlık olmamalıdır. Dördüncüsü, Ashab-ı Güzin mabeyinlerinde ihtilaflı kalan sözlerdir. Beşincisiyse Kıyas ilmidir. Bu ise temel olarak Kitap ve Sünnet’e dayanmaktadır. İşte ilim bu safhalardan ilk ve en üst olanlarından sağlanır.”²⁰⁹ Buna göre, Şafî Mezhebi Kitap ve Sünnet’i İslâm hukukunun asli kaynakları olarak kabul etmektedir. Zira diğer deliller de temel olarak bu iki kaynağa dayanırlar ve bunlara aykırılıkları olamaz. İmam Şafî, Sünnet’i aynı sırada delil olarak kabul etmektedir. Zira Sünnet, Kur’an-ı Kerim’in beyânını tamam eder, muhtasar anlatımları genişletir ve herkesin kavrayamayacağı ince yönlerini açıklar. Bu hale göre, Sünnet’in açıklayıcı bir yerde olabilmesi için ilmi noktada açıkladığı şeyin seviyesinde olması gerekmektedir. Ancak burada bu öyle değildir. Nitekim İmam Şafî, Sünneti Kur’an-ı Azim’e denk saymamıştır. Zira Kur’an-ı Azim Allah’ın Kelâmı, Sünnet ise Hz. Peygamber Efendimiz’in (S.A.V.) sözleri, fiilleri, davranışlarıdır. Kur’an-ı Kerim Ubudiyet manası ciheti ile okunmaktadır, Sünnet bu cihetle okunmamaktadır. Kur’an-ı Kerim tevatür yolu ile sabittir. Sünnetin bir kısmı ise tevatüre dayanmamaktadır. İmam Şafî’ye göre Sünnet, Kur’an-ı Azim’in dalı derecesindedir. Bundan dolayı kuvvetini Kur’an-ı Kerim’den almaktadır. Nitekim İmam Şafî, inanç esaslarını belli etmede Sünnet’in, Kur’an-ı Kerim seviyesinde olmadığını açık bir şekilde beyan etmiştir.²¹⁰

3.6.1.3. Şafî Fıkhının Âhâd Hadisi Delil Alması

Üç ya da daha az râvî tarafından rivayet olunan mütevatir hadis derecesine ulaşmayan hadislere “Âhâd hadis” denmektedir. Hanefi Mezhebi, senesinde kopukluk bulunmayan hadisleri; mütevatir, meşhur ve âhâd sünnet olarak üç kısma ayırmışlardır. Diğer çoğunluk müctehidler ise Sünnet; mütevatir ve âhâd olarak iki çeşittir demişlerdir. Meşhûr Sünnet tek başıyla bir çeşit olmayıp âhâd Sünnet

²⁰⁹ eş-Şafî, *el-Ümm*, Cilt. 7, Kahire 1321-1325, s. 246.

²¹⁰ Ebû Zehra, a.g.e., Terc. Abdülkadir Şener, İstanbul 1978, s. 336-337.

gibisindedir. Zira meşhûr Sünnet'te ilk nesil râvî sayısı tevatür derecesinde değildir. Müctehidlerin çoğunluğuna göre âhâd sünnet; garîb, azîz ve müstefiz olmakla beraber üçtür. Garîb; Sahabî, Tabiîn, Tebe-i Tabiîn nesillerinin her birinde veya bunlardan herhangi bir nesilde râvî sayısı bir olan hadis çeşididir. Azîz hadis; her üç nesilde de yalnız iki râvî ile nakledilen ya da diğer nesillerde ikiden fazla olsa da nesillerden yalnız bir tanesinde râvî sayısı iki olan hadis çeşididir. Müstefiz hadis; üç nesilde de üç ya da daha fazla râvî tarafından nakledilen hadis çeşididir. İmam Şafî; Ahâd Hadis'i delil olarak alır iken yalnız senedin rükünlerinin, şartlarının tamam ve kesintisiz olmasını kifayetli görür. İmam Şafî, Hanefî Mezhebi âlimleri gibi âhâd hadis râvisinin fıkıh ilmini bilen biri olması, rivayet ettiği hadis ile âmîl olması ve genel kaidelere uygun olması, İmam Mâlik bin Enes'in ileri sürdüğü Medine halkının âmeline uygun olması benzeri şartları öne sürmez.

İmam Şafî, Âhâd Hadis'i savunur iken âhâd haberlerin de delil olarak alınması gerektiğini şöylece ortaya koymaktadır:

- 1- Hz. Muhammed (S.A.V.), İslâm dinine davet için kuvvetli bir haber derecesini sağlayabilecek sayıda olmayan tek tek elçiler göndermiştir. Bu elçilerin, sayıları yeterli değil diye karşı çıkan olmamıştır.
- 2- Mal, can ve kan ile alakalı davalarda iki ferdin şahitliğiyle karar verilebilmektedir.²¹¹ Hâlbuki bu fertler tevatür sayısında değillerdir.
- 3- Hz. Muhammed (S.A.V.), kendilerinden hadis duyanlara, bir kişi de olsa bunu başka birilerine nakletme iznini vermiş, hatta bu duruma sahabî efendilerimizi özendirmiştir. Efendimiz (S.A.V.) bir Hadis'i Şerif'lerinde bu konu ile alakalı şöyle buyurmaktadır: *"Allah-u Teâlâ benden bir söz işitip bunu başkalarına tebliğ edeni nurlandırın."*²¹² Yine Vedâ Haccı esnasında îrad edilen Veda Hutbesi'nde; *"Bu vasiyetimi burada bulunanlar bulunmayanlara bildirin. Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur."* diye buyurmuşlardır.²¹³

²¹¹ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 282. Ayet.

²¹² Tirmizi, İlim, 7; Ebû Dâvûd, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 18; Menâsik, 46; Ahmed b. Hanbel, I, 437,V,183.

²¹³ Buhârî, Âlim, 9, 10, 37; Hacc, 132, Sayd, 8; Edâhî, 5; Megâzî, 51; Fiten, 8; Tevhid, 24; Müslim, Hacc, 446; Kasâme, 29,30; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 10; Tirmizî, Hacc, 1; Nesâî, Hacc, 111.

- 4- Sahabî Efendilerimiz Hz. Muhammed Mustafa'dan (S.A.V.) hadislerini, birbirlerinden tek tek rivayet etmişler, birden fazla kimseden hadisin rivayet olunmasını şart koşmamışlardır.²¹⁴

3.6.1.4. İmam Şafî'nin Mürsel Hadisi Delil Alması

Senedinde kopukluk bulunan hadis "Mürsel Hadis" dir. Tabiîn'den olan bir râvînin hadisi nakleden Sahabeyi; Tebe-i Tabiîn'den olan bir râvînin de yine hadisi nakleden Tabiîn ya da Sahabeyi atlayarak doğrudan doğruya Hz. Muhammed Mustafa'dan (S.A.V.) duymuş gibi hadisi nakletmeleri halinde "Mürsel Hadis" söz konusu olur. Ebû Hanife ve İmam Mâlik, Mürsel Hadis'i rivayet eden râvî güvenilecek kimse olur ise başka herhangi bir şart ileri atmaksızın bunu kabul ederler.

İmam Şafî, Mürsel Hadis'i; râvî, Tâbiîn Medineli Said bin el-Müseyyeb ve Iraklı Hasan el-Basri benzeri meşhur ve birden fazla sahabîyle görüşen bir Tabiîn ise kabul eder.

Ayrıca Mürsel Hadis'in şu özellikleri taşımasını şart koşar:

- 1- Hâdis'i, senedi tam ve aynı manada bir hâdis de desteklemeli.
- 2- Bu hâdisi, âlimlerin kabullendiği bir diğer Mürsel Hâdis desteklemeli.
- 3- Bu hâdis, Ashab-ı Güzin efendilerimizden bazılarının sözüne uygun olmalıdır.
- 4- İlim ehli Mürsel Hâdis'i kabullenip onun ile fetva vermiş olmalıdırlar.

Fakat Mürsel Hâdis ile senedi tam olan hadis karşı karşıya gelir ise senedi tam olan hadis tercih edilir.²¹⁵

Mesela; Hz. Âişe'nin (Radiyahallahu Anha) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Hafsa'ya bir yiyecek hediye edildi. O esnada ikimiz de oruçluyduk. Bu yiyecek ile orucumuzu bozduk. Sonrasında Hz. Peygamber (S.A.V.) yanımıza girdi. O'na (S.A.V.) durumu anlattık. Allah Rasûlü (S.A.V.): 'Zararı yok, onun yerine başka bir gün oruç tutun.' diye buyurdular."* Bu Mürsel Hâdis'tir. Zira ez-Zuhrî bunu Hz. Âişe validemizden nakletmiş, onu bizatihi Hz. Âişe validemizden işitmemiş, Urve bin ez-Zübeyr'den işitmiştir.²¹⁶

²¹⁴ Ebû Zehra, a.g.e., s. 339-340.

²¹⁵ Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l Fıkh, Dâru'l-Fikri'l-Arabî tab'*, y.y., 1958, s. 111-112.

²¹⁶ eş-,Sevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, Cilt. 4, y.y., t.y., s. 319.

İmam Şafî, bundan dolayı mürsel olan bu hâdis ile amel etmez ve nâfile orucunu tutanın, orucunu bozması hâlinde, başka bir günde bu orucu için kazaya gerek olmadığını söylemektedir. Diğer taraftan ez-Zührî'nin rivayet ettiği; “*Rehin bırakan kişi borcunu ödemeyince, rehin edilen şey rehin bırakanın mülkü olmaktan çıkmaz. Rehin edilen şeyin menfaati rehin edene aittir.*”²¹⁷ hâdisini, rivayet eden Medineli Said bin el-Müseyyeb olduğundan kabul etmektedir. Buradan; “Rehin, rehin alanın yanında bir emanet hükmündedir.” sonucu çıkar. Rehin edilenin korunması konusunda rehin alanın bir kast ya da kusuru olmadan rehin edilen şey zarara uğrar ise rehin bırakanın borcunda bir azalma olmaz.²¹⁸

3.6.1.5. İmam Şafî'nin Sükûtî İcmâ'ı Delil Almaması

İcmâ; Sarih İcmâ ve Sükûtî İcmâ olarak iki şekildedir. Sarih İcmâ'nın delil olmasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Sükûtî İcmâ ise; Şer'i bir mes'elede bir ya da birden fazla müctehidin görüş belirttikten sonra, bu görüşe hâkim olan o dönemdeki diğer müctehidlerin açık olarak bir katılma ya da karşı çıkma halinde olmaksızın sükût etmeleridir. Mâlikî Mezhebi'ne göre ve son görüşünde İmam Şafî'ye göre Sükûtî İcmâ delil kabul edilmez. Zira müctehidlerin herhangi bir konu hakkında sükût etmesi, bu müctehidlerin açıklanan görüşü kabul ettiklerini gösterebileceği gibi, başka bir sebep de öne sürülebilir. Daha o mes'eleyle alakalı icthadî bir hükme varmaması, görüşünü açıklayan müctehidden çekinmesi ya da görüşünü açıkladığında bir zarara uğrama korkusunun olması sükûtunun sebepleri arasında sayılabilir. Kısacası, birlik olma hali oluşmadıkça İcmâ'nın olduğundan söz edilemez. Şafî Mezhebi'nden Sükûtî İcmâ'ı kabullenen el-Amîdi de buna “zanni delil” deyimini kullanmaktadır.²¹⁹

3.6.1.6. İmam Şafî'nin İstihsana Karşı Çıkması

İstihsan; müctehidin bir mes'elede, kendisinin kanaatine göre o mes'elenin benzerlerinde vermiş olduğu karardan vazgeçmesini gerekli kılan nass, icmâ, zarûret, gizli kıyas, örf veya maslahat benzeri bir delile dayanmak suretiyle o kararı bırakıp başka bir karar vermesi halidir. İmam Şafî karşı çıktığı İstihsan hakkında

²¹⁷ İbn Mâce, Rûhûn, 3; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, 4, y.y., t.y., s. 319-321.

²¹⁸ Zekiyüddin Şa'ban, *Usûlü'l-Fıkh*, Terc. İbrahim Kâfî Dönmez, Ankara 1990, s. 80-81.

²¹⁹ Muhammed Ebû Zehra, *eş-Şafîi*, Terc. Osman Keskiöglü, Ankara 1969, s. 252.

“İbtalu’l-İstihsan” isimli bir kitap kaleme almıştır. Bu kitabında şöyle demektedir: *“Allah’ın, Resûlü’nün ve Müslümanlar topluluğunun hükmü olarak bütün bu zikrettiklerim gösteriyor ki, hâkim veya müftî olmak isteyen kimsenin ancak bağlayıcı bir delille hüküm ve fetva vermesi caiz olur. Bu da Kitap, Sünnet veya ilim sahiplerinin ihtilafsız olarak söyledikleri bir görüş yahut bunlardan bazısına kıyas yapma yolu ile olur. İstihsan ile fetva verilmez. İstihsan bağlayıcı olmaz, o bu anlamlardan birisini de taşımaz.”* İmam Şâfiî’nin “Cimâu’l-İlm” “er-Risâle” ve “el-Ümm” adlı eserlerinde de buna benzer sözleri bulmak mümkündür. Hanefî Mezhebi İstihsan’ı çok fazla kullanmış, Mâlikî Mezhebi de burada Hanefî’leri takip etmiştir

İmam Şâfiî; *“İstihsan yapan kendi başına din koymuş olur.”* demek sureti ile aşağıdaki durumlarla İstihsan’a karşı durmuştur;

- 1- Şer’î kaideler ya doğrudan âyet ve hadise ya da kıyas yolu ile ayet ve hadise dayanmaktadır. İstihsan bunlardan birine dâhil ise başka bir terime ihtiyaç olmaz. Yoksa Cenab-ı Hakk’ın (c.c.) bazı konularda boşluk bıraktığı sonucu çıkar ki bu, “İnsan başıboş bırakıldığını mı sanır?”²²⁰ âyetiyle uyuzmaz.
- 2- Kur’an-ı Kerim’de Cenab-ı Erhemürrahimin’in ve O’nun Resûlü’nün (S.A.V.) bildirdiklerine riayet etme emredilmekte, nefsanî arzulara uyulması yasak edilmekte ve herhangi bir anlaşmazlık çıkması halinde tekrar Kitap ve Sünnet’e rücû edilmesi istenmektedir.²²¹
- 3- Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) İstihsanla fetva vermez, kendinden konuşmaz idi. Zira hanımına; “Sen bana anamın sırtı gibisin.” diyen birinin sualine cevap verme noktasında, “Zihâr” âyeti ininceye kadar cevap vermemiştir.
- 4- Peygamberimiz (S.A.V.), kendi kanaatlerince, bir ağaca sığıman bir kâfiri öldüren Sahâbe Efendilerimiz’i, yine öldürülme korkusu ile “Lâilâheillallah” diyen adamı öldüren Usâme’nin (r.a.) bu hareketini uygun bulmamıştır.

²²⁰ Kur’an-ı Kerim, Kıyame Suresi, 36. Ayet.

²²¹ Kur’an-ı Kerim, Nisa Suresi, 59. Ayet.

- 5- İstihsanın başka yönü de hakkı ve bâtil olanı karşılaştıracak bir ölçüsünün olmamasıdır. Serbest bırakılır ise aynı konularda değişik birçok fetva meydana gelir.
- 6- Yalnız akıl ile gidilen bir İstihsan anlayışı meydana gelirse, Kitaba ve Sünnete hâkimiyeti olmayan kimselerin de bu yöntemi kullanmaları caiz olur idi.²²² Fakat burada, İmam Şâfi'nin kabul etmediği İstihsan, şer'î bir kurala dayanmadan, kişisel isteğe ve özel düşüncelere göre hüküm vermek şeklinde bir durum olur ki; şüphesiz bu şekildeki bir İstihsan'ın Hanefiler tarafından da kabul edilmediği söylenebilir.

Zira Hanefilerde herhangi bir konu hakkında İstihsan yapabilmek amacıyla o mes'elenin şer'î mes'ele olmasının yanında şu delillerden birine dayanması şartını koşarlar;

- 1- Kitaba ve sünnete dayanan İstihsan: Örneğin; var olmayan bir şeyin satışı yasak edildiği halde,²²³ parası peşin olarak verilen malın belli bir vade sonrasında teslim edilme anlaşması olan Selem yöntemine izin verilmiştir.²²⁴ İşte burada ikincisine dayanılarak kıyas bir yana bırakılmakta ve İstihsan yoluna gidilmektedir.
- 2- İcmâ'ya dayalı İstihsan: Örneğin; san'atkâra mal siparişinde bulunmak manasında olan İstisnâ' sözleşmesi İcmâ'ya dayanmaktadır. Zira hiçbir dönem içerisinde bu şekildeki bir uygulamaya karşı duran âlim yoktur.
- 3- Zarurete ya da ihtiyaca dayalı İstihsan: Suyu pis olan kuyunun, suyunun bir kısmının çıkarılmasıyla temiz olması.²²⁵
- 4- Gizli kıyasa dayalı İstihsan: Örneğin; yerleşmiş olan kaideye göre; özel bir kayıt konulmadığı sürece arazinin satımıyla irtifak hakları kendiliğinden alıcı kimseye geçmez.²²⁶
- 5- Örfe dayalı İstihsan: Yerleşmiş olan kaideye göre, vakfedilenin sürekliliği veya sabitliği lazım ki bu da vakfedilenin yalnız gayrimenkullerde olabileceği manasına gelir. Buna rağmen İmam Muhammed eş-Şeybânî

²²² eş-Şâfi, el-Ümm, VI, 303, VII, s. 271.; Ebû Zehra, Usûlü'l-Fıkh, s. 271.

²²³ Ebû Davud, Büyü', y.y., t.y., s. 70.

²²⁴ Ebû Davud, a.g.e., s. 57.

²²⁵ İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, s. 67 vd.; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, I, y.y., t.y., s. 147.

²²⁶ Zekiyüddin Şa'ban, a.g.e., s. 168.

kitap vb. vakfedilmesi örfi hale gelmiş şeylerin Kıyas'a uygun olmamak ile beraber vakfa konu olabilmesi hükmüne varmıştır. Buradan yola çıkılarak nakit para vakıflarına da fetva verilmiştir.

- 6- Maslahata dayalı İstihsan: Yerleşmiş olan kaideye göre ziraat ortaklığı, kira sözleşmesine kıyasla taraflardan birinin vefat etmesi durumunda son bulur. Ancak zîrai ürün daha yetişmemiş bir durumdayken toprağın sahibi vefat ederse, emekçinin menfaatini korumak maksadıyla İstihsan yapılarak, sözleşme zîrai üründen emek sahibinin hakkı alınincaya kadar uzamış sayılacaktır.²²⁷

Sonuçta Şafîî ve Hanefî'lerin İstihsan anlayışı dikkatli bir şekilde incelendiğinde ortada dikkate değer bir aykırılığın olmadığı görülecektir. Zira Hanefîlerin İstihsan yaptığı mes'elelerin altında, her zaman yukarıda zikredilen delillerden birisi bulunmaktadır. Zira el-Âmidî'nin belirttiğine göre, İmam Şâfîî de bazı mes'elelerde İstihsan terimini kullanmak suretiyle bu yönteme başvuruda bulunmuştur. Çünkü İmam Şâfîî'nin "*Mut'a'nın otuz dirhem olmasını uygun buluyorum.*" "*Şüf'a hakkı sahibinin, bu hakkını üç gün içinde kullanmasını uygun görüyorum.*" gibi ifadeleri bu duruma misal olarak gösterilebilir.²²⁸

3.6.1.7. İmam Şâfîî'nin Sahâbe Sözüünü Delil Alması

Şâfîî Mezhebi üsül âlimlerinden bazıları, İmam Şafîî'nin, eski mezhebine göre Ashab-ı Kiram'ın sözünü delil saydığını, yeni mezhebindeyse bundan vazgeçtiğini söylemişlerdir. Fakat İmam Şafîî'nin yeni mezhebini nakleden Rabî bin Süleyman el-Murâdî'nin aktardığı "*er-Risâle*" adlı eserinde İmam Şâfîî'nin Ashab-ı Kiram'ın kavlini delil aldığı görülecektir.²²⁹

İmam Şâfîî, yeni mezhebenden oluşan "*el-Ümm*" isimli eserinde şöyle demektedir: "*Kitap ve Sünneti bilenler için özür söz konusu olmayıp, bunlardaki gereklere uymak şarttır. Kitap ve Sünnet'te hüküm yok ise Sahabî Efendilerimizin ya da onlardan herhangi birisinin sözlerine başvururuz. Eğer tartışmalı mes'elede Kitaba ve Sünnete daha yakın olan kavle bir delil bulamaz isek Hz. Ebû Bekir'in,*

²²⁷ Zekiyüddin Şa'ban, a.g.e., s. 171.

²²⁸ el-Âmidî, el-İhkâm, III, y.y., t.y., s. 138.

²²⁹ Ahmet M. Sakir Nesri, *er-Risâle*, Halebî baskısı, Kahire 1940, s. 597.

Hz. Ömer'in ve Hz. Osman'ın (Radiyallahu anhüm) kavline uymamız daha güzel olacaktır. Eğerse herhangi bir kavlin Kitaba ve Sünnete daha yakın olduğuna dair bir işaret bulunur ise o kavle uymak daha doğru olacaktır.²³⁰

3.6.1.8. Şeriat İlminin Kısımları

İmam Şâfi'nin kavline göre şeriat ilmi ikidir:

- 1- Hükümlere mutlak bir şekilde delil olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnetle sâbit olan ilim.
- 2- Zann-ı Galib'e dayanan Zannî İlim. Ahâd haber ve Kıyas bu kısma girmektedir. Müctehid, Nass-ı Katı' veya Nass-ı Hadis'ten kesin hüküm çıkaramaz ise Zann-ı Galib ile elde edilmiş olan ilimler ile yetinir. İmam Şâfi Mısır'da kaleme aldığı eserlerle Bağdad'ta kaleme aldığı eserleri hükümsüz bırakmış, kaldırmış ve İmam Şâfi; "Bağdad'ta kaleme aldığım eserleri benden hiç kimsenin nakletmesine izin vermiyorum." demiştir. İmam Şâfi'nin eski eserlerinde, yeni eserlerinde de olduğu gibi bir konu üzerinde farklı fikirler yer almıştır. Bazen iki ya da üç tür Kıyas yapılmaktadır; seçim, okuyan kimseye hasredilir. Buna, daha zekâti verilmeden satılan zirai ürünleri örnek verebiliriz.

Birisi zekâtını vermeden meyveyi ya da tahılı satsa, sonra alıcı meyve ya da tahılın zekâtının verilmediğini öğrense, aşağıdaki haller söz konusu olur:

- a- Alıcı, satın alınan malın bütünü için mi, yoksa zekât olarak verilmeyen miktarı için mi satım akdini bozma hakkına sahiptir?
- b- Zekâtın miktarı, ürün arazisi yağmur ile sulanmış ise onda bir, âlet ile sulanmış ise yirmide birdir. Alıcı kimse burada seçim yapma hakkına sahip mi?
- c- Zekât kısmı çıkarıldıktan sonra kalmış olan kısmı paranın tamamıyla mı alır, ya da satış akdini bozar mı?

İmam Şâfi tüm bu görüşlerin doğru olabileceğini belirtmektedir.

²³⁰ Şâfi, a.g.e., VII, s. 246.

Şâfiî Mezhebi'nde görüşlerin çok olması, Şâfiî Mezhebi'nin gelişme göstermesine yardım ettiği söylenebilir. Zira Şâfiî Mezhebi'nde seçme kapısı daima açık bırakılmıştır.²³¹

3.6.1.9. Şâfiî Mezhebi'nin Yayılması

Şâfiî Mezhebi'nin özellikle Mısır'da yayılma gösterdiği görülmüştür. Zira mezheb imamı olan İmam Şâfiî hayatının son zamanlarını Mısır'da geçirmiştir. Bu mezheb, Irak'ta da yayılma imkânına kavuşmuştur. Zira İmam Şâfiî fikirlerini yaymaya ilk olarak burada başlamıştır. Irak yolu ile Horasan ve Mâveraü'n-Nehir'de de yayılım fırsatı elde etmiş, buralarda fetvâyla tedrisatı Hanefî Mezhebiyle beraber yapmıştır. Bunun ile beraber buralarda Hanefî Mezhebi, Abbasilerin resmi mezhebi olmasından dolayı hâkim durumdaydı. Mısır'da, yönetimi Eyyubiler ele alınca Şâfiî Mezhebi güçlü duruma gelmiş, hem halkın, hem de devletin üzerinde birinci dereceden bir güce kavuşmuştur. Fakat Kölemenler döneminde Sultan Zâhir Baybars, kadıların dört mezhebe göre atanması gerektiği görüşünü öne atmış ve uygulamaya geçilmiştir. Fakat bu devirde de Şâfiî Mezhebi o bölgede diğer üç mezhebten daha büyük bir konuma sahipti. Örneğin; taşra bölgelerine kadıyı atama yetkisiyle yetimlerin ve vakıf statüsündeki yerlerin mallarını kontrol etme yetkisi sadece Şâfiî Mezhebi'ne aitti. Osmanlı Devleti Mısır'ı alınca Hanefî Mezhebi üstünlük elde etti. Sonrasında Mehmet Ali Paşa Mısır'a hâkim olunca, Hanefî Mezhebi haricindeki mezhebler ile resmi olarak amel etmeyi yasaklamıştır. Şâfiî Mezhebi İran bölgesine de girmiştir. Şimdilerde Anadolu'nun Doğu, Güneydoğu bölgelerinde, Kafkasya, Azerbaycan, Hindistan, Filistin, Seylan ve Malaya müslümanları arasında Şâfiî Mezhebi'ne dâhil olanlar epey fazladır. Endonezya adalarında da hüküm süren tek mezheb Şâfiî Mezhebi'dir.²³²

Buraya kadar olan bölümde Şâfiî Mezhebi haricindeki diğer üç mezhebe de değinildiğinden dolayı bu üç mezhebe buradan itibaren kısaca değinilerek ana konuya geçilecektir.

²³¹ Ebû Zehra, a.g.e, s. 354-355.

²³² Ebû Zehra, a.g.e, s. 358.

3.6.2. Hanefi Mezhebi

Hanefi Mezhebi'nin kurucusu olan Ebu Hanife Hicri 80, Miladi 699 yılında Kûfe şehrinde dünyaya gözlerini açmıştır. Babasının kumaş tüccarı olmasından dolayı Ebu Hanife babasının mesleğini yapmakla beraber ilim noktasında da yaşadığı şehirde birçok âlim kimseden ders alarak yetişmiştir. Emevi ve Abbasi dönemlerini gören Ebu Hanife bu dönemlerde çok fazla sıkıntı görmüş, kendisine teklifte bulunan devlet kademelerindeki görevleri kabul etmemiştir. Kûfe'de derslerini devam ettiren Ebu Hanife, Halife el-Mansur tarafından aralarındaki anlaşmazlık dolayısıyla hapis edilmiştir. Sürgün olarak yaşadığı Kufe'deki evinde Hicri 150, Miladi 767 yılında dünyaya gözlerini yummuştur. Birçok eserinde Ashab-ı Güzin'den kimseler ile görüştüğü ve Tabiîn'den olduğu anlatılmaktadır. İmam Ebu Hanife, Abdullah İbn Mes'ud'dan kendisine kadar ulaşan dönemdeki Irak rey ekolündeki âlimlerin mirasını bir ictihad meclisi keyfiyetindeki derslerinde iletirip sistemli bir duruma ulaştırarak İslam âleminde takipçisi en çok olacak fıkıh mezhebinin temellerini atmıştır. Hanefi Mezhebi'nde Ebu Hanife'nin derslerinde yetişen Ebu Yusuf, Muhammed ve Züfer benzeri âlimlerin son derece değerli bir konumları bulunmaktadır. Çünkü bu ilk nesil mezheb âlimleri kendisinden yeteri miktarda eserin aktarılmadığı Ebu Hanife'nin görüşlerini bir araya getirerek, mezheb görüşlerinin yazılması ve sistemli bir duruma getirilmesi aşamalarında büyük bir rol üstlenmişlerdir. İlk nesil âlimlerinin ve takip eden bir iki asırlık dönemdeki; Tahâvî, Kerhî, Cessâs, Kudûrî ve Debûsî benzeri âlimlerin katkıları ile Hanefi mezhebi tam manası ile meydana gelmiş ve İslam âleminin farklı bölgelerinde görüşleri hızlı bir şekilde yayılma imkânına kavuşmuştur. Ebu Yusuf'un Abbasi Devleti zamanında "Kadı'ül-Kudat'lık" makamına oturması Hanefi Mezhebi'nin resmi bir hale kavuşmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde İslam tarihinde en uzun ömre sahip devlet olan Osmanlı Devleti'nin resmi mezhebinin Hanefi Mezhebi olması mezhebin yayılma imkânı elde etmesine çok büyük katkılar sağlamıştır. Hanefi Mezhebi'nin mes'elelerin çözümünde nasslar ile beraber Re'y'e de yer vermesi, böylelikle nass ile Re'y arasında makul bir denge oluşturmaya çalışması, istihsan yöntemine sıkça başvurması gibi özellikleri ile diğer üç mezhepten ayrılmaktadır. Hanefi Mezhebi'nde diğer mezheplerden farklı şekilde mezheb kitaplarında, farzedilen fıkıh mes'elelerine de yer verilerek teorik

fikhın ve fıkıh biliminin yöntemi olan fıkıh usulünün gelişme göstermesine önemli katkılar sağlanmıştır. Günümüzde Türkiye, Balkanlar, Bosna Hersek, Ukrayna, Kırım, Azerbaycan, Kafkasya, Kazan, Ofa, Ural, Sibiry ve Türkistan Türkleri, Çin, Mançurya ve Japonya Müslümanları, Afganistan, Horasan, Belucistan, Tayland, Hint, Keşmir, Pakistan ekseriyet itibari ile Hanefî Mezhebi'ne mensupturlar. Yemen'de, Hicaz'da, Mısır'da, Filistin'de, Cezayir'de ve Tunus'ta Hanefî Mezhebi'nin mensubu epey az; Etiyopya'da, Suriye'de ve Irak'ta biraz daha fazladır.²³³

Ebu Hanife'nin gerçek adı Numan'dır. Hicri 80 senesinde Kûfe'de doğmuştur ve zengin bir ailenin evladı olarak Kûfe'de yetişmiştir. Irak ile Hicaz bölgeleri kendisinin büyüdüğü devirde çok önemli ilim merkezleri idi. Bu merkezlerde aralarında Sahabe'lerin de olduğu binlerce müslüman yer etmişti. Hz. Ömer bin Hattab Kûfe şehrine fasih Arapça dilini konuşan kabileleri ikamet ettirmiş, Abdullah bin Mes'ûd'u (r.a.) ilim öğretmesi için Kûfe'ye yollamıştı. İbn Mes'ud Hz. Osman Zinnureyn'in halifeliğinin son zamanlarına değin Kûfe halkına Kur'an-ı Kerim'i ve İslam fikhını öğretme imkânına sahip olmuştur. Bu sebeple bu bölgede çok fazla fıkıh ve hadis âlimi yetişmiştir. Ayrıca Kûfe'de; Sa'd bin Ebi Vakkas, Selmân-ı Fârisi, Ebu Musa el-Eş'âri gibi çok mümtâz Ashab-ı Kiram'dan kimseler de bulunuyorlardı. Hz. Ali (r.a.) Kûfe'ye geldiğinde burada fıkıh ilmini bilenlerin çokluğundan dolayı çok sevindiği bilinmektedir. İbn Mes'ud'a rahmet dilediği ve Kûfe'yi ilimle doldurduğu ve onun öğrencilerinin Kûfe'nin kandilleri olduğunu söylediği bilinir. Mısır'a yerleşmiş olan sahabelerin sayısının 300 civarında olduğu buna karşılık Kûfe'de yaşayan sahabelerin sayısının 1500 dolaylarında olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Hatta bu sahabelerin 70 kadarının da Bedir savaşına katılmış oldukları bilinir. Kûfe'de hayatını sürdüren bu Sahabe Efendilerimiz'den ilim ve feyiz alarak yetişen ve ictihad yapabilecek seviyeye gelen onlarca din âlimi yetişmiştir. İşte Ebu Hanife böyle bir iklimin olduğu Kûfe şehrinde yetişmiştir. Ebu Hanife Ebi Süleyman'dan 18 yıl ders almıştır. Bu sebeple Ebu Hanife'nin fikhı, Ebi Süleyman vasıtası ile İbrahim en-Nehai, Esved ve Alkeme yolu ile Abdulalh bin Mes'ud'a oradan da Hz. Ali ile Hz. Ömer Efendilerimiz'e kadar dayanır. Ebu

²³³ İslamalimi, (2011), *Hanefî Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.islamalimi.com/hanefi-mezhebi-hakkinda-bilgi/>

Hanife Kûfe’de öncelikle Furkan-ı Hâkim’i hıfzetmiştir. Edebiyat, sarf ve nahiv öğrenmiştir. Kûfe başta olmak üzere Basra ve tüm Irak bölgesinin en ileri gelen âlimlerinden hadis ve fikhî konuları öğrenme fırsatı buldu. Hac ziyaretleri sırasında şahsen sahabelerden hadis dinlemiş olan Tabiin’lerin bazıları ile temasta bulunmuş ve kendilerinden hadis öğrenmiştir. Hocası olan Hammad vefat ettiğinde Ebu Hanife 40 yaşlarındaydı. Boş klan kürsüde kendisi ders vermeye başladı. Ders ve fetva verme usulü diğerlerine göre farklıdır ve dinleme usulünden ziyade istişare esasına dayanır. Ebu Hanife bir mes’ele hakkında icthad yaparken önce Kur’an’a daha sonra Sünnet, İcma’ ve Kıyas’a başvururdu ve hükmünü bu şekilde verirdi. Bir konu öncelikle Kur’an ile karşılaştırılır ve çözüm bulunabiliyorsa hükme bağlanırdı. Eğer bir çözüm bulunamıyor ise Peygamber’in (S.A.V.) sünnetinde çözüm aranırdı. Sünnetin Peygamber Efendimiz’e (S.A.V.) ait olduğunu anlama konusunda da farklı metotlar uygularlardı. Her an’aneyi sünnet olarak kabul etmez meşhur hadisler dışında olanları özel olarak incelemeye tabi tutardı. Bir konu hakkında icthad yaparken hadisten de gereken çözümü bulamıyor ise bu sefer Kıyas ve İstihsan yoluna giderdi. Kur’an’da, Sünnet ve Hadis’te çözümü bulunamayan bir mes’eleyi Kıyas yolu ile çözmeye çalışır eğer Kıyas uygun düşmüyor ise bu sefer İstihsan yolunu tercih ederdi.²³⁴

3.6.3. Hanbeli Mezhebi

Ebû Abdillâh Ahmed bin Hanbel eş-Şeybânî’ye dayandırılan mezhebin adıdır. Dört büyük fikhî mezhepten birisidir. Ahmed bin Hanbel Hicri 164, Miladi 780 yılında Bağdad’ta doğdu. Hicri 241, Miladi 855 yılında Bağdad’ta vefat etmiştir. Babası Muhammed bin Hanbel, komutanlık görevini üzerine almış bir askerdi. Ailesi, Ahmed’in dünyaya gelmesine yakın bir sırada Bağdad’a gelmiş ve orada yerleşmişlerdi. Ahmed bin Hanbel öncelikle Kur’ân-ı Kerim’i hafızasına almış, daha sonrasında ise Arapça, Hâdis vb. ilimleri, Sahâbe ve Tabiîn’lere ait rivâyetleri, Efendimiz’in (S.A.V.), Sahabe ve Tabiîn’lerin hayatlarını incelemek ile ilmi çalışmalarına başlamıştır. Özellikle hadis ilmi için Basra’yı, Kûfe’yi, Mekke’yi, Medîne’yi, Şam’ı, Yemen’i ve el-Cezîre’yi dolaşmış, uzun bir zaman

²³⁴ Ehli Beyt.Org (t.y.), *Hanefilik Nedir*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.ehli-beyt.org/genel/hanefilik-mezhebi-nedir-kurallari-fikhi-nelerdir.html/>

İmam Şâfiî'ye talebeliğe namzed olmuştur. Hatta bu nedenle kendisini Şâfiî Mezhebi'nden sayanlar dahi olmuştur. Böylelikle kendisinin fıkıh ustası İmam Şâfiî olmuştur. İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel hakkında şöyle demiştir; “*Ben Bağdad'tan ayrıldım ve Bağdad'ta Ahmed bin Hanbel'den daha âlim ve daha faziletli bir kimseyi bırakmadım.*”²³⁵

Ahmed bin Hanbel, İmam Ebû Hanîfe'nin talebesi dönemin Baş Kadısı Ebû Yûsuf'tan fıkıh ilmini almıştır. Rivâyet ile dirayeti birleştiren bir yol izlemiştir. Hüküm hadisten çıkarırdı, bu hükme de yeni bir takım mes'eleleri Kıyas eder idi. Bu sırada Yemen'e giderek, San'a'da Abdurrezzâk bin Hemmâm ile görüşme fırsatı buldu. Burada yaklaşık iki yıl kalarak Abdurrezzâk bin Hemmâm'dan ez-Zuhrî ve İbnü'l-Müseyyeb yolu ile ulaşan birçok hadis öğrendi.²³⁶ İsminin ilimle, zühd ve takvâyla beraber yayılması toplumun onun ilmine yönelmesine sebep oldu.²³⁷

Ahmed bin Hanbel usûl ve fetvâlarını kaleme almaktan uzak durmuştur. Hatta fıkıhının kaleme alınmasını yasaklamıştır. Nedeni ise İslâmiyet'in asıl ana kaynağını oluşturan Kur'an-ı Azimüşşan ve Efendimiz'in (S.A.V.) Sünnet'i ile meşguliyeti ön plâna çıkarmaktır. Bu fikrini ise şu şekilde ifade etmiştir: “el-Evzâi'nin re'yi, Mâlik'in re'yi, Ebû Hanîfe'nin re'yi... Bunların tamamı re'y'dir ve bana göre farkları yoktur. Hüccet ve delil olma sıfatı sadece 'âsâr'a' aittir.”²³⁸ “Gösterdiği delili incelemeye almadan hiçbir müctehidin söz veya re'ğine uyulmaz. Delil incelemeye alındıktan sonra söz ve re'ğine uyulur ise buna taklid değil “ittiba” denir. Burada artık müctehidin sözü ve re'yi ile değil, müctehidin dayandığı delil ile amel edilmiş olur.” Ahmed bin Hanbel bu görüşlerini şu ifadeleri ile açıklamaktadır; “Ne beni, ne Malik'i, ne Sevri'yi ne de el-Evzâi'yi taklit et, ahkâmı ve bilgiyi onların da aldığı yerlerden al. Dinini hiçbir müctehide ısmarlama, Hz. Muhammed (S.A.V.) ile Ashab'ından ulaşanı al, sonrasında ise Tabiîn'ler gelir ki kişi onlar hakkında serbesttir.”²³⁹

²³⁵ El-Hudârî, *Târihu't-Teşrîi'l-İslâmî*, Terc. Haydar Hatipoğlu, y.y., t.y., s. 260-261.

²³⁶ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm'da Fıkıhî Mezhepler Tarihi*, Terc. Abdulkadir Şener, İstanbul 1976, s. 423.

²³⁷ Hamdi Döndüren, (t.y.), *Hanbeli Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <https://sorularlailslamiyet.com/kaynak/hanbeli-mezhebi>

²³⁸ İbn Abdilberr, *Câmiu'l-Beyâni'l-İlm*, Mısır 1346, s. 149.

²³⁹ İbnü'l Kayyim, *I'lâm*, Mısır 1955, II, s. 178-181-182.

Daha önce Hanefî fikhî, İmam Muhammed'in yazdığı ve Ebû Hanîfe, İmam Muhammed ile Ebû Yûsuf'un görüşlerini kapsayan "Râhiru'r-Rivâye" ve "Nevâdir" isimli eserleri yolu ile aktarılmıştır. Ahmed bin Hanbel'e ait bazı fikhî mes'elelerin yazılı olduğu metinleri aktarılmış ise de bu metinler, kendisi için tutmuş olduğu notlardan oluşmaktadır. Hanbelî fikhî, Ahmed bin Hanbel'in öğrencileri vasıtasıyla aktarılagelmiştir. Bu öğrencilerin başındaysa oğlu Salih gelmektedir. Salih, babasının fikhîni, kaleme aldığı mektuplar ile yaymış, kadı olarak bulunduğu yerlerde de bizzat pratiğe aktarmıştır. Diğer oğlu Abdullah da "el-Müsned'i" ve babasının fikhîni sonraki devirlere aktarmıştır. Ahmed bin Hanbel, selefin yöntemini benimseyen bir fikhî âlimi sayılır. Bundan dolayı tercihten sakınır, aynı konuda birden çok Sahabî ya da Tabiîn'in görüşünü bırakmayı gerekli eden bir nass bulunmaz ise her iki görüşü ya da daha fazla görüşü mezhebinde ayrı ayrı olarak kabullenirdi. Mes'eleyi soran kişinin içerisinde olduğu özel hali dikkate alarak fetvâ verir idi. Hanbelîler ictihad kapısının kapalı olmadığını ve her asırda, bir müctehidin bulunmasının "Farz-ı Kîfaye" olduğunu söylemektedirler. Zira toplum içerisinde karşı karşıya gelinen yeni durumlar bunu elzem hale getirir. Bu, mezhebin Kitap ile Sünnetin üstüne çıkmaması amacıyla gerekli kılınan bir durumdur. Hanbelî Mezhebi'nin fikhî âlimleri güçlü oldukları halde, istenilen düzeyde yayılma gösterememiştir. Halk içerisinde Hanbelî Mezhebi'ne bağlı olan kimseler azınlıkta kalmışlardır. Bundan dolayıdır ki hiçbir İslâm diyarında çoğunluğu oluşturamamışlardır. Fakat Necid ile Saud ailelerinin Hicaz diyarına hâkimiyetleri oluştuktan sonra Arabistan yarımadasında Hanbelî Mezhebi epeyce güçlü bir hale gelmiştir. Hanbelî Mezhebi'nin fazlaca yayılamamasının nedenleri ise şunlardır: Hanbelî Mezhebi daha oluşmadan Irak'ta Hanefî Mezhebi, Mısır'da Şâfiî Mezhebi ve Mâlikî Mezhebi, Endülüs'te ve Mağrib'te Mâlikî Mezhebi hâkim bir durumdaydılar. Öbür taraftan Hanbelî Mezhebi mensupları önceleri, başkalarına karşı delilden ziyade, sert hareketlere başvuruyorlar idi. Güçlü bir duruma geldikçe, "Emr-i bil Mâ'ruf, Nehy-i Ânil Münker" kaidesiyle halka baskı uyguluyorlardı. Hanbelîlerin bu tür davranışları dolayısı ile insanlar bu mezhepten uzak durmuşlardır. Bu nedenden dolayı Hanbelî Mezhebi pek taraftar elde edememiştir.²⁴⁰

²⁴⁰ Ebû Zehra, a.g.e., s. 505-506.

3.6.4. Maliki Mezhebi

Hicrî ilk iki asırda Medine’de meydana gelen Ehl-i Hicaz fikhî ve fikhın gelişme göstermesinde en büyük pay sahibi olan Mâlik bin Enes’e(ö. 179/795) nisbet edilen Mâlikî Mezhebi ismi ile tesmiye edilmiş, mezheb ile alakalı olan fikhî âlimlerine ve mezhebin görüşü ile amel olanlara Mâlikî denmiştir. Mâlik bin Enes, Medine’de Ashab-ı Kiram döneminden bu yana gelişmekte olan Hicaz fikhî içerisinde yetişmiş, epey uzun süre devam eden ders alma döneminde bu fikhî birikimini geliştirerek sonraki devirlere ulaştıran bir müctehiddir. İmam Mâlik bin Enes talebeleri ile birlikte, ondan daha evvelki devirde net bir şekilde birbirinden ayrılan Ehl-i Re’y ile Ehl-i Hadîs anlayışlarını içerisinde bulunduran bir daire oluşturmuştu. Buradan elde ettiği sonuçları, çevresinde meydana gelen geniş ders dairesine aktarma imkânı bulan İmam Mâlik, bir taraftan Ahâd hadisi, öbür taraftan Medine Âmeli’ni ve Kıyas’ı benimsemiş, sonrasında ise İstihsan, İstislah, Sedd-i Zeraî‘ isimlerini alacak yöntemleri kabul ettiğini bildiren icthadlarda bulunmuştur. İmam Mâlik bin Enes’in yaşadığı devir itibariyle gerek fikhî bilgilerinin gerekse hâdis bilgilerinin derinliği, aynı zamanda İmam Mâlik bin Enes’in ve selefilerinin görüşlerini koruma altına alma yönünden kendilerini gösteren öğrencileri, İslâm âleminin farklı bölgelerinde, Medine’de elde ettikleri ilmi bilgiyi yaymaya başlamışlardı. Irak ile Endülüs arasındaki birçok merkezde faaliyete başlayan bu ilmi hareket az bir zaman içerisinde birden fazla farklı ilmi çevrelerini ortaya çıkarmıştır. İmam Mâlik bin Enes’ten kalan bu mirasın önderliğini üstlenen Osman bin İsa bin Kinane’yle birlikte İbnü’l Mâcişûn ve Mûtarrif benzeri ilim erbapları bu mezheb hareketinin Medine civarını teşekkül etmişlerdir. Teşekkül etme zamanında en etkili olan çevre, İmam Mâlik bin Enes’in ve halkasının barındırdığı birikimi en güzel bir şekilde koruduğu kabul edilen Mısır çevresi olmuştur. Mısır’daki etki alanı İbnü’l Kasım, Eşheb el-Kaysi, İbnü’l Vehb, Asbağ bin Ferec, İbnü’l Abdülhakem benzeri âlimlerin liderliğinde meydana gelmiştir. İmam Mâlik bin Enes’in görüşlerinin ortaya çıktığı dönemde bir araya getirilmesi Mâlikî Mezhebi’nin tarihinde değerli bir konuma sahip olmuştur. Mâlikî Mezhebi’nin üç önemli özelliği fûrû’ fikhındaki fikirlerini önemli ölçekte belirleme imkânına kavuşturmuştur. Bu özellikleri kök itibari ile Ehl-i Hicaz fikhının devamı olarak, âmel ve maslahat esaslı birer kaynak olma şeklinde kabul edilebilir. Mâlikî

Mezhebi'nin kaidelerini belirleyen birçok esas aslında Mâlikî Mezhebi ortaya çıkmadan önce oluşan ve Ashab-ı Kiram ya da Tâbiîn devrinde uygulamaya konan hükümlerdir. Mahkemelerden, modern hukuktaki temyize kısmen benzeyen işlemlere sahip “Kadılcemâa-a” benzeri yüksek kazâ makamlarına ve şehirlerde meydana getirilen kazâ şûralarına kadar ayrı ayrı seviyelerde meydana gelen kazâ görüşlerin bir te'lif geleneği içerisinde kaydedilmesi, âmel ve meşhur sınıfına dâhil olmayan geçmiş fikhî uygulamaların Mâlikî Mezhebi içerisindeki fikhî akıl yürütmeye önemli bir dayanak yeri oluşturması, bu mezhebin diğer mezheblere nazarla daha geniş, zengin muhteviyatlı hüküm verme literatürüne sahip olduğunu göstermektedir.²⁴¹

3.7. İSLAMÎ FİNANSAL ARAÇLARIN FIKHÎ MEZHEBLERE GÖRE ANALİZİ

3.7.1. Şafîî Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi

3.7.1.1. Karz-ı Hâsen

Karz-ı Hâsen, faizin olmadığı ödünç mal veya para manasına gelir. Abdullah bin Mes'ud'un rivayet ettiğine göre Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) şöyle buyurmuşlardır:²⁴²

*“Her ödünç sadakadır.”*²⁴³

*“Kim sıkıntıda olan birisinin sıkıntısını giderir ise Allah'ta o kişinin dünyada ve ahirette sıkıntısını giderir.”*²⁴⁴

Şafîî Mezhebi'nde Karz için belirlenen süreye uyma zorunluluğu yoktur. Ama vâde alacaklıya menfaat sunmadığı için karz akdini bozmaz.²⁴⁵ Aynı zamanda Hanefî mezhebindeki durum ile aynıdır.

İçerisinde Selem yapılması sahih olan her çeşit malın karzı da caizdir. İster altın, gümüş, yiyecek vb. kileyle ölçülen ya da ağırlıkla tartılan olsun, ister ticari mal, hayvan vb. sayılabilen, az bulunan ya da pahalı şeylerden olsun, değişen bir

²⁴¹ TDV İslam Ansiklopedisi, *Maliki Mezhebi*, Cilt. 27, s. 528.

²⁴² Abdüllaziz Bayındır, *Ticaret ve Faiz*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 211.

²⁴³ Abdulazim b. Abdulkavi el-Münziri, *et-Terğib v'et-terhib*, Cilt. 2, y.y., t.y., s. 163.

²⁴⁴ Müslim, sahih, Zikr 38; Ebu Davud, Sünen, Edeb 60; Tirmizi, Sünen, Birr 19.

²⁴⁵ İbn Hacer, Tuhfe, Kard, Cilt. 5, s. 47, y.y., t.y.; İbn Kudame, el-Muğni, Cilt. 4, y.y., t.y., s. 384.

şey yoktur. Zira Ebu Rafî'nin rivayetine göre Efendimiz (S.A.V.) altı yaşında bir deveyi karz olarak almıştı. Nitekim bu ne kileyle ölçülen ne de ağırlıkla tartılan bir şeydir. Fıkıh âlimlerine göre, insan hariç, satışı kabul edilebilir her bir şeyde karz sahihtir. Karzda mülkiyet, alımla sabit olur. Şafîlere göre karz alan kişi, misli olan şeylerde mislini geri vermekle yükümlüdür. Zira bu karzın hakkına daha yakın olandır. Az bulunan veya pahalı olan şeylerde ise şeklen onun mislini verir. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.V.), altı yaşında bir deve karz almış, bu altı yaşındaki devenin yerine yedi yaşında bir deveyi vermiş ve: “Sizin en hâyırlılarınız ödemelerini daha güzel şekilde yapanlarıdır.” buyurmuştur. Şafîlere göre bir menfaat sağlanmasına sebep olan karz caiz değildir. Mesela; evini satması şartıyla ona bir dinar karz vermesi veyahut ondan kalite olarak daha iyi ya da daha fazlasını vermesi şartıyla karz vermesi gibi.²⁴⁶

3.7.1.2. Murabaha

İmam Şafî murabaha hususunda şöyle demiştir: Bir kişi başka bir kişiye bir mal göstererek “bu malı satın al, sonra bende senden şu kadarlık bir kâr koyarak alayım.” dese, o kişide o malı satın alsa, bu satış caizdir. Ancak, “şu kadar kârla o malı senden satın alırım.” diyen kişi hürdür. Dilerse o malı satın alır, dilerse satın almaz. Yine bir kişi başkasına, “şu şu özelliği olan bir malı benim için satın al” veya “hangi eşya olursa olsun benim namıma satın al bende senden şu kadarlık kâr koyarak satın alacağım” dese bu suretlerin hepsinde birinci satış geçerlidir. Kâr koyarak satın alacağım diyen kişi muhayyerdir.²⁴⁷

Bir malı satın alan kimse için o malı satın aldığı kimseye, gerek bedelini ödmeden önce, gerek ödedikten sonra, maliyetine, maliyetinden aşağıya veya maliyetinden fazlaya satması caizdir.²⁴⁸

3.7.1.3. Mudaraba

Mudaraba sözleşmesinde icab ve kabul lafızlarının olması şarttır. Zayıf olan kavle göre kabul lafzı fiille gerçekleşmiş olur. İcab ve kabulün şartları, vekille

²⁴⁶ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 13-15.

²⁴⁷ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 40.

²⁴⁸ Abdurrahman Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Terc. Mustafa Özcan, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 248.

müvekkilin şartları gibidir. İşçi malın sahibinden izin alarak-çalışmada ve kârda kendisine ortak olmak üzere- bir başkasıyla sözleşme yapar ise en doğru kabul edilen kavle göre caiz değildir. İzin almadan başkasıyla sözleşirse sözleşme fâsid olur. Bir kimse iki kişiyle mudaraba akdi yapar ise birisinin kâr oranının diğer birinden fazla olması ya da oranlarının aynı olması caiz olur. İki kişi beraber olup kârdan işçinin ücreti verildikten sonra her birisinin kârı, malı kadar olmak üzere mudaraba sözleşmesi yapılır ise sözleşme caiz olur. Tarafların her biri sözleşmeyi bozma hakkına sahiptir. Taraflardan biri vefat eder, aklını kaybeder veya sürekli baygınlık geçirir ise sözleşme biter. Taraflardan birisi sözleşmeyi bozar ise işçi, akidle ilgili alacakların bütününe toplar. Mal herhangi bir eşyaysa sermayeyi paraya dönüştürür. Zayıf olan kavle göreyse kâr sağlanmamışsa, sermayeyi paraya dönüştürmek lazım olmaz. Daha kâr-zarar belirlenmeden malın sahibi sermayenin bir kısmını alır ise alınandan sonra kalan kısım ana sermaye olur.²⁴⁹

Şafilere göre mudaraba ortaklığında iki tarafın müslüman olmaları şart değildir. Bütün mezheplerin ittifakı ile şirket tüzüğünde açıkça beyan edilmedikçe işletmecinin(mudarib'in) sahip olmadığı tasarruflar; bunlar da; borç verme, hediye verme, sadaka verme ve borçlanma gibi tasarruflardır. Şirket tüzüğünde açık olarak belirtilmedikçe işletmeci, şirket malında bu ve benzeri tasarruflara sahip değildir. Şafî Mezhebi'nde racih olan görüşe göre, emek sahibi, elde edilen kâra, malın paylaşılması ile sahip olur. Mudaraba şirketinde, zararın tamamen veya kısmen işletmeciye ait olacağı şart koşulsa mudaraba şirketi fasit olur. Şafî mezhebine göre, seferlerde şirket malının helak ve zayi olma durumu söz konusu olduğundan sermaye sahibi izin vermedikçe emek sahibinin şirket malı ile sefere çıkması caiz değildir. İşletmecinin, sefer esnasında kendi adına şirket hesabından masraf yapması, ancak işletmecinin bunu açıkça şart koşmasıyla caiz olur.²⁵⁰ Şirketin bu şekli caizdir ve meşrudur. Sünnet ve İcma' meşru olduğuna işaret etmektedirler.

Abdullah bin Abbas, babası olan Abbas bin Abdumuttalib'ten şöyle rivayet etmektedir: “Abbas, mudaraba yolu ile mal verdiğinde işçiye şunları şart koyuyor idi: *'Bu malla denizde yolculuğa çıkmayacaksın, sel tehlikesinin olduğu bir vadiye*

²⁴⁹ İmam Nevevî, a.g.e., s. 250-251-252.

²⁵⁰ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 80-83. Vd.

inmeyeceksin, hasta olan hiçbir hayvanı satın almayacaksın. Bu şartlara uymazsan tazmine mecbur olursun.’ Abbas bin Abdulmuttalib’in bu tür şartları ileri sürmesi Peygamber Efendimiz (S.A.V.) tarafından işitildi. Efendimiz (S.A.V.) bu ileri sürülen şartların geçerliliğini kabul etti.”²⁵¹

İlim adamları mudaraba akdinin, işçinin işe başlamasından önce lazım ya da bağlayıcı bir etkiye sahip olmadığını ve bu durumda sözleşmenin taraflarından her birisinin bunu kabul edemeyebileceği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak işçi mudarabaya başlayacak olur ise niteliğinin ne olduğu konusunda farklı görüş sahibi olmuşlardır. İmam Şafî, Ebu Hanife, İmam Ahmed bin Hanbel her biri de şöyle demektedirler: Sözleşme lazım (bağlayıcı) değil. Akid taraflarından her birisi istediği zaman akdi bozabilirler ve bu akid miras alınmaz.²⁵²

3.7.1.4. Müşaraka (Şirket-î İnan)

Şafî Mezhebi’ne göre, şirket, herhangi bir şeyde ortak olmak şeklinde iki ya da daha fazla kişinin haklarının sabit olmasıdır. Şafîler inan şirketi ve mudaraba şirketi haricindeki diğer tüm şirketleri hakikatsiz ve hurafe olarak kabul ederler.²⁵³

İmam Şafî’ye göre, Mufaveze, Vücu (Şirket-i Ebdan), Şirket-i İnan şirketlerinden yalnız Müşaraka (Şirket-i İnan) sahihtir. Şu şartla ki, sermaye aynı çeşitten olacaktır. Ortakların malı birbirine öyle karışacaktır ki biri diğerinden ayrılmasın ve hangi malın kimin olduğu tanınmasın. Sermaye payının eşit olması şart değildir. Sermaye eşit olup ortaklardan biri diğerinden fazla kâr şartını ileri sürerse şirket fasit olur.²⁵⁴

3.7.1.5. Selem

Selem sözleşmesi, zimmet olarak belirtilen bir şeyi selem lafzı ile satmaktır. Satış sözleşmesinde geçerli olan şartlar, selem akdi için de geçerli olur.

²⁵¹ Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğâ, Ali eş-Şerbeci, *Büyük Şafî Fıkhı*, Arslan Yayınları, İstanbul 1994, s. 323

²⁵² Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 113.

²⁵³ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 73-75.

²⁵⁴ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 278.

Bu şartlara bağılı olarak selem sözleşmesinin diğere şartları da şöylece özetlenebilir:²⁵⁵

- 1- Anaparanın akid meclisi içerisinde teslimatının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Akid sırasında para mutlak bir şekilde zikredilir de sonra belirlenecek olan akid meclisinde teslim edilir ise akid caiz olur. Müşteri, satıcı kimseye parayı havale eder ve akid meclisinde teslim alır ise akid caiz değildir. Ancak satıcı kimse, parayı meclis içerisinde alır ve henüz meclisten ayrılmadan müşteriye geri verir ise selem akdi caiz olur. Anaparanın kira olarak kalması gibi belirli bir menfaat şeklinde olması caiz olur. Anaparaı elde etmek, onu meclis içerisinde ele geçirmekle olur. Selem akdi feshedilirse ve anapara da mevcutsa aynııyla geri verilir. Zayıf olan kavle göreıse anapara, akid sırasında değil de akid meclisinde belirlenmiş ise satıcı olan kimse malın bedelini geri verir. En açık olan kavle göre anaparanın görülmesi, miktarının bilinmesi için yeterli olur.
- 2- Üzerinde selem sözleşmesi yapılan mal borç olmalıdır. Bir kimse başka birisine: “Şu giysiyi şu köle karşılığında sana selem olarak verdim.” der ise selem sözleşmesi gerçekleşmez. En açık olan kavle göreıse burada lafızlar birbirine aykırı olduğundan satış sözleşmesi de olmaz. Bir kimse başka birisine: “Şu özellikteki elbiseyi şu kadar para karşılığında senden satın aldım.” Der ise o da: “Sana sattım.” Der ise satış sözleşmesi olur. Zayıf olan kavle göreıse selem sözleşmesi olur.

Şafilere göre; hayvanların, ette ve birçok gıda maddesinde olduğu gibi nitelikleri tespit edilebilen, zimmette sabit olan her şeyin selem ile satışı sahihtir. Bu durumda Şafiî’ye göre taneleri çok farklı malların da tartı ile olduğu takdirde selem şeklinde satışı sahihtir.²⁵⁶

²⁵⁵ İmam Nevevî, *Açıklamalı Minhac Tercümesi*, Terc. Mithat Acat, Kahraman Yayınları, İstanbul 2003, s. 186-187.

²⁵⁶ Ali el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, (Çev. Rahmi Yaran), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016, s. 505.

3.7.1.6. İcâra (Leasing)

Kiraya verenin ve kiracı olanın şartları, satıcıyla alıcı için belirtilen şartlar gibidir. İcâra lafzıyla malın sahibinin kiracı kimseye: “Bu işyerini şu kadar fiyat ile sana İcâra verdim, sana kiraladım ya da bu işyerinin faydasını şu kadar fiyata bir sene müddet ile sana mülk edindim.” demesi, kiracı olanın da: “Kabul ettim, icar ettim ya da kiraladım.” demesidir. En sahîh olan söze göre mal sahibinin: “İşyerinden faydalanmayı sana kiraya verdim.” sözüyle sözleşme gerçekleşmiş olur. Yoksa: “İşyerinin menfaatini sana sattım.” der ise bunun ile akid gerçekleşmez.

İcâra akdi iki kısımdır:

- 1- Malın faydasını kiraya vermek: Bir arazi, belirli bir hayvan ya da hizmet için belli bir kimseyi kiraya vermek gibi.
- 2- Zimmet altında olan bir menfaati kiralamak: Bu, güzel bir hayvanı kiralamayı istemek, bir giysiyi diktirmek ya da bir evi yaptırmak gibi bir menfaati başka birinin zimmeti altına sokmaktır.

Menfaatin bir değerinin olması gerekmektedir. Örneğin, malın değerini yükseltse de kolay bir şekilde söyleyebileceği sözleri, söylemesi maksadı ile tellalı kiralamak sahîh değildir. Bunun ile beraber süs maksadıyla dinar ve dirhemleri kiralamak ve en sahîh kavle göre av maksadı ile köpek kiralamak caiz olmaz. Zimmetin İcarında menfaatin vadeli hali caiz olur. Örneğin bir kimse, “Şu ayın başında beni Medine’ye götürmek üzere şu kadar dinar karşılığında zimmetini yükümlü kıldım.” der ise menfaati ertelemiş olacaktır.²⁵⁷

Hanzala (r.a.), Rafi bin Hadic’e arazinin kiralınması mes’alesini sorduğunda, Rafi cevap olarak “Resulullah (S.A.V.), arazinin kiralınmasından nehiy etti.” dedi. Hanzala der ki; Bunun üzerine ben: “Altın ve gümüş parayla arazinin kiralınmasını da nehiy etti mi?” şeklinde sordum. Ebu Rafi: “Altın ve gümüş parayla arazinin kiralınmasında herhangi bir mahzur yoktur.” dedi. Rafi bin Hadic’in şu şekilde rivayet ettiği söylenir: “Biz, Ensar halkının tarlası en fazla olan kimseleri idik. Tarla arazisinin şu kısmı bizim, şu kısmı da işçilerin olmak üzere kiraya verir idik. Bazı

²⁵⁷ İmam Nevevî, a.g.e., s. 255-256.

zamanlarda arazinin bir kısmı mahsul verir, bir kısmı da mahsul vermez idi. Sonunda Resulullah (S.A.V.), bizleri bu teminatsız kira sözleşmesinden nehiy etti. Yalnız gümüş parayla arazi kiralamaktan nehiy etmedi.²⁵⁸

Şafî mezhebine göre, kiralama akdinin tamamlanması ile ücrete hak kazanılır. Kiraya veren kiralanan nesneyi kiracıya teslim etmekle ücretin tamamına hak kazanır. Çünkü kiracı, kira akdi ile kiraladığı şeyin menfaatini elde etmiştir. Kiralanan şeyin teslim edilmesi ile kira ücretinin de teslimi gerekir. Devlet başkanı tarafından bir kimseye devlet arazisinden tahsis ettiği toprağı kiralama işleminde Şafî Mezhebi'ne göre bunun caiz olmasıdır. Âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir.²⁵⁹

Şafîiler İcâra'yı şu şekilde tarif ederler: "İcâr, amaç olarak gözetilen mâlum, mübah, verilebilmesi ihtimal dâhilinde ve belirli bir ücret karşılığında şer'an caiz kılınabilen bir menfaat üzerindeki akiddir."²⁶⁰

3.7.2. Hanefi Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi

3.7.2.1. Karz-ı Hâsen

Hanefilere göre, bir terim olarak karz, daha sonra almak üzere verilen misli maldır. Başka bir ifadeyle karz, misli olan bir malın başka birine, mislini geri vermek şartıyla söz konusu edilen akiddir.²⁶¹

Karz için belirlenen süreyi geçerli kabul etmezler. Hanefilere göre belli olan bir süre karşılığında verilen karz hemen istenebilir. Zira Karz-ı Hâsen güzel bir iyilik, bir ikram etme şeklidir. Kişi, iyilik ve ikramına devam etmeye/ettirmeye zorlanamaz. Kişi İsteddiği zaman bu iyilik ve ikramından vazgeçebilir.²⁶²

Hanefi Mezhebi'ne göre, karz, misli şeylerde sahihtir. Misli şeylerse birimleri arasında kıymetin farklılaşmasına sebep olacak farklılaşmanın olmadığı şeylerdir. Kileyle ölçülen, ağırlıkla tartılan ceviz ve yumurta benzeri birbirlerine yakın adedi şeyler, aynı boyutlardaki kâğıt, kumaş benzeri uzunlukla ölçülen şeylerdir. Ekmek ağırlık ve sayıyla karz edilir ise caiz olur. İnsanların buna muhakkak olarak

²⁵⁸ el-Hin, el-Buğâ, eş-Şerbeci, a.g.e., s. 226.

²⁵⁹ Ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 308-310.

²⁶⁰ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 21.

²⁶¹ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 10.

²⁶² Kemalüddin b. El-Hüman, *Fethü'l-Kadir*, Cilt. 5, Bulak 1316, s. 273.

ihtiyaçlarının olması dolayısı ile İmam Muhammed'in görüşüne göre mezheb içerisinde fetvaya konu olan görüş böyledir. Hayvan, odun vb. misli bulunmayan kıyemi şeylerle birbirinden farklı adet itibari ile bulunan şeylerin karzı caiz olmaz. Zira misli olarak geri verilmesi mümkün değildir. Hanefiler seçimini uygun kabul ettikleri görüşlerinde Şu Şekilde demektedirler: Beraberinde fayda sağlayan her bir karz, fayda koşulu belirtilmişse haramdır. Eğer fayda edinme Şart koşulmamışsa veyahut karzda böyle örf haline gelmemişse, bunda bir mahzur yoktur. Buna göre alacaklı olan rehin olarak alana Şart koşulmuş ya da örf haline gelmiş ise rehinden fayda edinmesi caiz olmaz. Şayet bu Şekilde olmaz ise tahrimen mekruh olmak ile beraber caizdir. Fakat rehin olarak veren izin verir ise helâldir. Zira Hanefi Mezhebi'nin muteber eserlerinde bu Şekilde denilmiştir. Bazı Hanefi âlimleri de Şu Şekilde demektedirler: Rehlin veren kişi rehlin alan kişinin fayda edinmesine izin verir ise dahi ondan yararlanmak helâl olmaz. Böylesi, Őeriatın faizi haram olarak kabul etme hususundaki genel ruhuna uygundur.²⁶³

3.7.2.2. Murabaha

Bir malı satın alan kimse için o malı satın aldığı kimseye, gerek bedelini ödemeden önce, gerek ödedikten sonra, maliyetine, maliyetinden aşağıya veya maliyetinden fazlaya satması, aynı malı ilk satıcıya; malın parasını vermeden evvel, ilk fiyatın altında bir fiyatla satmak caiz değildir. Fakat murabaha yoluyla satmak caizdir. Bir kimse babasından veya kardeşinden bir şey satın alsa, bu aldığını maliyetine kr ekleyerek ve herhangi bir kayıt olmaksızın kimden satın aldığını bildirmeden satması caiz olmaz.²⁶⁴

3.7.2.3. Mudaraba

Hanefilere göre mudaraba ortaklığında iki tarafın müslüman olmaları Şart değildir. Bir müslüman ile gayrimüslim zimmi'nin, mudaraba Şirketi kurmaları caizdir. Hanefi mezhebinin çoğunluk kaynakları ve asrımız âlimlerine göre mudaraba Şirketinin sermayesi, insanların muamelelerinde kullandığı kğit paralardan olmalıdır. Çünkü tedavüldeki kğit paralar, teaml terk edilen altın ve

²⁶³ Zhayli, a.g.e., Cilt. 6, s. 12-14.

²⁶⁴ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, a.g.e., s. 248.

gümüş paraların yerini almışlardır. Sermaye sahibi, kendisine “dilediğin gibi çalışabilirsin” demişse, işletmecinin şirket malı ile şirket adına üçüncü bir kişi ile mudaraba şirketi veya normal şirket kurması caizdir. Yine bu mezhebe göre ihtiyaç halinde işletmecinin şirket malı ile sefere çıkması caizdir. Nitekim mudaraba tabiri, şirket malı ile yolculuğa çıkmanın caiz oluşuna işaret etmektedir. Şart koşulmaksızın emek sahibinin (işletmecinin) şirket adına çıkmış olduğu seferlerde yapmış olduğu masraflar, şirket malından hesaplanır. Emek sahibinin şirket malından kendi için bir şeyler satın alması caizdir. Hanefi mezhebine göre şirket devam ettikçe taksime gidilmesi sahih değildir. Ortaklar razı ise ticaret meta'ının paraya çevrilmeksizin taksimi caizdir. Süre tayini yapmak Hanefi mezhebine göre, örneğin; sermaye sahibinin işletmeciye, “bu parayı al mudaraba şirketi olarak bir sene işlet” demesi caizdir. Sermaye sahibinin, örneğin, yağ fabrikası olan kişiye, zeytin veya benzeri maddeleri satın alıp yağ yaparak satması ve elde edilecek kârı aralarında paylaşmak üzere “para” vermesi caizdir.²⁶⁵

Para vermesi gereken kimse para yerine mal verip “bunu sat, parasını şirkete sermaye olarak koy” dese, Hanefi dışındaki mezheplerde bu fasit olur, Hanefi'ye göre ise bu sahihtir. Sermaye sahibi, sermayeyi çalışan ortağa verdikten sonra çalışan ortak bu sermaye ile ticaret malı alsa, alınan mal ticari bir işleme girmeden telef olsa, Hanefi Mezhebi'ne göre şirketin çalışan ortağı zararı sermaye sahibine ödetebilir.²⁶⁶

Hanefi Mezhebi'ne göre, mudarabanın belli bir süre ile sınırlandırılması caizdir. İbn Kudame şöyle der: “Bu paralarla seninle bir yıllığına mudaraba yapıyorum. Süre dolunca artık ticaret yapma şeklindeki bir şartla mudaraba yapmak caizdir.”²⁶⁷

3.7.2.4. Müşaraka (Şirket-î İnan)

Hanefiler şöyle demektedir: Şirket, sermaye ve kârda ortaklar arasındaki akitten ibarettir. Hanefi Mezhebi, bütün bu şirketleri {emlak şirketi (ihtiyari mecburi), akit şirketleri (inan, mufaveze, ebdan, vücuh ve mudaraba)} muayyen

²⁶⁵ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 80-81. Vd.

²⁶⁶ Ed-Dimeşki el-Osmâni eş-Şafîi, a.g.e., s. 303-304.

²⁶⁷ Affane, a.g.e., s. 281.

şartların bulunması halinde, istisnasız olarak kabul etmişlerdir. İmam Züfer'in haricindeki Hanefi imamlarına göre sermayede eşit olmakla beraber ortaklardan birinin kârdan diğer ortaktan fazla alması sahihtir. Velakin her ikisinin de çalışması ya da kendisine kârdan fazla pay verilenin çalışma koşulu bulunmalıdır. Zira kâr, ya mal ile ya çalışmakla, ya da tazminat altında bulundurmakla hak edilebilir. Hanefi imalarından İmam Züfer şöyle demiştir: Şirket-i İnan'ın sahih olabilmesi için kârın ve zararın konulan sermaye miktarınca olması, yani onların oranında olması gerekmektedir. Zira kâr, her iki tarafın malının artması, zarar da mallarının eksilmesi halidir. Bu bakımdan kâr da zarar da malın miktarına göre olur. Yani kâr da zarar olayına benzemektedir. Eğer ortaklardan biri yalnız zararın belirli bir miktarını üzerine alma şartını koşar ise bu caiz olmadığı gibi koyduğu sermayeden fazla olarak kârın bir miktarını kendisinin lehine şart koşma durumu da caiz olmaz. Bu vaziyette kâr da zarar da mala tabidirler. Hanefi Mezhebi imamları şöyle demektedirler: Daha malları satın almadan ve malları karıştırmadan önce şirketin malı ya da iki maldan birisi telef olur ise şirket batıl olur.²⁶⁸

3.7.2.5. Selem

Hanefi Mezhebi'ne göre; ölçülen, tartılan ve taneleri takriben aynı büyüklükte olan şeylerde selem akdi sahih olur. Karpuz, elma, portakal, nar, hayvanlar ve standart olmayan mallarda yani tane ile satılıp taneleri farklı büyüklükte olan mallarda selem akdi caiz değildir. Selem akdiyle satılan mal, veresiye(vadeli) olsa da satan kişinin ölmesiyle beraber peşine dönüşür. Varislerin, mirası taksim etmeden evvel o malı, satın alan kişiye ödemeleri vaciptir. Selem akdinden hariç diğer borçlarda da durum böyledir. Yani borçlu olan kişi öldüğü zaman borç vadesi ortadan kalkmış olur. Ancak alacaklı olan kişinin ölmesiyle vadeli olan borç peşine dönüşmez. Çünkü vade, borçlunun hakkıdır alacaklının hakkı değildir. Bu sebeple borçlu olan kişinin hayatı veya ölümüne itibar edilir. Hayatta iken vade devam eder, ölümüyle beraber vade ortadan kalkar denilmiştir.²⁶⁹

Hanefilere göre ancak, nitelik (vasıf) ve miktarı tayin ve tesbit edilebilen mallarda, yani ölçü ve tartı ile satılan mallarda ve tane ile satılan, taneleri de pek

²⁶⁸ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 91-92.

²⁶⁹ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 57-60.

farklı olmayan mallarda sahihtir. Taneleri çok farklı malların selem akdi ile satışı sahih değildir. Ancak tanelerin büyüklükleri ve nitelikleri, taneler arası aşırı farklılığı ortadan kaldıracak derecede tesbit edilirse o zaman bunlarda da selem sahihtir. Hayvanların, mücevherlerin ve arazinin selem ile satışı sahih değildir.²⁷⁰

Hanefilere göre selem peşin olmaz. Hanefî Mezhebi'ne göre hayvanların ödünç verilmesi de, selemi de caiz olmaz. Ebu Hanife'ye göre ette ve ekmekte selem caiz olmaz. Ebu Hanife'ye göre selem akdinin yapıldığı sırada yok olup, teslim zamanında bulunacağı zannedilen mal üzerinde selem akdi yapılması caiz değildir. Akdin yapıldığı andan teslim zamanına kadar bulunan mallardan başkasında selem caiz olamaz demıştır.²⁷¹

3.7.2.6. İcâra (Leasing)

Ebu Hanife ve mezhebin âlimlerine göre, isterse kiracı yönünden olsun meydana gelen kusurdan dolayı kiralama işlemi feshedilebilir. Mesela: Dükkânı kiraladıktan sonra orada ticaret yapacakken malı yansa veya çalınsa veya gasp yoluyla alınsa veya iflas etse, kiracı kiralama işlemi feshedebilir. Bazı âlimler kira akdi kiralayan cihetinden lüzum ifade eder, kiracı tarafından lüzum ifade etmez demişlerdir. Hanefî Mezhebi'ne göre, kira akdini yapanlardan birinin ölmesi ile kira akdi fesh olur. Kiracının içki içmesi, hırsızlık yapması gibi günahlar işlemesi ile kira akdi fesh olmaz. Bu kötü davranışlarına son vermezse hâkim tarafından aleyhine de olsa kiraya verilir. Nasıl ki malı olsaydı (aynı durumda) hâkim satma kararı verirdi. Kiralanan nesnenin varlığını sürdürebileceği ümit edilen süre kadar kira akdi yapmak caizdir. Hanefî Mezhebi'nde; sultan tarafından tahsis edilen toprağın kiraya verilmesi batıldır. Ebu Hanife'ye göre kiraya verilen şeyin satışı caiz olmaz. Altından ve gümüşten yapılmış Dirhemi ve Dinar'ı (paralar) süs olarak kiralamak caizdir.²⁷²

Hanefilere göre İcar'ın rüknü, icab ve kabul iledir. Bu da İcara, isti'car, kiralama, kiraya verme lafızlarıyla olur. Gasb eden gasbettığı şeyi kiralayacak ve bunu tesbit edecek olsa, sonrasında malik: "Senin kiralamanı geçerli olarak kabul

²⁷⁰ Yaran, a.g.e., s. 505.

²⁷¹ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafîi, a.g.e., s. 254-255.

²⁷² Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafîi, a.g.e., s. 308-309-312.

ettim.” der ise şayet İcâra’nın vadesi bitmişse ücreti gasb alır. Zira üzerinde akid yapılan şey artık yok hükmündedir. Geçerli kabul ise yok olana erişmez. Eğer bu geçerli kabul etme, verilen zamanın kısmen geçmesinden sonra olmuşsa Ebu Yusuf’un kavline göre, ücret bütünü ile malike ait olur. Zira verilen zaman hala dolmamış ise akid batıl olmaz. O yüzden bu akid geçerli olarak kabul edilir. Bu duruma göre Ebu Yusuf, zamanı göz önünde bulundurmuştur denilebilmektedir.²⁷³

3.7.3. Hanbeli Mezhebi’ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi

3.7.3.1. Karz-ı Hâsen

Hanbeli Mezhebi’nde Karz, Şafîî ve Hanefi Mezheb’lerindeki durum ile aynıdır. Yani, Karz için belirlenen süreye uyma zorunluluğu yoktur. Zira vade alacaklıya menfaat sağlamadığından karz akdini bozmaz.²⁷⁴

Hanbeliler şöyle demektedirler: “Sadaka vermek karz vermekten daha faziletli bir iştir. Kendisinden karz istendiği halde karz vermeyen kimse için de günah yoktur.” Üzerinde selem yapılması caiz olan her türlü malın karzı da caiz olur. İster altın, gümüş, yiyecek vb. kileyle ölçülen veyahut ağırlıkla tartılan olsun, isterse ticari mal, hayvan vb. sayılabilen, az bulunan ya da pahalı şeylerden olsun, değişen bir şey yoktur. Zira Ebu Rafi’nin rivayetine göre; Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) altı yaşında olan bir deveyi karz olarak almıştı. Buysa, ne kileyle ölçülen ne de ağırlıkla tartılan bir şeydir. Hanbelilere göre, fakihlerin ittifak ettiği üzere, kileyle ölçülüp ağırlıkla tartılanlarda misli ile geri verilmesi gerekir. Ölçülen ve tartılan şeylerin haricinde olan şeylerde iki görüş vardır: Birisine göre; karzın alındığı günkü kıymeti üzerinden geri verilmesi gerekmekte, diğerine göre; yakın özellikleriyle onun mislinin geri verilmesi gerekmektedir. Hanbelilere göre de Şafîîlerde olduğu gibi menfaat sağlayan karz caiz değildir.²⁷⁵

3.7.3.2. Murabaha

Bir malı satın alan kimse için o malı satın aldığı kimseye, gerek bedelini ödemededen önce, gerek ödedikten sonra, maliyetine, maliyetinden aşağıya veya

²⁷³ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 21-24.

²⁷⁴ İbn Hacer, Tuhfe, Kard, Cilt. 5, s. 47, y.y., t.y.; İbn Kudame, el-Muğni, Cilt. 4, y.y., t.y., s. 384.

²⁷⁵ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 11-13. Vd.

maliyetinden fazlaya satması, aynı malı ilk satıcıya; malın parasını vermeden evvel, ilk fiyatın altında bir fiyatla satmak caiz değildir. Fakat murabaha yoluyla satmak caizdir. Bunda ittifak vardır. Bir kimsenin veresiye aldığı bir malı belirlenmemiş bir para karşılığı satması caiz olmaz. Bunda da ittifak vardır. Caiz olması için paranın belirlenmesi lazımdır. Bir kimse babasından veya kardeşinden bir şey satın alsa, bu aldığı maliyetine kâr ekleyerek ve herhangi bir kayıt olmaksızın kimden satın aldığı bildirilmeden satması caiz olmaz.²⁷⁶

3.7.3.3. Mudaraba

Hanbeli Mezhebi'ne göre, bir müslüman ile gayrimüslim zimmi'nin mudaraba şirketi kurmalarının caiz olabilmesi, gayrimüslim zimmi'nin alışveriş muamelelerinde, müslüman ortağının veya vekilinin hazır bulunması şartına bağlıdır. Müslüman veya vekili, gayrimüslimin muamelelerinde hazır bulunmayacaksa mudaraba ortaklığı caiz değildir. Hanbeliler sermaye sahibinin, emeği ile çalışana şirket işlerinde eşlik etmesini caiz görmüşlerdir. Hanbeliler, cumhura(çoğunluk âlimlere) muhalefet ederek ticari olmayan işlerde de mudaraba ortaklığını caiz görmüşlerdir. İbn Kudame, "Bir insan terziye gömlek dikmesi ve satması için kumaş verip, elde edilecek kârın yarısını ameli karşılığı ona verse caizdir... Yine bir insan birine iplik verip dokutsa ve o kumaştan elde edilecek kârın (örneğin) üçte biri veya dörtte birini amelinin karşılığında kendisine verse caizdir. Şafiî Mezhebi'nde de olduğu gibi, Hanbeli Mezhebi'nde de, İşletmecinin, sefer esnasında kendi adına şirket hesabından masraf yapması, ancak işletmecinin bunu açıkça şart koşmasıyla caiz olur. Mudaraba şirketinde, zararın tamamen veya kısmen işletmeciye ait olacağı şartı koşulsa, Hanbelilere göre bu şart batıldır, mudaraba şirketi geçersizdir. Emek sahibi, kârdaki payına, kâr paylaşılmasa dahi, kârın ortaya çıkmasıyla sahip olur. Hanbeli Mezhebi'ne göre, mudaraba şirketi için belli bir vakit tayin edilirse şirket, bağlayıcı ve lazım bir şirket olur. Tayin edilen süre bitmedikçe tek taraflı olarak şirketin feshi mümkün değildir. Ancak aralarında anlaşarak şirketi feshedebilirler. Yine bu mezhebe göre, mudaraba

²⁷⁶ Ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafiî, a.g.e., s. 248.

şirketi için süre tayini yapmak, Hanefî Mezhebi'nde olduğu gibi, “Bu parayı al mudaraba şirketi olarak bir sene işlet” demesi caizdir.²⁷⁷

Mudaraba şirketini belirli bir süre için kurup, bu süreden önce fes edememek veya süre bittikten sonra alışveriş yasak olmak şartını ileri sürmek caiz değildir. Sermaye sahibi, çalışan tarafa “yalnız filan’a sat, yalnız filan’dan al” gibi şart koşsa mudaraba caiz olur. Biriyle çalışan taraf olarak mudaraba şirketi kuran kimse, bir başkası ile ona sermaye vererek mudaraba şirketi kursa, ikinci şirketten meydana gelen kâr birinci ortağıdır. İmamlardan yalnız Ahmed b. Hanbel bu ikinci şirketin sahih olmadığını söylemiştir.²⁷⁸

Hanbelî bilginlerine göre, Hanefî Mezhebi'nde olduğu gibi, mudarabanın belli bir süre ile sınırlandırılması caizdir. Mühenna şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel’e, “birine bir ay süreyle çalıştırmak üzere 1000(Bin) lira mudaraba sermayesi veren kişinin durumunu sordum, o da, ‘bir ay geçince akit Karz’a dönüşür, dolayısıyla böyle bir sözleşmede herhangi bir sakınca yoktur.’ dedi.”²⁷⁹

3.7.3.4. Müşaraka (Şirket-î İnan)

Hanbelîlere göre şirket, hak edilen herhangi bir şeyde ya da tasarruf halinde bir arada bulunmaktır. İnan şirketinde, ortaklardan birinin kârdan ötekenden fazla alması caiz olur. Zararsa mezheplerin ittifakıyla sermaye miktarına göre olur. Hanbelî Mezhebi'ne göre, şirket mücerret akitle meydana çıkar ve bunun ile sermaye ortaklar mabeyninde birlikte kullanılır. Eğer malı karıştırmadan yahut malda tasarrufta bulunmadan önce iki maldan biri zarara uğrar ise ortakların hesapları namına zarara uğramış olur. Hanbelîler vadeli olarak satışı caiz görmüşlerdir.²⁸⁰

3.7.3.5. Selem

Ahmet Bin Hanbel’e göre teslim zamanında var olması zannı galip olan, ancak akid anında piyasada mevcut olmayan bir malı selem yoluyla satmak caizdir. Selem akdinde malı satan kişinin satın alan kişiden malın bedelinde indirim

²⁷⁷ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 80-82. Vd.

²⁷⁸ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 304-305.

²⁷⁹ Affane, a.g.e., s. 281.

²⁸⁰ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 73-92-93.

yapması caiz değildir. Çünkü bunun sonucunda indirim sebebiyle bedeli tam olarak teslim etmeme söz konusudur. Selem yolu ile bir malı satın alan kişinin bunu teslim almadan satması caiz değildir. Mesela, selem yoluyla bir araba satın alan kişinin o arabayı teslim almadan satması, bir başka mal ile değiştirmesi veya o mala birini ortak yapması caiz değildir. Ancak İmam Malik ve bazı Hanbelilere göre yiyecek maddeleri hariç diğer mallarda üzerinde selem akdi yapılan malın yerine başka malı peşin olarak almak caizdir.²⁸¹

Mezheb imamları taneler arsında önemli bir fark olmayan, ceviz ve yumurta gibi mallarda selemin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak Ahmed b. Hanbel'den bunun caiz olmadığı rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Ölçek ile alınıp satılan mallarda tartı ile tartı ile alınıp satılan mallarda ölçek ile selem caiz olmaz.” Hanbelilere göre selem peşin olmaz. Ahmed b. Hanbel: “ekmekte selem caizdir, ateşe temas eden (ateşte pişen) şeylerde de selem caizdir.” demiştir.²⁸²

3.7.3.6. İcâra (Leasing)

Kiralama işlemi gerçekleşince lüzum ifade eder. Tafralardan her ikisi de bir özürden dolayı da olsa kiralama akdini fesh edemezler. Ancak kiralanan nesnenin kusurlu olmasından dolayı veya kira ücreti olarak verilen nesnede bir kusur olursa akdin feshedilmesi söz konusu olabilir. Bu takdirde kiralayanın kusurdan dolayı muhayyerlik hakkı olur. Hanefî Mezhebi'nde olduğu gibi, Hanbeli Mezhebi'nde de kira akdinin süresi, kiralanan nesnenin ömrünü sürdürebildiği süre kadardır. Bir kimse Ramazan ayında gerçekleşecek bir sözleşmeyi Recep ayında yapsa bu Hanbeli Mezhebi ve diğer iki mezhepte sahih olup Şafî Mezhebi'nde sahih değildir. Hanbeli Mezhebi'ne göre kiralanan şeyin satışı caizdir. Bu satış, kiracıdan başkasına olduğu takdirdedir. Kiracıya satılmasında ihtilaf yoktur. Zira(kiraya verilmiş olduğu halde satılan malın) menfaatini teslim etmekte bir güçlük yoktur. Bir kimse binmek üzere bir hayvan kiralayıp bindiğinde ve hayvan ölse bu mezhebe göre kiracının zarar ödemesi gerekmez. Ahmed b. Hanbel'e göre altın ve gümüşten yapılma dirhem ve dinar (paralar)'ı süs olarak kiralamak caiz değildir. Ev, köle,

²⁸¹ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 59-60.

²⁸² Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 254-255.

kırba (tulum) ve diğer şeylerde kiralama işlemi yapmak geçerlidir. Kira mukavelesini yapan taraflardan birinin veya her ikisinin ölmesi ile kira fesholmaz. Varisleri kira mukavelesini akdedenin yerine kaim olurlar.²⁸³

Hanbeli Mezhebi'ne göre, şayet İcâra bir duvarı örmek, bir elbiseyi dikmek, belirlenmiş bir yere bir şeyi taşımak üzere yapılacak olur ise eğer ücret ile tutulan hayvan gibi ameli tesbit edilebilen türdense onun hem süre hem de işle birlikte bir arada İcâra'sının belirlenmesi caizdir. Nitekim ücret ile tutulan kimsenin yaptığı belli bir iş vardır ve bu işle onun menfaatleri takdir edilir. Ücret ile tutulan kişinin ev ve arazi benzeri yapmakta olduğu bir işi yok ise onun ancak süre ve ücret ile tutulması caizdir. Ücretin belirlenmesi ile beraber yapılacak olan işin takdiri caiz olmaz. Zira bu ikisinin aynı yerde bulunması İcâr'daki Gharar'ı arttırır.²⁸⁴

3.7.4. Maliki Mezhebi'ne Göre İslamî Finansal Araçların Analizi

3.7.4.1. Karz-ı Hâsen

Maliki Mezhebi'ne göre karz için vade, bağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Onun ile ticari alacaklar arasında vade farkı yoktur.²⁸⁵

Hz. Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

“Müslümanlar şartlarının yanında olurlar.” “Bir de taraflar bu akdi ikale²⁸⁶ ve imzaya yetkilidirler.”²⁸⁷

İmam Malik bin Enes şöyle demektedir: “Karz ona bir süre tayin etmek ile vadeye bağlanır. Çünkü Hz. Muhammed (S.A.V.): ‘Müslümanlar şartlarına bağlıdırlar.’ buyurmuş. Ayrıca akdi yapan taraflar bu tür bir akitte ikale ve akdi geçerli olarak kabul etme noktasında tasarruf edebilme hakkına sahiptirler. Dolayısı ile vadeyi arttırma hakkına da sahip olurlar.” Olayın gereğine uygun olarak kabul edilen görüş de bu şekildedir. Kendisinde selem yapılması caiz olan her çeşit malın karzı da caiz olur. Maliki Mezhebi'ne göre, karz vb. hibe, sadaka ve borç gibi maruf türünden olan işlerde akitle mülkiyet -malı kabzetmese dahi- sabit olur. Karz alan

²⁸³ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 308-309. Vd.

²⁸⁴ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 29.

²⁸⁵ Malik b. Enes, *el-Müdevvenet'ül-Kübra*, Cilt. 4, y.y., t.y., s. 141.

²⁸⁶ İ kale: Karşılıklı rıza ile ortadan kaldırma.

²⁸⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, Cilt. 4, y.y., t.y., s. 384.

kişi karz aldığı şeyin mislini de aynı da geri vermesi caiz olandır. Karz aldığı şey, ister misli olsun, olmasın, elverir ki, bir fazlalıkla ya da eksiklik ile değişikliğe uğramamış olsun. Değişikliğe uğramışsa misliyle geri verilmesi icab eder. Maliki Mezhebi'ne göre, ikram veya buna benzer bir amaç için değil de, borç dolayısı ile karz alanın bineğine binmek, evinde yemek yemek gibi bir yol ile malından fayda sağlamak haramdır. Zira karz alanın karz verene hediye vermesi de bu suretle haramdır. Eğer hediye veren bu hediyesiyle borcunun ertelenmesi vb. bir amaç gözetirse ve aralarında karzdan önce borçlu kimsenin misli, niteliği ve miktarı itibarı ile hediye vermesi söz konusu olmamış ise veya yeniden oluşmuş sıhri akrabalık ya da komşuluk benzeri hediye gerektirici bir durum sebebi ile olmamış ise hediyeleşmenin hükmü bu şekildedir. Ancak bu hediyeleşme borç için değil, aradaki münasebet dolayısı ile yapılmış ise hüküm bundan farklı olur. Haramın hükmü, hediye alınmasına da verilmesine de girer. Bu şekildeki bir durumda hediye hala elde mevcut bir halde ise, bunu geri vermesi gerekmektedir. Telef olmuşsa misli olanda mislini, kıyemi olanda ise kıymetini ona geri vermesi icab eder.²⁸⁸

3.7.4.2. Murabaha

Bu, kâr fazlalığıyla birlikte birinci semenin misliyle satıştır. Maliki Mezhebi'ne göre murabaha şu şekildedir: Malın sahibi müşteriye o malı kaç paraya almış olduğunu belirtir ve bu maldan bir kâr alır. Bu, ya; “Ben bunu şu kadar paraya aldım, sen de kâr olarak bir veya iki dinar ver.” Ya da “Benim ödemiş olduğum her dinara karşılık sen de bir dirhem kâr ver.” Deme şeklinde veyahut buna benzeyen bir usul ile yapılır. Yani ya miktarı sınırlı bir kârla veya belli bir yüzdeyle kâr istenir ve satılır.²⁸⁹

3.7.4.3. Mudaraba

Maliki Mezhebi'nde sikke haline getirilmemiş yani basılmamış külçe halindeki altın ve gümüş nakitlerden mudaraba şirketi kurmak caiz değildir. Ancak şirketin kurulduğu beldede, sikke yani basılmış paralar mevcut değilse basılmamış

²⁸⁸ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 12-13. Vd.

²⁸⁹ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 5, s. 525.

altın ve gümüş nakitlerle muamele yapılıyorsa, mudaraba şirketinin ana sermayesinin basılmamış altın ve gümüş paralardan olması caizdir. Maliki Mezhebi'nden Şeyh Halil, "Muhtasar" isimli meşhur eserinde şöyle söylüyor; "Mudaraba" şirketi bir vekâlet verme olup, şirket sermayesi, basılmış nakit paralardan olmalıdır. Ve bu sermaye, kârdan belli bir oran karşılığında, işletmeciye teslim edilmelidir. Şirket sermayesi, alacak, rehin velev ki emeğiyle ortak olacak kişinin elindeki emanet para olmamalıdır. Yine şirket sermayesi, şirketin kurulduğu beldede, teamülde olmayan külçe altın veya gümüş nakitlerden olmamalıdır. İmam Malik'e göre şirket sermayesi ticaret meta'ndan, ölçü ve tartı ile satılan mallardan da olur. İhtiyaç halinde işletmecinin şirket malı ile sefere çıkması caizdir. Şart koşulmaksızın emek sahibinin şirket adına çıkmış olduğu seferlerde yapmış olduğu masraflar, şirket malından hesaplanır. Maliki Mezhebi'nde tercih edilen görüşe göre, emek sahibi, elde edilen kâra, malın paylaşılması ile sahip olur. Yine bu mezhebe göre, ortaklardan birinin ölmesiyle mudaraba şirketi fesh olmaz. Varis dilerse, murisin (miras bırakan) yerine geçer, dilerse şirketteki ortaklığını bitirir.²⁹⁰

Sermaye sahibi, çalışan tarafa "yalnız filan'a sat, yalnız filan'dan al" gibi şart koşsa mudaraba fasit olur. Mudaraba şirketini belirli bir süre için kurup, bu süreden önce fesh edememek veya süre bittikten sonra alışveriş yasak olmak şartını ileri sürmek caiz değildir. Bir kimse bütün kâr kendisine olmak ve herhangi bir zarar tazminatı olmamak üzere mudaraba şirketi kurmak üzere sermaye alsın Maliki mezhebine göre caizdir. Mudaraba şirketinde çalışan taraf kârı taksim yoluyla alır, kârın ortaya çıkmasıyla değil. Mudaraba şirketinde sermaye sahibi olan kimse şirketten bir şey satın alsın hükmü sahihtir.²⁹¹

İlim adamları mudaraba akdinin, amilin işe başlamasından önce lazım ya da bağlayıcı olmadığı ve bu suretle akid taraflarından her birisinin bunu fesih edebileceği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak işçi mudarabaya başlayacak olursa özelliklerinin ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. İmam Malik bin Enes şöyle demektedir: "Mudaraba başlamak ile beraber bağlayıcı ve miras alınan bir akiddir. Mudarib'in şayet güvenilebilir çocukları var

²⁹⁰ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 80-81. Vd.

²⁹¹ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, a.g.e., s. 304-305.

ise çocukları da babaları gibi mudaraba akdinde bulunabilirler. Eğer güvenilebilen kimseler değilseler, güvenilebilir bir kimseyi getirme imkânına da sahiptirler. İşçi işe başladıktan sonra akid, mal, ticari malı olarak değil de, tekrar nakit haline dönüşünceye kadar fesholmaz.²⁹²

3.7.4.4. Müşaraka (Şirket-î İnan)

Genellikle şirketler, aralarında Malikilerin ve Şafîilerin de bulunduğu çeşitli yerlerin fakihlerine göre dört kısımdır; Şirket-î İnan, Şirket-î Mufavada, Şirket-î Ebdan ve Şirket-î Vücuğ olarak türlere ayrılırlar. Şirket-i İnan'ın caiz ve sahiğ olduğu üzerinde fakihler birliğe varmışlardır. Malikiler Şirket-i Vücuğ dışındaki tüm şirketler caizdir demektelerdir. Ayrıca Hanefilerce açıklanan şekli ile Şirket-i Mufavada'yı caiz olmayan şirketlere dâhil ederler. Malikiler de İmam Züfer'in dediğı gibi şöyle demişlerdir; Şirket-i İnan'ın sahiğ olabilmesi için kârın ve zararın konulan sermaye miktarı kadar, yani onların oranında olma şartını getirirler. Zira kâr, her iki tarafın malının artması, zarar da, malının noksanlaşmasıdır. Bu bakımdan kâr da zarar da malın miktarı oranındadır. Yani kâr da zarara benzemektedir. Şayet ortaklardan biri yalnız zararın belli bir miktarını yüklenmeyi şart koşacak olur ise bu caiz olmadığı gibi koyduğu sermayeden fazla olarak kârın bir kısmını kendi lehine şart koşması da caiz değıldir. Şu halde kâr da zarar da mala tabidirler. Ve yine Malikiler Hanbeli mezhebinde olduğu gibi; “şirket mücerret akitle meydana gelir ve bunun ile sermaye, ortaklar arasında müşterek olur. Eğer karıştırmadan veya tasarrufta bulunmadan iki maldan biri telef olur ise ortakların hesapları üzerinden telef olur.” demişlerdir.²⁹³

3.7.4.5. Selem

Maliki Mezhebi'ne göre, hayvanlar ve benzeri standart olmayan mallarda da selem akdi yapmak sahiğtir. Ancak üzerinde selem akdi yapılan malların bütün özellikleri beyan edilerek ihtilafa ve münakaşaya mahal bırakılmaması, selem akdi için gerekli ve şarttır. Bu konuyla alakalı delil ise Amr Bin As'tan rivayet olunan şu Hâdis-î Şerif'tir; Hz. Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz “Amr Bin el-As'a orduyu

²⁹² Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 113.

²⁹³ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 75-92-93.

teçhiz etmesini emretmiş, ordu için develer yeterli gelmeyince zekât develerinden ödenmek üzere iki deve karşılığında bir deve alınmasını kendisine emir buyurmuştur.”²⁹⁴

Malikilerde de Şafiîlerde olduğu gibi, hayvanların ve ette ve birçok gıda maddesinde olduğu gibi nitelikleri tespit edilebilen, zimmette sabit olan her şeyin selem ile satışı sahihtir.²⁹⁵

Yukarıda geçen açıklamalara göre; her türlü hububatın ve ayrıca tartı, arşın (zira’) veya tane ile satılan her türlü malın selem akdi ile satışı bil ittifak sahihtir. Bu konu ile alakalı Peygamber Efendimiz’in (S.A.V.) şu Hadis-i Şerif’i esas alınmaktadır: ”Kim bir şeyde selem yapar ise; belli olan bir ölçüyle, belli bir tartıyla ve belli olan bir vadeyle yapsın.”²⁹⁶

Taneleri arasında farklılık olanlar-karpuz ve nar gibi- selemde cevazı hususunda İmam Malik’e göre, ister tartı ile olsun, ister sayı ile olsun caizdir. İmam Malik’e göre selem peşin olmaz, az sayıda günlerden ibaret de olsa, ertelenmiş bir zaman mutlaka şarttır. Mahsul kaldırma, hurma kesimi, nevruz, fars kesiminin sonbahar bayramı, Hristiyanların büyük bayramı gibi zamanlarda mal teslimi olmak üzere selem yapmak caizdir. Çok değerli, az bulunan mücevherler üzerine selem yapmak caizdir. Selemde ortaklık ve kâr zarar olmaksızın maliyetine satış caizdir. Nitekim bunlar alışverişte de caizdir.²⁹⁷

3.7.4.6. İcâra (Leasing)

Bir kimse bir köleyi (bir işte çalışmak üzere) veya bir evi kiralasa, kiranın belli bir süresi olsa, kiracı, köleyi ve evi teslim aldıktan sonra köle bir şey yapmadan ölse, ev oturulmadan yıkılsa, belirlenen süreden de bir zaman geçmemiş olsa, dört mezhebe göre de kiralama işlemi iptal olur ve kiralayan ücrete hak kazanmaz. Ev, köle, kırba (tulüm) ve diğer şeylerde kiralama işlemi yapmak geçerlidir. Kira mukavelesini yapan taraflardan birinin veya her ikisinin ölmesi ile kira fesholmaz. Varisleri kira mukavelesini akdedenin yerine kaim olurlar. Sanatkâr (yapmak üzere

²⁹⁴ Güneç, a.g.e., Cilt. 3, s. 57-58.

²⁹⁵ Yaran, a.g.e., s. 505.

²⁹⁶ Yaran, a.g.e., s. 505.

²⁹⁷ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafiî, a.g.e., s. 254-255.

sipariş aldığı) şeyi çalışmak üzere evine götürdüğü takdirde, evde bu şeye bir zarar gelirse, sanatkâr onu öder. İmam Malik'e göre, bir işi yapmak üzere belli bir ücretle anlaşılan kimseler (iş yaparken meydana gelecek) zararı ödemezler. Onlar o işin yapılması hususunda yardımcı durumundadırlar. Şu kadar ki sanatkâr olan kimseler tek başına işi yapma durumunda iseler zarar öderler. İster ücretle iş yapsınlar, ister başka bir yol ile yapsınlar. Ancak zarar meydana geldiğinde işin elinde olmadığını ve eşyanın kendiliğinden helak olduğunu belgeleyebilirse zarar ödemez. Terzi ile elbise sahibi anlaşmazlığa düşseler, Ebu Hanife dışındaki üç mezheb imamına göre terzinin, Ebu Hanife'ye göre elbise sahibinin sözü kabul edilir. Hac, Kur'an öğretimi, imamlık ve müezzinlik gibi ibadetleri yaptırmak üzere bir kimse ile kira sözleşmesi yapmak, İmam Malik'e göre imamlık dışındakilerle ilgili kira akdi caizdir. Bir kimse bir tarlayı, tarlada sürekli kalacak cinsten şeyler dikmek üzere bir yıllığına kiralasa, sene tamam olunca tarlayı kiraya veren kimse kiracıya diktiği şeylerin kıymetini vermekle, dikilen şeyleri söktürmek arasında muhayyerdir. Kiracı tarlaya bina yapmışsa da hüküm böyledir. Bir kimse (herhangi bir sebepten dolayı) fasit olan bir kiralama akdi yapıp, bu sözleşme ile kiraladığı şeyi teslim alsa, fakat ondan henüz bir istifade etmemiş olsa -tarla kiralayıp henüz ekmeden kira süresi dolup, istifade etmediği gibi- kiracıya benzer bir tarlaya kira ücreti olarak ne ödenirse onu ödemesi gerekir. Şafî ve Hanbeli Mezhebi'ne göre de böyledir. Hanefi Mezhebi'ne göre kiralayanın herhangi bir ücret ödemesi gerekmez çünkü kiraladığından herhangi bir istifadesi olmamıştır.²⁹⁸

Malikiler şöyle demektedirler: "İcâr, bir şeyin mübah olan faydalarını bir bedel karşılığında belli bir vade ile mülk olarak vermektir." Hanbeli fakihleri de bu şekilde açıklamışlardır. Malikiler, bir hizmeti görmek için amili, bineği vb. şeyleri, yiyecek, giyecek ve buna benzer şeyler karşılığında ücret ile tutmayı -insanlar arasında adet halini alması dolayısı ile- caiz olarak görmüşlerdir.²⁹⁹

²⁹⁸ Ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafî, a.g.e., s. 309-310. Vd.

²⁹⁹ Zühaylî, a.g.e., Cilt. 6, s. 22-37.

Tablo 3.1: Fikhî Mezheblere Göre İslamî Finansal Araçların Karşılaştırmalı Analizi

	Şafiî Mezhebi	Hanefi Mezhebi	Hanbeli Mezhebi	Maliki Mezhebi
Karz-ı Hâsen	Belirlenen süreye uyma zorunluluğu yoktur. Karz alan kişi, misli olan şeylerde mislini geri vermekle yükümlüdür. Az bulunan veya pahalı olan şeylerde şeklen onun mislini verir. Karzın menfaat sağlaması halinde caizliği ortadan kalkar.	Belirlenen vadeye uyma zorunluluğu yoktur. Karz hemen istenebilir. Karz, misli şeylerde sahihtir. Karz, fayda koşulu belirtilmişse haramdır. Eğer fayda edinme şart koşulmamışsa veyahut karzda böyle örf haline gelmemişse, bunda bir mahzur yoktur. Buna göre alacaklı olan rehin olarak alana şart koşulmuş ya da örf haline gelmiş ise rehinden fayda edinmesi caiz olmaz. Şayet bu şekilde olmaz ise tahrimen mekruh olmak ile beraber caizdir. Fakat rehin olarak veren izin verir ise helâldir.	Belirlenen süreye uyma zorunluluğu yoktur. Üzerinde selem yapılması caiz olan her türlü malın karzı da caiz olur.	Karz için vade bağlayıcıdır. Kendisinde selem yapılması caiz olan her çeşit malın karzı da caiz olur. Karz alan kişi karz aldığı şeyin mislini de aynı da geri vermesi caiz olmaktadır.

	Şafii Mezhebi	Hanefi Mezhebi	Hanbeli Mezhebi	Maliki Mezhebi
Murabaha	Bir kimse başka bir kimseye bir mal göstererek; “bu malı satın al, sonra bende senden şu kadarlık bir kâr koyarak alayım.” dese, o kişiye o malı satın alsın, bu satış caizdir. Bir malı satın alan kimse için o malı satın aldığı kimseye, gerek bedelini ödemediği önce, gerek ödedikten sonra, maliyetine, maliyetinden aşağıya veya maliyetinden fazlaya satması caizdir.	Bir malı satın alan kimse için o malı satın aldığı kimseye, gerek bedelini ödemediği önce, gerek ödedikten sonra, maliyetine, maliyetinden aşağıya veya maliyetinden fazlaya satması caiz değildir.	Hanefi Mezhebi ile aynı görüştedirler.	Mal sahibi, müşteriye malı kaç paraya aldığını belirtir ve bu maldan bir kâr alma şeklinde satış işlemi uygular ise bu şekildeki satış işlemi caiz olur.

Mudaraba		
Şafii Mezhebi	Hanefi Mezhebi	
Şafii Mezhebi	İcab ve kabul lafızlarının olması şarttır. İzin almadan başkasıyla sözleşirse sözleşme fesh olur. İki kişi beraber olup kârdan işçinin ücreti verildikten sonra her birisinin kârı, malı kadar olmak üzere mudaraba sözleşmesi yapılırsa sözleşme caiz olur. Tarafların her biri sözleşmeyi bozma hakkına sahiptir. İki tarafın müslüman olma şartı yoktur.	
Hanefi Mezhebi	Hanbeli Mezhebi	
Hanefi Mezhebi	Mudaraba şirketinin sermayesi, insanların muamelelerinde kullandığı kâğıt paralardan olmalıdır. İhtiyaç halinde işletmecinin şirket malı ile sefere çıkması caizdir. Şirket devam ettikçe taksime gidilmesi sahih değildir. Para vermesi gereken kimse para yerine mal verip “bunu sat, parasını şirkete sermaye olarak koy” dese bu sahihtir. Mudaraba ortaklığında iki tarafın müslüman olma şartı yoktur.	Hanbeli Mezhebi
Hanbeli Mezhebi	Bir müslüman ile gayrimüslim zimmi'nin mudaraba şirketi kurmalarının caiz olabilmemesi, gayrimüslim zimmi'nin alışveriş muamelelerinde, müslüman ortağının veya vekilinin hazır bulunması şartına bağlıdır. Sermaye sahibinin, emeği ile çalışana şirket işlerinde eşlik etmesini caiz görmüşlerdir. Ticari olmayan işlerde de mudaraba ortaklığı caiz görmüşlerdir. İşletmecinin, sefer esnasında kendi adına şirket hesabından masraf yapması, ancak işletmecinin bunu açıkça şart koşmasıyla caiz olur. Süre tayini yapmak caizdir. Mudaraba şirketini belirli bir süre için kurup, bu süreden önce fesh edememek veya süre bittikten sonra alışveriş yasak olmak şartını ileri sürmek caiz değildir.	Maliki Mezhebi
Maliki Mezhebi	Sikke haline getirilmemiş yani basılmamış külçe halindeki altın ve gümüş nakitlerden mudaraba şirketi kurmak caiz değildir. İhtiyaç halinde işletmecinin şirket malı ile sefere çıkması caizdir. Mudaraba şirketini belirli bir süre için kurup, bu süreden önce fesh edememek veya süre bittikten sonra alışveriş yasak olmak şartını ileri sürmek caiz değildir. Mudaraba başlamak ile beraber bağlayıcı ve miras alınan bir akiddir.	

Müşaraka (Şirket-i İnan)	
Şafii Mezhebi	Hanefi Mezhebi
İnan şirketi ve mudaraba şirketi haricindeki diğer tüm şirketleri hakikatsiz ve hurafe olarak kabul ederler. Ortakların malının birbirine hangi ortağa ait olduğu bilinmeyecek şekilde karışmasını öngörür. Sermayenin eşit olması şartını koşmaz. Sermaye eşit olup ortaklardan biri diğerinden fazla kâr şartını ileri sürerse şirket fasit olur.	Bütün şirketleri {emlak şirketi(ihtiyari mecburi), akit şirketleri(İnan, mufavada, ebdan, vücuh ve mudaraba) } muayyen şartların bulunması halinde, istisnasız olarak kabul etmişlerdir. Şirket-i İnan'ın sahih olabilmesi için kârın ve zararın konulan sermaye miktarınca olması, yani onların oranında olması gerekmektedir.
Hanbeli Mezhebi	Maliki Mezhebi
İnan şirketinde, ortaklardan birinin kârdan ötekinden fazla alması caiz olur. Zararsa mezheplerin ittifakıyla sermaye miktarına göre olur.	Şirket-i Vücuh, Şirket-i Mufavada dışındaki tüm şirketler caizdir demektedirler. Şayet ortaklardan biri yalnız zararın belli bir miktarını yüklenmeyi şart koşacak olur ise bu caiz olmadığı gibi koyduğu sermayeden fazla olarak kârın bir kısmını kendi lehine şart koşması da caiz değildir. Şirket mücerret akitle meydana gelir ve bunun ile sermaye, ortaklar arasında müşterek olur.

Selem			
Şafii Mezhebi	Hanefi Mezhebi		
Hanbeli Mezhebi	Maliki Mezhebi		
<p>Anaparanın akid meclisi içerisinde teslimatının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Selem akdi feshedilirse ve anapara da mevcutsa aynısıyla geri verilir. Üzerinde selem sözleşmesi yapılan mal borç olmalıdır. Hayvanların ve ette ve birçok gıda maddesinde olduğu gibi nitelikleri tespit edilebilen, zimmette sabit olan her şeyin selem ile satışı sahihtir. Taneleri çok farklı malların da tartı ile olduğu takdirde selem şeklinde satışı sahihtir.</p>	<p>Ölçülen, tartılan ve taneleri takriben aynı büyüklükte olan şeylerde selem akdi sahih olur. Tane ile satılıp taneleri farklı büyüklükte olan mallarda selem akdi caiz değildir. Nitelik(vasıf) ve miktarı tayin ve tesbit edilebilen mallarda, yani ölçü ve tartı ile satılan mallarda sahihtir.</p> <p>Hayvanların, mücevherlerin ve arazinin selem ile satışı sahih değildir. Selem peşin olmaz. Akdin yapıldığı andan teslim zamanına kadar bulunan mallardan başkasında selem caiz olamaz.</p>	<p>Teslim zamanında var olması muhtemel olan, ancak akid anında piyasada mevcut olmayan bir malı selem yoluyla satmak caizdir. Selem yolu ile bir malı satın alan kişinin bunu teslim almadan satması caiz değildir. Yiyecek maddeleri hariç diğer mallarda üzerinde selem akdi yapılan malın yerine başka malı peşin olarak almak caizdir. “Ölçek ile alınıp satılan mallarda tartı ile tartı ile alınıp satılan mallarda ölçek ile selem caiz olmaz.” Selem peşin olmaz.</p>	<p>Hayvanlar vb. standart olmayan mallarda selem akdi yapmak sahihtir. Hayvanların ve ette ve birçok gıda maddesinde olduğu gibi nitelikleri tespit edilebilen, zimmette sabit olan her şeyin selem ile satışı sahihtir. Taneleri arasında farklılık olanlar-karpuz ve nar gibi ister tartı ile ister sayı ile olsun caizdir. Selem peşin olmaz. Az sayıda günlerden ibaret de olsa, ertelenmiş bir zaman mutlaka şarttır. Çok değerli, az bulunan mücevherler üzerine selem yapmak caizdir. Selemde ortaklık ve kâr zarar olmaksızın maliyetine satış caizdir.</p>

İcâra			
Şafîî Mezhebi	Hanefî Mezhebi		
Hanbelî Mezhebi	Malîkî Mezhebi		
Kiralama akdinin tamamlanması ile ücrete hak kazanılır. Kiralanan şeyin teslim edilmesi ile kira ücretinin de teslimi gerekir. Devlet başkanı tarafından bir kimseye devlet arazisinden tahsis ettiği toprağı kiralaması caizdir.	Kira akdini yapanlardan birinin ölmesi ile kira akdi fesh olur. Kiralanan nesnenin varlığını sürdürebileceğı ümid edilen süre kadar kira akdi yapmak caizdir. Devlet Başkanı tarafından tahsis edilen toprağın kiraya verilmesi batıldır. Kiraya verilen şeyin satışı caiz olmaz. Altundan ve gümüşten yapılma Dirhemi ve Dinar ² (paralar) sūs olarak kiralamak caizdir.	Taraflardan her ikisi de bir özürden dolayı da olsa kiralama akdini fesh edemezler. Kira akdinin süresi kiralanan nesnenin ömrünü sürdürebildiğı süre kadardır. Kiralanan şeyin satışı caizdir. Bu satış, kiracıdan başkasına olduğu taktirdedir. Kiracıya satılmasında ihtilaf yoktur. Altın ve gümüşten yapılma dirhem ve dinar(paralar) ¹ sūs olarak kiralamak caiz değildir.	Ev, köle, kırba(tulum) ve diğer şeylerde kiralama işlemleri geçerlidir. Kira mukavelesini yapan taraflardan birinin veya her ikisinin ölmesi ile kira fesholmaz. Bir hizmeti görmek için amili, bineğı vb. şeyleri, yiyecek, giyecek ve buna benzer şeyler karşılığında ücret ile tutmayı -insanlar arasında adet haline alması dolayısı ile- caiz olarak görmüşlerdir.

3.8. İSLAM FIKHI AÇISINDAN DİĞER FİNANS ARAÇLARININ ANALİZİ

3.8.1. Sukuk (İslamî Tahvil)

Faizli tahvil ve benzer senetlerin alternatiflerini ortaya koymak mümkündür. Bunun en kısa yolu, banka ve borsaların İslamlaştırılmasıdır. Yani bugünkü klasik borsa ve bankaları faiz unsurundan arındırmak veya yeni banka ve borsaları İslam İktisat Hukuku'na uygun olarak kurmak ve işletmektir.

Şöyle ki:³⁰⁰

Bankada, faizle mevduat toplamak ve faizle kredi dağıtmak şeklindeki klasik bankacılık anlayışı yerine, mevduat sahiplerini, bankanın kâr ve zararına ortak etmek anlayışını yerleştirmek gerekir. Böylece işletmeci banka ile mevduat sahipleri arasında mudaraba ortaklığı kurulmuş olur. Keza banka, güvendiği ihtiyaç sahibine faizli kredi vereceğine kâr ve zarar ortaklığı üzere sermaye verip onunla ortaklık kurar. Böylece, ihtiyaç sahibi, bankadan aldığı sermayeyi çalıştırıp kazanç temin edebilir.

Tahvil ve benzeri senetlere gelince, banka faizli tahvil, hazine, devlet ve finansman bonoları ile finansman ihtiyacını karşılamaya çalışacağına, sermaye sahiplerini kâr ve zarar ortaklığı esasına dayanan mudaraba şirketine ortak yapacaktır. Böylece banka, yatırılan sermayeleri kazançlı alanlarda çalıştırıp elde edeceği kâr payı ile finansman ihtiyaçlarını da karşılamış olacaktır. Diğer taraftan mevduat sahiplerine de faiz oranından daha fazla ve tertemiz helâl bir kazanç takdim edecektir. Keza banka, katılma intifa senedi ve gelir ortaklığı senedi gibi senetlerle sermaye sahiplerine kamu tesislerin gelirinden faiz vereceğine; bu senetleri hisse senetlerine çevirip alım ve satıma arz ederek, hisse senetleri alanların da kâr ve zarara ortak olmalarını sağlayacaktır. İşte faiz sistemi, sermaye çevresini bankanın sadece kazancına ortak ederken ve hatta banka zarar da etse sermayesiyle birlikte aynı faizini verirken; İslam ticaret sistemi, sermaye sahiplerini bankanın kâr ve zararına ortak etmektedir. Banka kazanırsa yüksek oranda kâr verebilir, kazanamazsa, banka emeğinden zarar ettiği gibi sermaye sahibi de sermayesinden

³⁰⁰ Abdülaziz Beki, *İslam'da Modern Ticari Meseleler*, Bekke Yayıncılık, Kayseri 1996, s. 246-247. Vd.

zarar etmiş olacaktır; Kâr ortaklığı belgesinde olduğu gibi. Çünkü adalet, tarafların kâr ve zarara ortak olmasıdır; sadece kâra ortak olmak ise adaletsizlik ve zulümdür.

Faizden arındırılmış bir banka, elindeki toprak, demir, buğday ve altın gibi varlık rezervine dayanarak çeşitli hisse senetleri çıkarabilir. Nitekim bu alanlarda teorik olarak da olsa birtakım araştırmalar yapılmakta ve yeni projeler ortaya atılmaktadır.³⁰¹ Böylece, piyasayı olumsuz yönde etkileyen ve enflasyonu büyük ölçüde körükleyen faiz belasından kurtarılmış bir borsa ve bir banka anlayışı ile sıfır faizli bir ekonominin altyapısı oluşturulmuş olacaktır.³⁰²

3.8.2. Tekâfül (İslamî Sigorta)

Bu Müslüman sigorta şeklinde sistem şu şekilde işliyor:³⁰³

Bir şirket kurulup (herhangi bir vakıf da olabilir), kurulan bu şirket, sisteme dâhil olmak isteyen müşterisinden, sigorta ettirmek istediği şeyin değerine uygun bir ücret alıyor, bu ücretin(paranın) bir kısmını, olası hasarlar için ayırıyor, geri kalan kısmını ortaklık kuralına göre helâl işlerde değerlendirmeye tabi tutup, arttırmaya çalışıyor. Müşteriler (üyeler) sigorta ettirdikleri değerlerinde bir zarar/hasar oluşur ise ayrılan ücret/para kısmından bu zarar karşılanıyor ve sigorta şirketi üyeleri bu karşılama giderini, karşılıklı rıza ilkesine dayalı olarak birbirlerine bağışlamış oluyorlar. Tüm üyelerin sigorta şirketine verdikleri paralar, banka hesaplarında olduğu gibi adlarına kayıtlı oluyorlar. Paranın geri kalan kısmıyla yapılan işlemlerden bir kazanç meydana gelmiş ise bu kazanç da üyeler arasında pay edilerek dağıtılıyor. Üye sistemden çıkmak istediğinde hesabına bakılır, hasar/zarar dışında artan parası var ise kendisine geri verilir. Şirket yere ve duruma göre bu hizmetten ve/veya ortaklıktan para kazanımını sağlıyor.

İslamî sigorta sistemi şu temel esaslar üzerine temellendirilmelidir:³⁰⁴

- 1- Bu şirketlerin her bir üyesi hibe yolu ile ve zararın telafi edilmesi şartı ile bir miktar para bağışlar. Hanefiler ve Malikiler tazminat ve vade meçhul olsa da buna cevaz vermişlerdir. Böylece sigortalı için sigorta şirketinin

³⁰¹ Hira Karagülle, *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*, İstanbul 1987, s. 147-157.

³⁰² Beki, a.g.e., s. 249.

³⁰³ Hayrettin Karaman, (2013), *İslamî Sigorta*, Erişim Tarihi: 27.07.2018, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/islam-sigorta-37547>

³⁰⁴ et-Tahan, a.g.e., s. 609-610.

varlığından ödenmek sureti ile daha önceden belirlemiş olduğu ve sonra da başına gelen bir musibeti telafi etmek veya onu hafifletmek yahut sigortalının ölmesi durumunda onun varislerine bir defada veya düzenli bir şekilde birkaç kez yardım etmek üzere kendisine bağış yapacak bir sistem olması durumudur.

- 2- Bağışın, bağış yapan kimse tarafından zararın belli bir oranının tazmin edilmesi şartıyla yapılmamış olması gerekir. Bir kimsenin başına bir felaket geldiğinde, ona zararını giderecek miktarda veya şirketin sermayesinin müsaade ettiği oranda şirketin varlığından verilir.
- 3- Bağışın hibe olması, yani geri istenmemesi gerekir. Çünkü hibeden geri dönmek şer'an caiz değildir.
- 4- Şirketin gelirlerini arttırmak için mal varlığını şer'an caiz olan şekillerde değerlendirmesi gerekir.
- 5- Şirketin, genel kurulun uygun gördüğü şekilde elde ettiği gelirin yarısını, üçte birini veya daha az miktarda bir kısmını katılım paylarına göre bütün sigortalılarına dağıtması caizdir. Ancak bir katılımcının şirkete ödediği para içinden, bir zararı tazmin edilirse, sigorta şirketinin gelirinden üyelere dağıtılacak miktar içerisinde, zararının tazmininde kullanılan miktar o üyenin kendi payından düşülerek geri kalan kısım kendisine verilir.

Bu çeşit yardımlaşma sigortası bazı Arap ve İslam devletlerinde uygulanmış, fıkıh fakülteleri de bu esas ve kaideleri onaylamıştır.

Prof. Dr. Ali Ahmed es-Salus, İbn Abidin zamanından asrımıza kadar, ticari sigorta denilen klasik sigorta sisteminin her çeşidinin haram görmüş ve aynı zamanda sigorta konusunda kaleme sarılıp bir şeyler yazan ünlü İslam bilginlerinden oluşan on beş kişilik bir isim listesini de “el-Muâmelatû'l Maliyetû'l Muâsıra fi Mizânî'l Fıkhî'l İslamî” adlı eserinde vermiştir.³⁰⁵

Bunlar, klasik sigorta sistemini caiz gören zatların ileri sürdükleri delil ve kıyasları da çürüterek reddettikten sonra, başlangıcı zarar ve tazminatın meçhuliyeti, aldanma, kumar ve haksız sorumluluk gibi batıl bir yol, devamlı

³⁰⁵ Beki, a.g.e., s. 304.

biriken primleri faizle çalıştırma ve sonu da faiz ve kumar kazancı sayılabilecek bir paradan tazminat ödeme esasına dayanan ticari sigorta sistemini çürüten şu delilleri zikretmişleridir:

- 1- Batıl yolla yemeyi yasaklayan Kitap,
- 2- Gharar'ı içeren akitleri yasaklayan Sünnet,
- 3- Faizli işlemleri haram kılan Kitap,
- 4- Bilinmezliği içeren akitleri yasaklayan Sünnet,
- 5- Şer'an sorumlu olmayan bir kimseyi sorumlu tutmayan fikhî kaide,
- 6- İddialı ödülü yasaklayan Sünnet,
- 7- Kumar işlemi yasaklayan Kitap,

İşte, ticari sigorta sistemini caiz görmeyenler, bunu şöyle değerlendirirler;

Bütün bu şer'i deliller, ticari sigortanın haram olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ticari sigorta işlemleri, bu delillerin kapsamına girmektedir.

İslamî sigorta sisteminde muasır İslam âlimlerince hiçbir sakınca görülmemiştir. “İyilik ve takva üzerine yardımlaşınız.” ayetinin ruhunu taşıyan ve teberrui bir akit olan İslamî sigorta sistemi, ticari sigorta sisteminin yegâne alternatifi durumundadır. Dolayısıyla ticari sigorta sistemini caiz görenler ile caiz görmeyenlerin hepsi ittifaken İslamî sigorta sistemini caiz görmüşlerdir.³⁰⁶

³⁰⁶ Beki, a.g.e., s. 306-307.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağımızda ihtiyaçların artmasına paralel olarak, iktisadi faaliyetler de artmaktadır. İktisadi faaliyetlerin büyük bir hızla gelişen ve çoğalan çağdaş ihtiyaçlara cevap verememesi de, beşeriyetin büyük bir kısmını diktatör komünizmin vahşi ve yırtıcı pençesine düşürmüş ve emekçi, zayıf ve geri kalmışların teşkil ettiği diğer bir kısmının da kan emici, sömürücü kapitalizmin merhametsiz ve insafsız dişlerine terkedilmesine sebep olmuştur. Bu sömürücü kapitalist sistem, batı modelindeki bankacılık sistemidir ki, faizle mevduat toplamak ve faizle kredi dağıtmak ilkesine dayanarak meşru zenginleşme yolunu kesmektedir. Asrımızda meydana gelen baş döndürücü teknolojik gelişmeler, dünyayı bir şehir, bir pazar ve hatta bir borsa haline getirmiştir. Artık, eski iktisadi kurum ve kurullarla iktisad dünyasının çarkını döndürmek çok güç olmuştur. Şu halde inançlarının gereği olarak faize karşı olan İslam toplumlarının, kâr sistemiyle çalışan modern finans kurumlarını veya batı modelinde çalışan bankaları ıslah ederek devreye sokmaları zorunlu hale gelmiştir. Çünkü İslam ülkelerinde faaliyet gösteren batı modelindeki bankaların İslamîleştirilmesi; dini, ahlaki ve hatta iktisadi bir zarurettir. Zira bugünkü bankacılık sistemi, köksüz ve zararlı faiz belasına dayanmaktadır. Dolayısıyla faiz belasından kurtulmanın en kısa yolu İslam ülkelerindeki mevcut klasik bankaların tamamının İslamîleştirilmesidir. Bunların İslamîleştirilmesi demek, bunların faiz belasından arındırılması ve kâr esasına dayanan bir sisteme kavuşmasını sağlamak suretiyle bunların daha güçlü ve sağlam itikadi, ahlaki ve iktisadi esaslara dayandırılması demektir. Bu yol İslam'ın başlangıcından bu yana takip edilen bir ıslahat hareketi ve teşri yöntemidir.³⁰⁷

İslam ülkelerinde bu yönde bir finans sisteminin kurulmasına ve ekonomik sistem içerisinde değerlendirmeye tabi olmayan varlıkların bu sistem ile değerlendirmeye alınmasına çalışılmalıdır. İslamî finansal sistemin İslam ülkelerinin ekonomilerine, barındırdığı yüksek kapasite dolayısı ile çok büyük katkılar sağlayabilmektedir. Bu yönde tüm İslam ülkelerinde bu sistemin gerçek manada uygulanabilirliği sağlanarak en üst seviyeden yararlanma yoluna gidilmelidir. Bu noktadan hareketle müslüman nüfusu bu tür sistemlerden haberdar

³⁰⁷ Beki, a.g.e., s. 97-98.

ederek sağlıklı bilgilendirme yoluna gidilmesi de bu yönde çok büyük katkılar sağlayabilecektir. İslam âlimlerinin ve bilginlerinin görüşlerine yer verdiğimiz bu çalışmamızda İslamî finansal yapının uygulanabilirliği üzerine çalışma yapılmış ve bu konuyu aydınlatıcı bilgiler sağlanmaya çalışılmıştır.

İslam'ın bölünmezliği ilkesi kapsamında hazırladığımız bu çalışmamızda, İslam dininin sunmuş olduğu çözüm yolları ile konuya bazı açıklamalar getirilmiştir. İslam âlimlerinin görüşleri doğrultusunda ve İslamî çerçeveye uygun bir şekilde zamanın şartlarına göre bu finansal araçların çalışma şekli geniş bir perspektifte incelemeye alınarak bu çalışma ortaya çıkarılmıştır. İslam'ın ekonomik iradesi doğrultusunda işlediği için kendisine “İslam Bankası” denilmesi gereken finans kurumlarının finansal araçlar noktasındaki işleyişi hakkında yapılan araştırma ve incelemeler ışığında çalışmamız ortaya konmuştur.

Faizsiz finans piyasasının kullanmakta olduğu finansal araçların fikhî mezhepler açısından uygunluğu bu çalışmamızın ana konusunu teşkil etmiştir. Fikhî mezhepler olan Şafîî, Hanefî, Maliki, Hanbeli mezheplerine kısaca değinildikten sonra bu mezheplerin İslamî finansal araçlar hakkındaki görüşleri geniş bir pencereden ele alınarak incelenmiştir. İslamî finansal araçların fikhî mezheblere göre bazı yerlerde farklılık bazı yerlerde de benzerlik gösterdiği fakat hepsinin ana merkezinde faiz belasından uzak durma olgusunun olduğu görülmüştür. Tam manasıyla İslamî kurallar çerçevesinde İslamî finans sistemini bünyesinde barındırması gereken katılım bankacılığının kullanmakta olduğu finansal araçların, hassasiyetle ve önemle bu bankalar nezdinde işlenmesi, değerlendirilmesi İslamî finans piyasası açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Faizsiz bir finans sisteminin tam anlamıyla hayata geçirilmesinde bu çalışmamızın yarar sağlayacağı görüşüyle; faiz belasından müslümanları kurtarma bu sistemin öncelikli görevi olmakla beraber İslamî finansal araçların bu sistem içerisinde sağlıklı bir şekilde uygulanabilirliği en birincil ve hayati görev addedilmelidir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI İslâmi Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
(Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions),
Bahreyn 1991.
- AFFANE, Hüsameddin, *Fıkhî ve Ahlaki Yönleriyle İslam'da Ticaret*, Terc. Servet Bayındır, Polen Yayınları, İstanbul 2007.
- AGHNİDES, Nicolas P., *İslam Hukuku'na Giriş*, Çeviren: Servet Armağan, Beta Basım, İstanbul 2001.
- AHMED, Adel, "Global Financial Crisis: An Islamic Finance Perspective", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Cilt. 3, Sayı. 4, y.y., 2010.
- AKBULAK, Yavuz ve ÖZGÜÇ, Erkan, "Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslamî Finansal Araçlar ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler", *Active Dergisi*, Sayı. 39, Kasım-Aralık 2004.
- AKIN, Cihangir, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1986.
- AKTEPE, İshak Emin, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, Erkam Matbaası, İstanbul 2010.
- ATALAN, Mehmet, (2015), *Mezheblerin Doğuşuna Tesir Eden Sebepler*, Erişim Tarihi: 06.07.2018, <https://www.beyaztarih.com/Islam-tarihi/mezheplerin-dogusuna-tesir-eden-sebepler>
- AYUB, Muhammad, "Understanding Islamic Finance", *1.Edition. West Sussex*, John Wiley & Sons Publishing, y.y., 2007.
- AZÎMÂBÂDÎ, *Avnu'l-Ma'bûd*. y.y., t.y.
- BAYINDIR, Abdülaziz, *Ticaret ve Faiz*, Süleymaniye Vakfı Yayınları. İstanbul 2007.
- BEKİ, Abdülaziz, *İslam'da Modern Ticari Meseleler*, Bekke Yayıncılık, Kayseri 1996.
- BERKİ, Şakir, "İslam Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilatı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 6 Sayı. 1, Ankara 1957.

- BİLMEN, Ömer Nasuhî, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, Cilt. 6, İstanbul 1986.
- Borsa İstanbul, (t.y.), *Borsa İstanbul ile İslam Kalkınma Bankası İş Birliğine Gitti*, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2017. <http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2016/11/24/borsa-istanbul-ile-islam-kalkinma-bankasi-isbirligine-gitti>,
- BUHÂRÎ, Âlim; Hacc, Sayd; Edâhî; Megâzî; Fiten; Tevhid; MÜSLİM, Hacc; Kasâme; Ebû Dâvud, Tatavvu’; TİRMİZÎ, Hacc; Nesâî, Hacc.
- BUHÂRÎ, İcâra; TİRMİZÎ, Ahkâm; EBÛ DÂVUD, Akdiye.
- BULUT, Halil İbrahim ve ER, Bünyamin, “Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi”, *TKBB Yayınları*, İstanbul 2012.
- CANBAZ, Muhammet Fatih, *Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2013.
- CEZİRÎ, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, Cilt. 3, İstanbul, 1993.
- COX, Stella and LAWRENCE, Oliver with Abdulkader Thomas, “Islamic Asset Management”, *Structuring Islamic Finance Transactions*, Euromoney Books, London 2005.
- ÇAĞATAY, Neşet, ÇUBUKÇU, İbrahim Ağâh, *İslam Mezhepleri Tarihi*[Elektronik Sürüm], Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985.
- ÇELİK, İsmail, “İslâm Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 49, y.y., 2016.
- DÂRİMÎ, Sünen; MÜSLİM, *Sahîh*; İBN MÂCE, Sünen.
- DİA, Cilt. 30.
- DİA, *Gharar*, Cilt. 13, Yıl:1996.
- DİA, İcmâ, Cilt. 21, Yıl:2000.
- DOĞAN, Önder, *İslamî Sermaye Piyasası Araçları - Dünyadaki Büyüklüğü - Türkiye’deki Uygulanabilirliği ve Geliştirilebilmesine Yönelik Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu Ortaklıklar Finansmanı Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2011.

- DÖNDÜREN, Hamdi, (t.y.), *Hanbeli Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/hanbeli-mezhebi>
- DÖNDÜREN, Hamdi, (t.y.), *Şafîî Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.enfal.de/orta24.htm>
- EBÎ ŞEYBE, İbn, *Musannef*; HANBEL, Ahmed b., *Müsned*.
- EBU DAVUD, *Akdiye*, y.y., t.y.
- EBÛ DAVUD, Büyü', y.y., t.y.
- EBÛ DÂVUD, *Sünen*; Hâkim EN-NEYSÂBÛRÎ, *Müstedrek*; BEYHAKÎ, *es-Sünenü 'lkübrâ*.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *eş-Şafîî*, Terc. Osman Keskiöğlü, Ankara 1969.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *İslâm'da Fıkhî Mezhebler Tarihi*, Terc. Abdulkadir Şener, İstanbul 1976.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *Kitabü'ş-Şafîî*, İstanbul 1978.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *Usûlü'l Fıkh, Dâru'l-Fikri'l-Arabî tab'*, y.y., 1958.
- ECE, Nalan, "Dünya'da Ve Türk Bankacılık Sektöründe İslâm Bankalarının Gelişimi", *Akademi Bakış Dergisi*, Sayı. 25, Kırgızistan 2011.
- Ehli Beyt.Org (t.y.), *Hanefîlik Nedir*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.ehli-beyt.org/genel/hanefilik-mezhebi-nedir-kurallari-fikhi-nelerdir.html/>
- EL-ÂMİDİ, *el-İhkâmî Usûli'l-Ahkâm*, Cilt. 1, Kahire t.y.
- EL-ÂMİDÎ, *el-İhkâm*, III, y.y., t.y.
- EL-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*; Beyrut: Dâr İbn Kesîr; EL-KAZVİNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd, *es-Sünen*; Beyrut: Dâru'l-Fikr; Ebû Dâvud, *Sünen*.
- EL-GAMAL, Mahmoud A., *Islamic Finance Law, Economics and Practice*, Cambridge Universty Press, New York 2006.
- EL-CEVZİYYE, İbn Kayyım, *İ'lâmü'l-muvakkîn*, I-IV, (thk. Muhammed Abdusselâm İbrâhim), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- ELGARÎ, Mohamed Ali, "Credit Risk in Islamic Banking and Finance", *Islamic Economic Studies*, Cilt. 10, Sayı. 2, y.y., 2003.
- EL-HAFİF, Ali, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, (Çev. Rahmi Yaran), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

- EL-HİN, Mustafa, EL-BUĞÂ, Mustafa, EŞ-ŞERBECİ, Ali, *Büyük Şafî Fıkhı*, Arslan Yayınları, İstanbul 1994.
- EL-HUDARÎ, *Târihu't-Teşrî'l-İslâmî*, Terc. Haydar Hatipoğlu, y.y., t.y.
- EL-HUVARÎ, Seyyid, *İslam Bankaları Ansiklopedisi*, Terc. Nihad Yazar, Faisal Finans Kurumu Kültür Yayınları, İstanbul, t.y.
- EL-HÜMAN, Kemalüddin b., *Fethü'l-Kadir*, Cilt. 5, Bulak 1316,
- EL-MÜNZİRÎ, Abdulazim b. Abdulkavi, *et-Terğib v'et-terhib*, Cilt. 2, y.y., t.y.
- EL-KÂSÂNÎ, *Bedâyiu's-Sanâyi*, Beyrut 1974.
- ENES, Malik b., *el-Müdevvenet'ül-Kübra*, Cilt. 4, y.y., t.y.
- ERDOĞDU, Sabri, "İslam Ekonomisinde Tasarruf ve Ekonomik Gelişme", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Sayı. 61. İstanbul 1992.*
- ES-SERAHSÎ, *el-Mebsût*, Beyrut, t.y.
- ES-SİCİSTANÎ, Ebû Dâvud Süleyman bin Eş'as, *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Fikr;
- ET-TABERANÎ, Ebu'l Kâsım Süleyman bin Ahmed, *el-Mu'cemü'l- Kebîr*; Musul: Mektebetü'z Zehrâ, 1983; *el-Mu'cemü'l Evsat*, (thk. Târık bin İvadullah ve diğerleri), Kâhire: Dâru'l-Haremeyn; EL-BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyin, *es-Sünenü'l Kübrâ*. Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994.
- EŞ-ŞAFÎÎ, Abdurrahman Ed-Dîmeşki el-Osmani, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Terc. Mustafa Özcan, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011.
- EŞ-ŞAFÎÎ, *el-Ümm*, Cilt. 7, Kahire 1321-1325.
- EŞ-ŞÂFÎÎ, el-Ümm; EBÛ ZEHRÂ, Usûlü'l-Fıkh, y.y., t.y.
- EŞ-SEVKÂNÎ, *Neylü'l-Evtâr*, Cilt. 4, y.y., t.y.
- EŞ-ŞİRAZÎ, Şeyh İbrahim, *El-Mühezzeb*, Cilt. 1, y.y, t.y.
- ET-TAHAN, İsmail Ahmed, *Karşılaştırmalı Dört mezheb Fıkhı*, Karınca-Polen Yayınları, İstanbul 2016.
- EZ-ZERKA, Mustafa Ahmed, *El-Fıkhü'l-islami fi sevbihil Cedid, El-Medhalu'l-Amm*, Cilt. 1, Dimâşk Yayınları, 1967-1968. Terc. Servet Armağan, "İslam Hukuku'nda Akitlerin Sınıflandırılması", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 17, İstanbul 1988.
- EZ-ZÜHAYLİ, Vehbe, *el-Fıkhü'l İslâmi ve Edilletüh*, Dimâşk Yayınları, Cilt. 1, y.y., 1985.

- Faizsiz Menkul Kıymet Kullanımı, *Sukuk*, Erişim Tarihi: 25.06.2018, <http://www.cgscenter.org/doc/sukuk%20nedir.pdf>
- FIĞLALI, *İmâmiyye Şîası*, y.y., t.y.
- GAÏT, Alsadek and WORTHINGTON, Andrew “An Empirical Survey Of Individual Consumer, Business Firm And Financial Institution Attitudes Towards Islamic Methods Of Finance”, *International Journal of Social Economics*, Cilt. 35 Sayı. 11. y.y., 2008.
- GÜNENÇ, Halil, “Faiz, Finans Ve Borsa İle İlgili Bazı Meseleler”, II. Oturum; Finans ve Borsa [Yayınlanmış Bildiri], I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad Yayınları, Konya 1996.
- GÜNENÇ, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yayınevi, Cilt. 1, İstanbul t.y.,
- GÜNGÖREN, Muaz, *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.
- HANBEL, Ahmed bin, *Müsned*, Mısır: Müessesetü Kurtuba; EL- KUŞEYRÎ, Müslim bin Haccac, *es-Sahih*, Beyrut: Dâr İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1986-1987.
- HASSAN, M. Kabir ve LEWİS, Mervyn K., *Handbook Of Islamic Banking*, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, USA 2007.
- HAYDAR, Ali, *Dürerü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l Ahkâm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- IKBAL, Munawar and MOLYNEUX, Philip, *Thirty Years of Islamic Banking History, Performance and Prospects*, Palgrave Macmillan, y.y., 2005.
- IKBAL, Münevver ve AHMED, Asaf, *Islamic Finance and Economic Development*, Palgrave Macmillan, New York 2005.
- İMAM GAZALÎ, *İhya'u ulum'id-Din*, Terc. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul 1993.
- İMAMUDDIN, S. M., “İslam Hukukunun Prensipleri”, Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Menderes Gürkan, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 15, Yıl:2003.
- İBN ABDİLBERR, *Câmiu'l-Beyâni'l-İlm*, Mısır 1346.

- İBN HACER, Tuhfe, Kard, Cilt. 5, y.y., t.y.; İBN KUDAME, el-Muğni, Cilt. 4, y.y., t.y.
- İBN MÂCE, Rûhûn; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, y.y., t.y.
- İBNÜ'L-HÜMÂM, Fethu'l Kadîr, I; İBN ÂBÎDÎN, Reddû'l Muhtâr, I, y.y., t.y.
- İBNÜ'L KAYYİM, *I'lâm*, Mısır 1955.
- İBN KUDAME, *el-Muğni*, Cilt. 4, y.y., t.y.
- İMAM NEVEVÎ, *Açıklamalı Minhac Tercümesi*, Terc. Mithat Acat, Kahraman Yayınları, İstanbul 2003.
- İslamalimi, (2011), *Hanefî Mezhebi*, Erişim Tarihi: 07.07.2018, <http://www.islamalimi.com/hanefi-mezhebi-hakkinda-bilgi/>
- KAP, (2013), "Türkiye'de Faizsiz Bankacılık", Erişim tarihi: 23.12.2017, <https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/266010>
- KARAGÜLLE, Hira, *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*, İstanbul 1987.
- KARAMAN, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993.
- KARAMAN, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul 1987.
- KARAMAN, Hayrettin, (2003), *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, Erişim Tarihi: 27.12.2011. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0237.htm>
- KARAMAN, Hayrettin, (2013), *İslamî Sigorta*, Erişim Tarihi:27.07.2018, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/islam-sigorta-37547>
- KARAYAZGAN, Ahmet, "Takâfûl (İslamî Sigorta)", *Sigorta Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, İstanbul 2008.
- Kasaroğlu Hukuk Bürosu, (2015), *İslamî Finans: Kavram ve Temel İslamî Finans Araçları*, Erişim Tarihi. 20.01.2018, [http://www.kasaroglu.av.tr/tr/27997/İslami-Finans-Kavram-ve-Temel-İslami-Finansman Araçları](http://www.kasaroglu.av.tr/tr/27997/İslami-Finans-Kavram-ve-Temel-İslami-Finansman-Araçları)
- Katılım Finans, (2017), "Gayrimenkul Sektörünün Finansal Çözüm Ortağı Emlakbank", *Tkbb Yayınları*, Sayı. 13, Erişim Tarihi: 20.07.2019, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Finans-Sayi-13.pdf>

Katılım Finans, (2017) *Global Sukuk ihracı*, Erişim Tarihi: 25.06.2018,
<http://katilimfinansdergisi.com.tr/sukuk-kira-sertifikasi/>

KAYA, Feridun vd., *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

KESKİN, Mehmet, *Şafî Fıkhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt. 1, Ankara 2016.

KUR'AN-I KERİM, Âl-i İmrân Suresi, 7. Ayet.

KUR'AN- KERİM, A'raf Suresi, 31. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 3. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 30. Ayet, Fatır Suresi, 39. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 115. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 245. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 275. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Bakara Suresi, 282. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Casiye Suresi, 13. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Cuma Suresi, 10. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Cuma Suresi, 11. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Fecir Suresi, 22. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Fetih Suresi, 10. Ayet.

KUR'AN- KERİM, Hadîd Suresi, 11-18. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, İsrâ Suresi, 44. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, İsrâ Suresi, 70. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Kıyame Suresi, 36. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Maide Suresi, 1. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Maide Suresi, 12. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Maide Suresi, 87. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Nisa Suresi, 29. Ayet, Bakara Suresi, 188. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Nisa Suresi. 59. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Nisa Suresi, 78. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Nur Suresi, 36-37. Ayetler.

KUR'AN-I KERİM, Tâhâ Suresi 5. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Teğabün Suresi, 17. Ayet.

KUR'AN-I KERİM, Tevbe Suresi, 34. Ayet.

- KUTLUATA, Mahir, “Sakarya’da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (İstanbul Journal of Sociological Studies) Sayı. 11, İstanbul 1970.
- KWON, W. Jean, “Islamic Principle and Takâfûl Insurance: Re-Evaluation”, *Journal of Insurance Regulation*, Cilt. 26, y.y., 2007.
- MANNAN, M.A., *İslam Ekonomisi: Teori ve Pratik*, Çeviren: Bahri Zengin, Fikir Yayınları, İstanbul 1973.
- MECELLE, Madde 43.
- MECELLE, Madde 44.
- MECELLE, Madde 45.
- MECELLE, Madde 1407.
- MİLLER, Neil D., MORRIS, Mark ve ROSE, Norton, *İslamic Finance A Practical Guide*, Globe Law and Business, Londra 2008.
- MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- MÜSLİM, Müsakat 82.
- NESRİ, Ahmet M. Sakir, *er-Risâle*, Halebî baskısı, Kahire 1940.
- NİSAR, Shariq, “Bir Hukuk, Maliye ve Ticaret Terimi Olarak SAK”, Recep Şentürk (Ed.). *Ekonomik Kalkınma ve Değerler içinde. UTESAV(Uluslararası, Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı)*, İstanbul 2008.
- NURSI, Said, *Mektubat, Yirmüikinci Mektup, ikinci Mebhas*, RNK Neşriyat, İstanbul 2013.
- ODABAŞI, Mehmet, *Faizsiz Bankacılık Eğitim Notları*. İstanbul, 2011.
- ORTABAĞ, Erol, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon”, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 326, İstanbul, 2018.
- ÖZSOY, İsmail, “*Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*”, TKBB Yayınları, Antalya 2010.
- ÖZSOY, İsmail, “*Faiz ve Problemleri*”, Nil Yayınları, İzmir 1994.
- ÖZSOY, İsmail, *Özel Finans Kurumları*, Asya Finans Kültür Yayınları, İstanbul 1997.
- ÖZSOY, İsmail, “Türkiye’de Katılım Bankacılığı,” *TKBB Yayınları*, İstanbul 2011.

- ÖZYURT, Kıvanç, *Banka Kredilerine Alternatif olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2015.
- REİCHER, V. K. , “Dokapitalisticheskoye strakhovaniye (Pre capitalist Insurance) ”, *Strakhovoye Pravo (Insurance Law)*, Sayı. 4, y.y., 1999.
- SERPAM (Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi), *İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği*, Araştırma Notları 1, Mayıs 2013.
- SHANMUGAM, Bala and ZAHARİ, Zaha Rina, *A Primer on Islamic Finance*, The Research Foundation of CFA Institute, 2009.
- Sorularla İslamiyet, (2002), *Faiz ile Riba*, Erişim Tarihi: 08.05.2018, <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/faiz-riba-tefecilik>
- Sorularla İslamiyet, (2016), *İcmâ Nedir?*, Erişim Tarihi: 11.04.2018, <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/icma>
- Sorularla İslamiyet, (2006), *Kıyas*, Erişim Tarihi: 11.04.2018, <https://sorularlaislamiyet.com/kiyas-nedir-izah-eder-misiniz?>
- Sorularla Katılım Bankacılığı, (2015), *İstisna Akdi Nedir?*, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <https://www.katilimbanciligi.com/istisna-akdi-nedir/>
- Sorularla Katılım Bankacılığı, (2015), *Sigorta Caiz midir?*, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <https://www.katilimbanciligi.com/sigorta-caiz-midir/?>
- Sorularla Katılım Bankacılığı, (2006), *Tevevruk Nedir?*, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <https://www.katilimbanciligi.com/tevevruk-nedir/>
- ŞA’BAN, Zekiyüddin, *Usûlü’l-Fıkh*, Terc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara 1990.
- TAKAN, Mehmet, *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- TARİQ, Ali Arslan, *Managing Sukuk Risks*, Loughborough University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İngiltere 2004.
- TDK, (2015), *Faiz Kavramı*, Erişim Tarihi: 21.06.2017, <http://tdkterim.gov.tr>
- TDV İslam Ansiklopedisi, *İcara*, Cilt. 21.
- TDV İslam Ansiklopedisi, *İstisna*, Cilt. 23.
- TDV İslam Ansiklopedisi, *Maliki Mezhebi*, Cilt. 27.
- TDV İslam Ansiklopedisi, *Mezheb*, Cilt. 29.

- TDV İslam Ansiklopedisi, *Şirket*, Cilt. 39.
- TİRMİZİ, İlim; Ebû Dâvûd, İlim; İbn Mâce, Mukaddime; Menâsik; Ahmed b. Hanbel.
- THOMAS, Abdulkader, “Examining the Role of Islamic Law”, *Structuring Islamic Finance Transactions*, Euromoney Books, y.y., 2005.
- TKBB, (2016), *Akit*, Erişim Tarihi: 13.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1570>
- TKBB, (2016), *İcara*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsizfinans-sozlugu#1537>
- TKBB, (2016), *İstisna*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>
- TKBB, (2016), *Karz-ı Hâsen*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>
- TKBB, (2016), *Karz-ı Hâsen*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1545>
- TKBB, Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, *Küresel Faizsiz Bankacılığın Genel Durumu*, İstanbul 2015.
- TKBB, (2016), *Murabaha*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>
- TKBB, (2016), *Murabaha*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1556>
- TKBB, (2016), *Müşaraka*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 22.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>
- TKBB, (2016), *Tekâfül*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 23.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsizfinans-sozlugu#1569>
- TKBB, (2016), *Teverruk Satışı*, Faizsiz Finans Sözlüğü, Erişim Tarihi: 14.05.2018, <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1570>

- TÜRKAN, Yavuz, *İslamî Finans*, Ed. Mehmet Güven, *Küreselleşen Dünyada İşletmelere Etki Eden Temel Faktörler*, Eğitim Yayınevi, Konya 2018.
- TÜRKER, Hülya, *İslâmî Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yayınları, Ankara 2010.
- TUNÇ, Hüseyin, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- TOK, Ahmet, *İslamî Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2009.
- UÇAR, Mustafa, *Türkiye’de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- UÇAR, Mustafa, *Türkiye’de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, İstanbul 1992.
- USLU, Sami, “Faiz Haksız Fazlalık, Tarihi Süreç İçinde Faiz ve İslam’da Faiz Yasağı”, *Zafer Bilim Araştırma Dergisi*, y.y., 2004.
- YAKAR, Soner, KANDIR, Serkan Yılmaz, ÖNAL, Yıldırım Beyazıt, “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak ‘Sukuk-Kira Sertifikası’ ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı. 84, İstanbul 2013.
- YAVUZ, Ali Fikri, *İslam İlmihali İslam Fıkhı ve Hukuku*, Çile Yayınları, İstanbul 1982.
- YILDIRAN, Mustafa, “Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması,” *Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 35, y.y., 2011.
- ZAİM, Sabahattin, *İslam-İnsan Ekonomi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1992.
- ZEYDAN, Abdülkerim, *İslam Hukukuna Giriş Genel Hükümler ve Müesseseleri*, Terc. Ali Şafak, Sırdaş Yayınları, İstanbul 1976.
- ZİRAAT VE HALK’A KATILIM TEMİNATI, *Sabah*, 9 Mart 2013.
- ZÜHAYLÎ, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Risale Yayıncılık, İstanbul 1990.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Hamza KURTARAN
Doğum Yeri	Bingöl/Karlıova
Doğum Tarihi	24.09.1987

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Bingöl Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi-İşletme Tezli (Devam Ediliyor)
Lisans	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi-Kamu Yönetimi (Mezun:21.07.2014) (Açıköğretim)
Ön Lisans	1-Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi-Acil Durum ve Afet Yönetimi (Devam Ediliyor) 2-Bingöl Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu-İnşaat Teknolojisi (Mezun:13.06.2011)
Lise	Bingöl Lisesi (Mezun:15.06.2004)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Bingöl Belediyesi İtfaiye Müdürlüğü
Görevi/Pozisyonu	İtfaiye Çavuşu/Memur
Tecrübe Süresi	11 Yıl (02.06.2008)

ALDIĞI SERTİFİKA VE BELGELER

1	Kamu Yerel Eğitim ve Danışmanlık İtfaiye Yönetmeliğindeki Değişiklikler 25.10.2018
2	Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu Üç Yıldız Dalıcı Dalgıçlık Sertifikası 01.11.2017
3	Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğr. Genel Md. İlk Yardım Sertifikası 01.10.2017
4	Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu Uzman Dalıcı Dalgıçlık Sertifikası 20.09.2017
5	Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu İki Yıldız Dalıcı Dalgıçlık Sertifikası 10.08.2017
6	Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu Bir Yıldız Dalıcı Dalgıçlık Sertifikası 01.12.2016
7	Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğr. Genel Md. İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği Alanı Orman ve Kırsal Alan Yangınlarına Müdahale Sertifikası 09.10.2016
8	Mahalli İdareler Eğitim Enstitüsü İtfaiye Mevzuatı Sertifikası 23.02.2016
9	Özel Alternatif MTS Kursu Motorlu Taşıt Sürücüsü Sertifikası (B Sınıfı) 10.01.2016
10	Bingöl Valiliği Özel Kalem Müdürlüğü Başarı Belgesi 14.12.2011

11	Bingöl Valiliği Özel Katman Bilgisayar Kursu Sertifikası 17.06.2009
12	Kocaeli Büyükşehir Bld. Bşk. İtfaiye Dairesi Bşk. İtfaiye Eğitim Merkezi(KOBİTEM) Yangın Önleme ve Söndürme Teknikleri Temel Eğitimi Katılım Belgesi 16.07.2008

SINAV BİLGİLERİ

Ales	2018 Ales İlkbahar Dönemi (06.05.2018)
	EA Puanı: 71,32475

İLETİŞİM

Adres	Kültür Mah. Oğuzhan Cad. Meneviş Sok. Duran Apt. No: 13/6
E-mail	hmzkurtaran@outlook.com
Telefon	5392882335